

Д.РЎЗИЕВА, М.УСМОНБОЕВА, З.ҲОЛИҚОВА

**ИНТЕРФАОЛ МЕТОДЛАР:
МОҲИЯТИ ВА ҚЎЛЛАНИЛИШИ**

(Методик қўлланма)

ТОШКЕНТ – 2013

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НИЗОМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ
ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ**

**ИНТЕРФАОЛ МЕТОДЛАР:
МОҲИАТИ ВА ҚЎЛЛАНИЛИШИ
(Методик қўлланма)**

Интерфаол методлар: моҳияти ва қўлланилиши / Методик қўлланма.
Тузувчилар: Д.Рўзиева, М.Усмонов, З.Ҳолиқова. – Тошкент: Низомий
номидаги ТДПУ, 2013. – 116 бет.

“Интерфаол методлар: моҳияти ва қўлланилиши” номли методик қўлланмада замонавий таълимда самарадорлиги эътироф этилган 80 дан ортиқ интерфаол методлар, уларнинг дидактик имкониятлари, қўлланиш шартлари ва тартиби каби масалалар ёритилган. Шунингдек, методик қўлланмада турли ўқув фанлари бўйича ташкил этиладиган машғулотларда интерфаол методларни қўллашга оид тажрибалардан намуналар берилган.

Методик қўлланма республика узлуксиз таълим тизмининг барча босқичларида фаолият олиб бораётган ўқитувчи (педагог) ва ходимлар, олий ўқув юртлирининг талабалари, илмий тадқиқотчилар, таълим жараёнини самарали ташкил этиш ва уни такомиллаштириш масалалари билан қизиқувчилар учун мўлжалланган.

Тасриқчилар: Педагогика фанлари номзоди, доцент Б.Ҳоджаев
Педагогика фанлари номзоди, доцент в.б. И.Узоқов
Педагогика фанлари номзоди П.Ҳоджаев

Методик қўлланма Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети Ўқув-услубий кенгашининг 20 июнь 2013 йилдаги йиғилиши қарори (“11”-сонли баённома) билан нашрга тавсия этилган.

СЎЗБОШИ

Замонавий таълимни ташкил этишга қўйиладиган муҳим талаблардан бири ортиқча руҳий ва жисмоний куч сарф этмай, қисқа вақт ичида юксак натижаларга эришишдир. Қисқа вақт орасида муайян назарий билимларни ўқувчиларга етказиб бериш асосида маълум фаолият кўникма ва малакаларни шакллантириш, фаолиятини назорат қилиш, улар томонидан эгалланган назарий ва амалий билимлар даражасини баҳолаш ўқитувчидан юксак педагогик маҳоратни, таълим жараёнига нисбатан янгича ёндашувни талаб этади.

Бугунги кунда ривожланган мамлакатларда ўқувчиларнинг ўқув ва ижодий фаолликларини оширувчи, таълим-тарбия жараёнининг самарадорлигини кафолатловчи педагогик технологияларни қўллашга доир катта тажриба тўпланган бўлиб, бу тажриба асосини интерфаол методлар ташкил этмоқда.

Бу каби методлар ўз моҳиятига кўра таълим олувчиларда ўқув-билиш фаоллигини ошириш, уларни кичик гуруҳ ва жамоада ишлаш, ўрганилаётган мавзу, муаммолар бўйича шахсий қарашларини дадил, эркин ифодалаш, ўз фикрларини химоя қилиш, далиллар билан асослаш, тенгдошларини тинглай олиш, гоёларни янада бойитиш, билдирилган мавжуд мулоҳазалар орасидан энг мақбул ечимни танлаб олишга рағбатлантириш имкониятига эълоғли билан алоҳида аҳамият касб этади. Таълим ва тарбия жараёнида ўқитувчи (педагог)лар томонидан интерфаол методларнинг ўрнили, мақсадли, самарали қўлланилиши таълим олувчи (ўқувчи, талабалар)да мулоқотга киришувчанлик, жамоавий фаолият юритиш, мантикий фикрлаш, мавжуд гоёларни синтезлаш, таҳлил қилиш, турли қарашлар орасидаги мантикий боғлиқликни топа олиш қобилиятларини тарбиялаш учун кенг имконият яратади.

Методик қўлланмада 80 дан ортиқ интерфаол методлар, уларнинг моҳияти ва қўлланилиши тўғрисида сўз юритилган. Шунингдек, умумий ўрта таълим мактабларида ўқитиладиган бир қатор ўқув фанлари бўйича муайян мавзуларни ўрганишда интерфаол методлардан фойдаланишга доир мисоллар келтирилган. Манбада ушбу методларнинг алфавит тартибда берилганлиги фойдаланувчиларга қулайлик яратади.

Муаллифлар жамоаси республика узлуксиз таълим тизимининг турли босқичларида фаолият юритаётган ўқитувчи (педагог)ларнинг ўз иш тажрибаларида интерфаол методларни қўллашга доир шахсий тажрибаларини ўртоқлашишларига умид қилади. Бу борадаги таклиф ҳамда иш тажрибасига доир мулоҳазаларни қўйидаги электрон почтага мактаб ёзиш орқали билдиришлари мумкин: pedagogika2012@mail.ru. Муаллифлар жамоаси методик қўлланма юзасидан таклиф-мулоҳазаларни билдирган, ўз иш тажрибаси билан ўртоқлашган шахсларга аввалдан миннатдорчилик изҳор қилади.

I БЎЛИМ. ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМНИНГ УМУМИЙ ТАВСИФИ

ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ ВА УНИНГ ДИДАКТИК ИМКОНИЯТЛАРИ

Замонавий шароитда таълим самарадорлигини оширишнинг энг мақбул йўли – бу машгулотларнинг интерфаол методлар ёрдамида ташкил этиш деб ҳисобланмоқда. Хўш, интерфаол методларнинг ўзи нима? Улар қандай дидактик имкониятларга эга? Таълим жараёнида интерфаол методларнинг ўринли, мақсадга мувофиқ қўлланилиши қандай самараларни ҳафолатлайди? Қуйидаги ана шу каби саволларга қисқача жавоб топилди.

Юқоридаги саволларга жавоб топишда энг тўғри қадам таянч тушунча – “интерфаол” атамасининг луғавий маъноси билан танишишдир.

“Интерфаол” тушунчаси инглиз тилида “interact” (рус тилида “интерактив”) ифодаланиб, луғавий нуқтан назардан “inter” – ўзаро, икки тарафлама, “act” – ҳаракат қилмоқ, иш кўрмоқ каби маъноларни англатади

Интерфаол таълим – таълим жараёни иштирокчиларининг билим, кўникма, малака ҳамда муайян ахлоқий сифатларни ўзлаштириш йўлида биргаликда, ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракатни ташкил этишга асосланувчи таълим

Интерфаоллик таълим жараёни иштирокчиларининг билим, кўникма, малака ҳамда муайян ахлоқий сифатларни ўзлаштириш йўлида биргаликда, ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракатни ташкил этиш лаёқатига эгалликларидир

Мантикий нуқтан назардан интерфаоллик, энг аввало, ижтимоий субъектларнинг суҳбат (диалог), ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракат, фаолиятнинг олиб боришларини ифодалайди.

Таълим соҳасида фаолият юритаётган ҳар бир мутахассис яхши биладики, анъанавий таълим ҳам суҳбат (диалог)га асосланган ва бу суҳбат қуйидаги ўзаро муносабат шаклиларида ташкил этилади:

Ўқитувчи – ўқувчи

Анъанавий таълимдаги суҳбат иштирокчилари

Ўқитувчи – ўқувчилар гуруҳи (жамоаси)

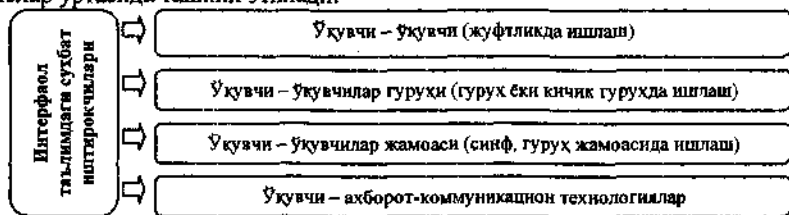
Анъанавий таълимда ҳам табиий равишда суҳбат асосини ахборот ташкил этади. Аммо ахборот узатишнинг асосий манбаи ўқитувчининг тажрибаси бўлиб, бу жараёнда у етакчилик, доминантлик қилади, яъни у дарснинг асосий вақтида билимларни озгаки тарзида ўқувчи (талаба)ларга етказиб беришга интилади. Фаоллик кўрсатиш ўқитувчигагина хос бўлиб, ўқувчи (талаба)лар бу вазиятда суҳбат тингловчи бўлиб қолади. Уларнинг асосий вазифаси ўқитувчини тинглаш, зарур ўринларда ёзиш, саволлар билан мурожаат қилинганида жавоб қайтариш, кам ҳолатларда руҳсат этилганидагина сўзлашдан иборатдир.

Анъанавий таълимдаги бир томонламалик олий таълим тизимидаги фақат маъруза машгулотларида эмас, семинар дарсларида ҳам устуворлик қилади. Унга кўра, “етказиб берувчи” ролида энди ўқитувчи эмас, балки ўқувчи (талаба) намоён бўлади. Ўқувчи (талаба), асосан, ўзи ўзлаштирган билимларни намоён этиш этади, ўқитувчи эса унинг фикрларини тинглайди, зарур ўринларда

саволлар билан мурожаат қилади. Ўқувчи (талаба)лар гуруҳи (жамоаси) бу вазиятда бутунлай суғ иштирокчи, тингловчи бўлиб қолади. Бир қарашда ўқувчи (талаба) ёки ўқитувчи томонидан узатилаётган ахборотларнинг қабул қилиниши талабалар гуруҳи (жамоаси) учун билимларни ўзлаштириш имкониятини яратаётгандек таассурот уйғотади. Бироқ, психологик тадқиқот натижаларининг кўрсатишича, шу тарзда қабул қилинган билим (маълумот)лар жуда тез унутилади. Хусусан, америкалик психолог олимлар Р.Карникау ва Ф.Макэлроунинг ўрганишларига кўра шахснинг табиий физиологик-психологик имкониятлари муайян шаклларда ўзлаштирилган билимларни турли даражада сақлаб қолиш имконини беради. Яъни шахс: манбани ўзи ўқиганида 10 %; маълумотни эшитганида 20 %; содир бўлган воқеа, ҳодиса ёки жараёни кўрганида 30 %; содир бўлган воқеа, ҳодиса ёки жараёни кўриб, улар тўғрисидаги маълумотларни эшитганида 50 %; маълумот (ахборот)ларни ўзи узатганида (сўзлаганида, билимларини намойиш этганида) 80 %; ўзлаштирилган билим (маълумот, ахборот)ларни ўз фаолиятига татбиқ этганида 90 % ҳажмдаги маълумотларни ёдда сақлаш имкониятига эга.

Шунга кўра интерфаол ўқитиш “таълим жараёнининг асосий иштирокчилари – ўқитувчи, ўқувчи ва ўқувчилар гуруҳи ўртасида юзага келадиган ҳамкорлик, қизғин баҳс-мунозалар, ўзаро фикр алмашиш имкониятига эгаллик асосида ташкил этилади, уларда эркин фикрлаш, шахсий қарашларини иккиланмай баён этиш, муаммолар вазиятларда ечимларни биргаликда излаш, ўқув материалларини ўзлаштиришда ўқувчиларнинг ўзаро яқинликларини юзага келтириш, “ўқитувчи – ўқувчи – ўқувчилар гуруҳи”нинг ўзаро бир-бирларини ҳурмат қилишлари, тушунишлари ва қўллаб-қувватлашлари, самимий муносабатда бўлишлари, руҳий бирликка эришишлари кабилар билан тавсифланади”¹.

Замонавий таълим, шу жумладан, унинг тобора оммаланиб бораётган шакли – интерфаол ўқитишда эса шахслар ўртасидаги суҳбат (диалог) куйидаги шахслар ўртасида ташкил этилади:

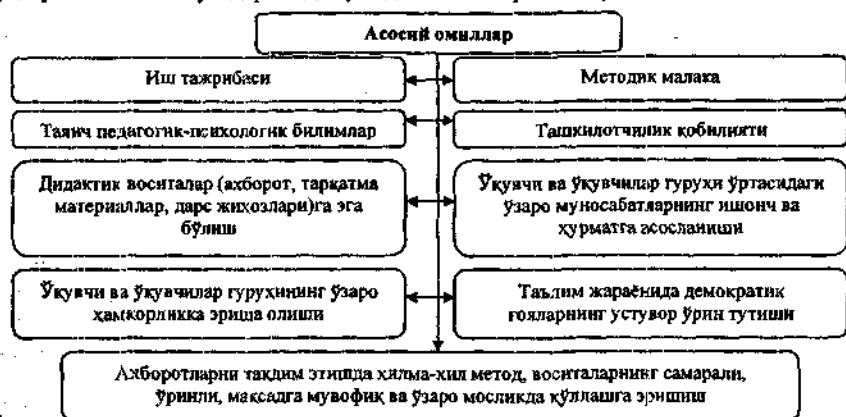

Интерфаол таълим моҳиятига кўра суҳбатнинг “ўқувчи – ахборот-коммуникацион технологиялар” шаклида ташкил этилиши ўқувчи (талаба)лар томонидан мустақил равишда ёки ўқитувчи раҳбарлигида ахборот технологиялари ёрдамида билим, кўникма, малакаларнинг ўзлаштирилишини англатади.

Ўқитишнинг интерфаол таълимга асосланиши бир қарашда ниҳоятда оддий,

¹ Педагогика: 1000 та саволга 1000 та жавоб / Методик ҳўллама. У.И.Иноқтов, Н.А.Муслимов, М.Усмоиёева, Д.Иноғомова. – Тошкент: Низомий номдаги Тошкент давлат педагогика университети, 2012. – 122-бет.

содда ва ҳатто “болалар ўйини” каби таассурот уйғотади. Бирок, бунда ўқитувчининг маълум даражада қуйидаги омилларга эга бўлиши талаб қилинади:

Шу билан бирга таълимда интерфаол таълимнинг самарадорлиги қуйидаги иккиламчи омилларга ҳам боғлиқ:

Ўқитувчи таълим жараёнида интерфаол таълим ёрдамида ўқувчиларнинг қобилиятларини ривожлантириш, мустақиллик, ўз-ўзини назорат, ўз-ўзини бошқариш, самарали суҳбат олиб бориш, тенгдошлари билан ишлаш, уларнинг фикрларини тинглаш ва тушуниш, мустақил ҳамда танқидий фикрлаш, муқобил таклифларни илгари суриш, фикр-мулоҳазаларини эркин баён қилиш, ўз нуқтан назарларини ҳимоя қилиш, муаммонинг ечимини топишга интилиш, мураккаб вазиятлардан чиқа олиш каби сифатларни шакллантиришга муваффақ бўлади. Энг муҳими, интерфаол методларни қўллаш орқали ўқитувчи ўқувчиларнинг аниқ таълимий мақсадга эришиш йўлида ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракатларини ташкил этиш, йўналтириш, бошқариш, назорат ва таҳлил қилиш орқали ҳолис баҳолаш имкониятини қўлга киритади.

Одатда интерфаол методларга асосланган таълимий ҳаракатлар қуйидаги шаклларда ташкил этилади:
индивидуал; жуфтлик; гуруҳ; жамъа билан ишлаш

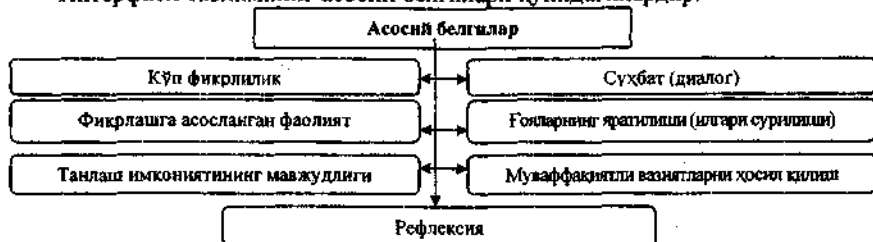
Интерфаол таълим жараёнида ўқувчи (талаба)лар:

- гуруҳ ёки жамоа билан ҳамкорликда ишлаш;
- тенгдошлари орасида ўз гояларини эркин баён қилиш, билимларини ҳеч қандай руҳий тўсиқларсиз намойиш этиш;
- муаммони ҳал қилишга ижодий ёндашиш;
- гуруҳ ёки жамоадошлари билан руҳий яқинликка эришиш;
- ўз ички имконият ва қобилиятларини тўлиқ намоян қила олиш;
- фикрлаш, фикрларни умумлаштириш ва улар орасидан энг муҳимларини саралаш;
- ўз фаолиятини назорат қилиш ва мустақил баҳолаш;
- ўз имкониятлари ва кучига ишонч ҳосил қилиш;
- турли вазиятларда ҳаракатланиш ва мураккаб вазиятлардан чиқа олиш қўникмаларини ўзлаштириш каби имкониятларга эга бўлади

Интерфаол таълим:

- таълим олувчи (ўқувчи, талаба)ларда билимларни ўзлаштиришга бўлган қизиқишни уйғотилади;
- таълим жараёнининг ҳар бир иштирокчисини рағбатлантиради;
- ҳар бир ўқувчи (талаба)нинг руҳиятига ижобий таъсир кўрсатади;
- ўқув материалининг самарали ўзлаштирилиши учун қулай шароит яратди;
- ўқувчи (талаба)ларга кўп томонлама таъсир кўрсатади;
- ўқувчи (талаба)ларда ўрганилаётган мавзунинг буйида фикр ҳамда муносабатни уйғотилади;
- ўқувчи (талаба)ларда ҳаётини зарур қўникма, малакаларини шакллантиради;
- ўқувчи (талаба)ларнинг ҳулқ-атворини ижобий томонга ўзгартирилишини таъминлайди

Интерфаол таълимнинг асосий белгилари қуйидагилардир:

Изоҳ: Рефлексия (лотинча “reflexio” – ортга қайтиш, акс этиш): кишининг ўз ҳатти-ҳаракатлари, уларнинг асосларини тушуниб етиши, фахрлашга қаратилган назарий фаолияти; билишнинг алоҳида фаолияти; шахсий кечинмалари, ҳис-туйғулари ва ўй-хаёллари моҳиятини фикрлаш орқали англаш².

Интерфаол таълим қуйидаги тамойилларга асосланади:

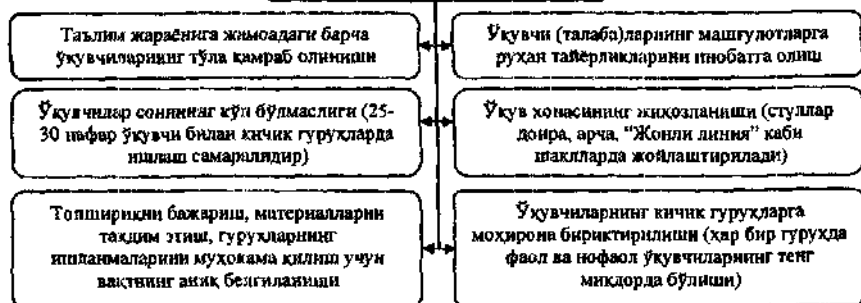
1. Машғулот – маъруза эмас, балки жамоанинг умумий иши.
2. Гуруҳнинг тажрибаси ўқитувчи (педагог)нинг тажрибасидан кўп.
3. Ўқувчилар ёш, ижтимоий маъна ва тажрибага кўра ўзаро тенг.
4. Ҳар бир ўқувчи ўрганилаётган муаммо юзасидан ўз фикрини айтиш ҳуқуқига эга.
5. Машғулотда ўқувчи шахси танқид қилинмайди (фикр танқид қилиниши мумкин).
6. Билдирилган гоялар ўқувчиларнинг фаолиятини бошқармайди, балки фикрлаш учун ахборот (маълумот) бўлиб хизмат қилади

Таълимни ташкил этишга интерфаол ёндашувни қарор топшириш учун ўқитувчи (педагог)лар бир қатор шартларга риоя эта олишлари зарур. Улар:

² Педагогик маҳорат: схема ва расмларда / Методик қўлланма. Н.Эркабоева, М.Усмоибаева, М.Иргашова, Н.Хўжаназарова. – Тошкент: Ўзбекистон Республикасидаги ТДПУ, 2012. – 14-бет.

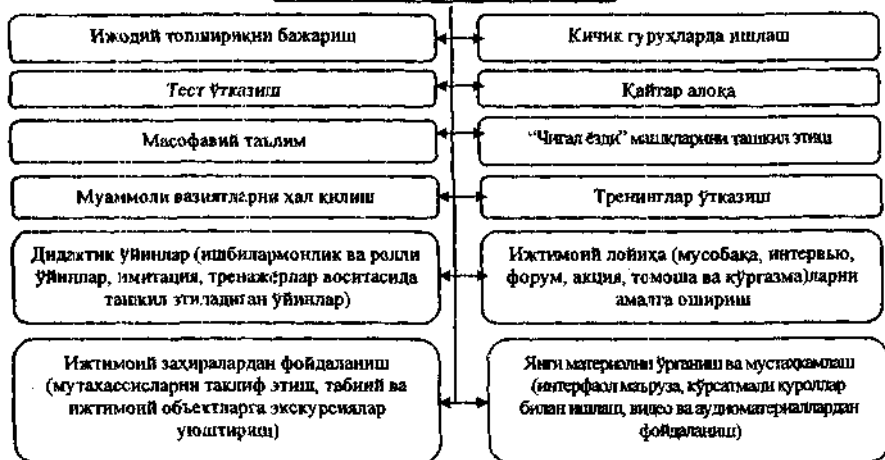
Асосий шартлар

Изоҳ: Стуллар кичик ва катта доира шаклида жойлаштирилганда кичик доирада ўқувчилар, катта доирада эксперт гуруҳи жойлашади.

Бугунги кунда жаҳон таълим тизимида интерфаол ўқитишнинг куйидаги шаклларда амалга оширилаётганлиги барчага маълум:

Асосий белгилар

Интерфаол таълим асосини интерфаол методлар ташкил этади. "Таълим жараёнида ўқувчилар ҳамда ўқитувчи ўртасида ҳамкорликни қарор топтириш, фаолликни ошириш таълим олувчилар томонидан билимларни самарали ўзлаштириш, уларда шахсий сифатларни ривожлантиришга хизмат қиладиган методлар интерфаол методлар саналади". Қўлланманинг кейинги бўлимида интерфаол методлар, уларнинг моҳияти, қўлланиш шартлари ва дидактик имкониятлари тўғрисида сўз юритилади.

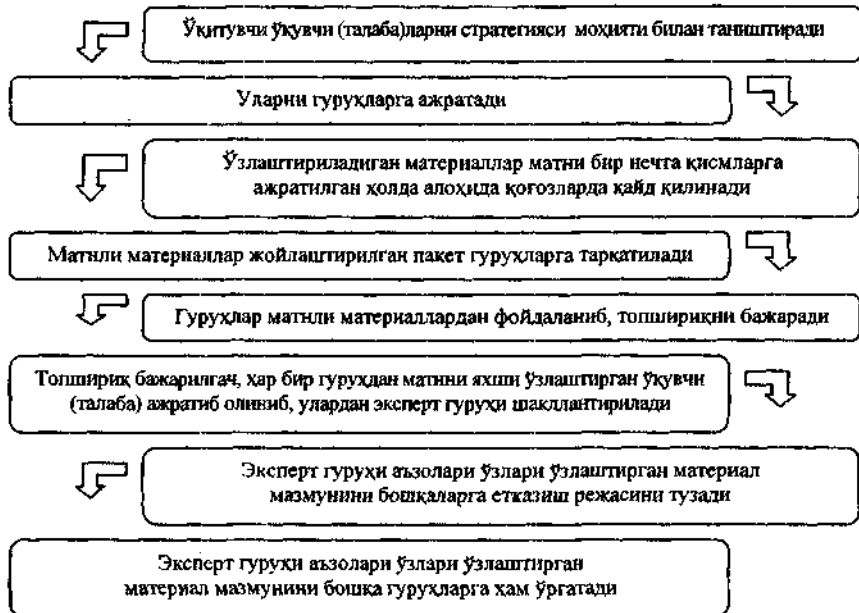
³ Педагогика: 1000 та саволга 1000 та жавоб / Методик қўлланма, У.И.Иноғтов, Н.А.Муслимов, М.Усмоилов ва Д.Иноғмова. – Тошкент: Ўзбекистон Республикасидаги Тошкент давлат педагогика университети, 2012. – 140-141-бетлар.

II БЎЛИМ. ИНТЕРФАОЛ МЕТОДЛАР ВА УЛАРНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ

“АЖУРЛИ АРРА” СТРАТЕГИЯСИ

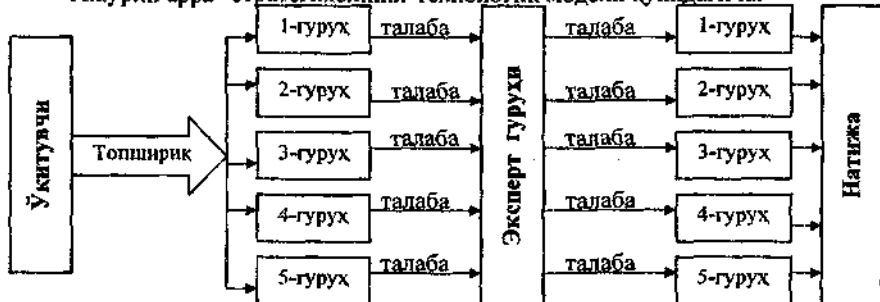
“Ажурли арра” (французча “ажоур” – бир ёқдан иккинчи ёққа ўтган, икки томони очик) стратегияси ўқувчи (талаба)ларга яхлит муайян мавзунини бир нечта қисмларга ажратиш орқали моҳиятини ёритиш имкониятини яратади. Ушбу метод қўлланилганда ўқувчи (талаба)лар тайёр матнлар билан ишлайди.

Машғулотда стратегияни қўллаш қуйидаги тахлитда амалга оширилади:

Стратегияни қўллашда ўқувчи (талаба)ларнинг мавзунини пухта ўзлаштирганликлари, ўзлари эга бўлган билимларни бошқаларга етказиб бериш лаёқатига эга бўлишлари муҳим саналади.

“Ажурли арра” стратегиясининг технологик модели қуйидагича:

“АКВАРИУМ” СТРАТЕГИЯСИ

Таълим жараёнида ушбу технологияни қўллашдан мақсад ўқувчи (талаба)ни маълум муаммо бўйича фикрлаш, ўз фикрини баён этиш, муаммони шерик (суҳбатдош) билан биргаликда муҳокама қилишга ўргатишдан иборат.

Стратегияни қўллашда куйидаги ташкилий ҳаракатлар ташкил этилади:

Ўқув хонасида стуллардан иборат иккита доира ташкил этилади;
1-доирада стуллар ташқарига, 2-доирада эса ичкарига қараб жойлаштирилади

Ўқувчилар икки гуруҳга бўлиниб, 1-гуруҳ стуллар ташқарига қаратиб қўйилган доирадан, 2-гуруҳ эса стуллар ичкарига қаратиб қўйилган доирадан жой олади

1-гуруҳ (ташқи доира)дагилар “Таҳлилчилар”, 2-гуруҳ (ички стуллар)дагилар “Кузатувчилар” ролини бажаришади

Таълим жараёнида стратегияни қўллаш тартиби куйидагича:

Ташқи доирадаги ўқувчиларга муҳокама қилиш учун савол берилади

Ўқувчилар ўйлаб олганларидан сўнг саволни чап томонида утирган шериги билан 1-2 дақиқа муҳокама қилади

Ўқитувчининг ишораси билан “Таҳлилчилар” (ташқи доирадагилар) бир ўрин чапга сурилиб, уша саволни янги шериги билан муҳокама қилишади

“Таҳлилчилар” ўрин алмаштиришда 1-шерикларига яқинлашгунларича ёки янги шериклар бўлгунга қадар саволни муҳокама қилишни давом эттиради

Изоҳ: “Таҳлилчилар”нинг асосий вазифаси савол юзасидан муҳокамани ташкил этиш, “Кузатувчилар”нинг асосий вазифаси эса 1-гуруҳ (“Таҳлилчилар”) фаолиятини кузатиб баҳолашдан иборат.

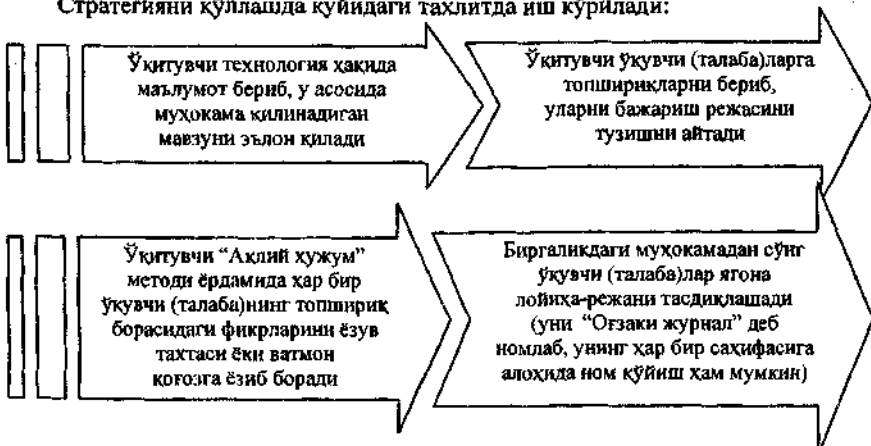
“АЖИЛ” (“АМАЛИЙ ЖАМОАВИЙ ИЖОДИЙ ЛОЙИХАЛАР”) СТРАТЕГИЯСИ

Технология ўқувчи (талаба)ларда ижодий фаолият малакаларини шакллантириш, жамоавий ижодий ишларни ташкил этиш кўникмаларини

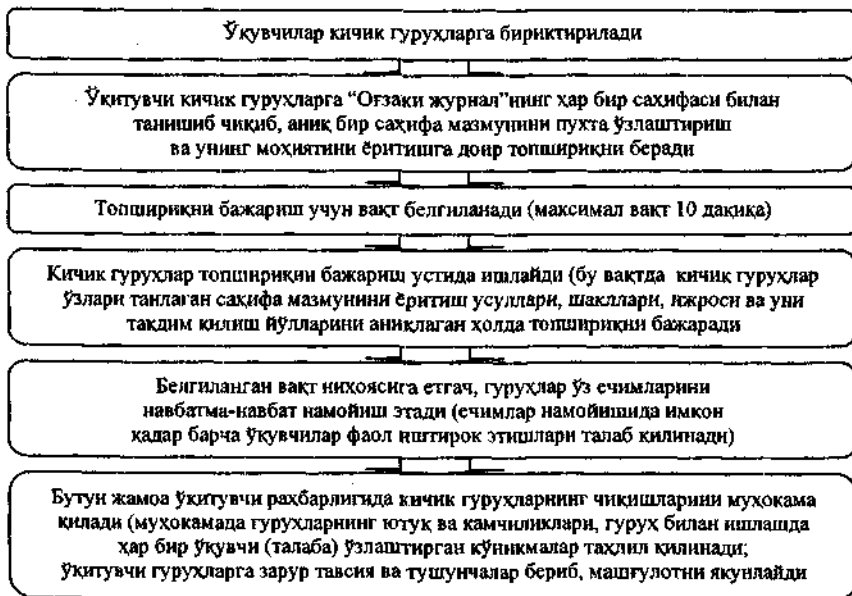
шакллантириш, жамоавий ижодий лойиҳа (иш)ларнинг шакллари тўғрисидаги тушунчани ҳосил қилишга кўмаклашишга хизмат қилади.

Мазкур технологияни ўқув жараёнида “Жамоавий ижодий ишни ташкил этиш” мавзусидаги суҳбат ёки “Мен – жамоавий иш ташкилотчисиман” номли блиц-ўйин ўтказилгандан сўнг қўллаш мақсадга мувофиқдир.

Стратегияни қўллашда қуйидаги тахлитда иш кўрилади:

Шундан сўнг ўқувчи (талаба)лар кичик гуруҳларда ишлайди. Бу жараён қуйидаги bosқичларда амалга оширилади:

“АСАЛАРИ ГАЛАСИ” СТРАТЕГИЯСИ

“Асалари галаси” стратегияси ўрганилаётган мавзу бўйича танланган муаммонинг аудиторияда умумий ёки кичик гуруҳларда алоҳида таҳлил қилинишига ёрдам беради. Стратегияни қўллашда кичик гуруҳларга бериладиган топшириқлар бир хил ёки турлича бўлиши мумкин. Гуруҳларга берилган топшириқ муайян муддат ичида муҳокама қилиниб, натижа барчага маълум қилинади. Машғулот якунида масаланинг энг мақбул ечими танлаб олинади.

Машғулот жараёнида стратегияни қўллашда қуйидагича йўл тутилади:

“АҚЛИЙ ҲУЖУМ” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўқувчи (талаба)ларни мавзу хусусида кенг ва ҳар томонлама фикр юритиш, ўз тасаввурлари, ғояларидан ижобий фойдаланишга доир кўниёма, малакаларни ҳосил қилишга рағбатлантиради. У ёрдамида ташкил этилган машғулотларда ихтиёрий муаммолар юзасидан бир неча оригинал (ўзига хос) ечимларни топиш имконияти туғилади. Стратегия мавзу доирасида маълум қарашларни аниқлаш, уларга муқобил ғояларни танлаш учун шароит яратди.

Уни самарали қўллашда қўйдаги қондаларга амал қилиш лозим:

Ўқувчи (талаба)ларнинг ўзларини эркин ҳис этишларига шaroит яратиб бериш, гоёларни ёзиб бoриш учун ёзув тахтаси ёки қоғoзларни тайёрлаб қўйиш

Муаммо (ёки мавзу)ни аниқлаш

Машғулот жараёнида амал қилинадиган шартларни белгилаш

Билдирилаётган гоёларни уларнинг муаллифлари томонидан асосланишига эришиш ва уларни ёзиб олиш, қоғoзлар гоё (ёки фикр)лар билан тўлгандан сўнг ёзув тахтасига осиб қўйиш

Билдирилган фикр, янги гоёларнинг турлича ва кўп миқдорда бўлишига эътибор қаратиш

Ўқувчи (талаба)нинг бошқалар билдирган фикрларни ёдда сақлаши, уларга таяниб янги фикрларни билдириши ва улар асосида муайян хулосаларга келишига эришиш (билдирилаётган ҳар қандай гоё баҳоланмайди)

Ўқувчи (талаба)лар томонидан мустақил фикр юритилиши, шахсий фикрларнинг илгари сурилиши учун қулай муҳит яратиш

Илгари сурилган гоёларни янада бойитиш асосида ўқувчи (талаба)ларни қувватлаш

Бошқалар томонидан билдирилган фикр (гоё)лар устидан кулиш, кинояли шарҳларнинг билдирилишига йўл қўймаслик

Янги гоёларни билдириш давом этаётган экан, муаммонинг ягона тўғри ечимини эълон қилишга шошилмаслик

Машғулотда стратегияни қўллашда қуйидагиларга эътибор қаратиш лозим:

Ўқувчи (талаба)ларни муаммо доирасида кенг фикр юритишга ундаш, улар томонидан мантиқий фикрларнинг билдирилишига эришиш

Ҳар бир ўқувчи (талаба) томонидан билдирилаётган фикрлар рағбатлантирилиб борилади, билдирилган фикрлар орасидан энг мақбуллари танлаб олинади; фикрларнинг рағбатлантирилиши навбатдаги янги фикрларнинг туғилишига олиб келади

Ҳар бир ўқувчи (талаба) ўзининг шахсий фикрларига асосланиши ва уларни ўзгартириши мумкин; аввал билдирилган фикрларни умумлаштириш, туркумлаштириш ёки уларни ўзгартириш илмий асосланган фикрларнинг шаклланишига замин ҳозирлайди

Машғулотда ўқувчи (талаба)лар фаолиятини стандарт талаблар асосида назорат қилиш, улар томонидан билдириладиган фикрларни баҳолашга йўл қўйилмайди (зеро, фикрлар баҳолашиб борибса, ўқувчи (талаба)лар диққатларини шахсий фикрларни ҳимоя қилишга қаратади, оқибатда янги фикрлар илгари сурилмайди; методни қўллашдан қўзланган асосий мақсад ўқувчи (талаба)ларни муаммо бўйича кенг фикр юритишга ундаш эканлигини ёлда тутиб, уларни баҳолаб боришдан воз кечишдир)

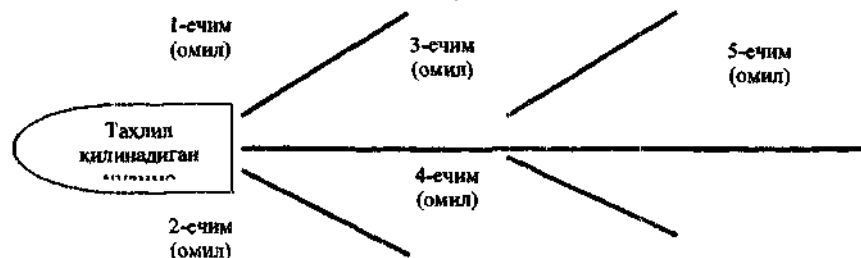
“БАЛИҚ СКЕЛЕТИ” ГРАФИК ОРГАНАЙЗЕРИ (ГО)

График органайзер ўқувчи (талаба)ларда мавзу юзасидан муайян масала моҳиятини тасвирлаш ва ечиш қобилиятини шакллантиради. Уни қўллашда ўқувчи (талаба)ларда мантиқий фикрлаш, мавзу моҳиятини ёритувчи таянч тушунча, маълумотларни муайян тизимга келтириш, уларни таҳлил қилиш кўникмалари ривожланади.

Ундан фойдаланиш қуйидагича амалга оширилади:

- 1) ўқитувчи ўқувчи (талаба)ларни ГОни қўллаш шарти билан таништиради;
- 2) ўқувчи (талаба)лар кичик гуруҳларга бириктирилади;
- 3) гуруҳлар топшириқларни бажаради;
- 4) гуруҳлар ўз ечимларини жамоага тақдим этади;
- 5) жамоа гуруҳларнинг ечимлари юзасидан муҳокама уюштиради

Ўқувчи (талаба)лар топшириқларни қуйидаги тасвир асосида бажаради:

“БАРЧА ОМИЛЛАРНИ ҲИСОБГА ОЛ!” (БОҶО) МЕТОДИ

БОҶО – бу шахс эътиборини муайян омилларга қаратишга хизмат қилувчи метод саналиб, уни қўллашдан кўзланган мақсад шахс онгини ривожлантириш, тасаввурини кенгайтириш, тафаккурини бойитишдир.

Метод қанчалик аниқ мақсад асосида қўлланилса, унинг самарадорлиги шунча юқори бўлади. Агар ўқувчи (талаба) у ёки бу фикрни очиқ айтишга тортинса, у ҳолда методни қўллаш ҳеч қандай самара бермайди.

Машгулотлар жараёнида методдан фойдаланишда қуйидаги саволларга жавоб топган ҳолда мавзунини самарали ўзлаштириш имконини берадиган омилларнинг рўйхатини тузиб олиш мақсадга мувофиқдир:

Мавзунини ўзлаштиришда қайси омиллар ҳисобга олинди

Мавзунини ўзлаштиришда қандай омиллар ҳисобга олинмади

Рўйхатга яна қандай омилларни киритиш мумкин

Масаланинг яна қайси жиҳатларига эътибор бериш зарур

?

“БАҲС-МУНОЗАРА” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия икки ёки ундан ортиқ шахслар томонидан муайян вақт оралиғи ва қатъий қоидаларга мувофиқ ташкил этиладиган оғзаки баҳс бўлиб, ўқувчи (талаба)ларда ўрганилаётган мавзу бўйича эркин, асосли фикрларни билдириш қобилиятларини шакллантиришга хизмат қилади. Ўқув машгулотларида баҳс-мунозарадан фойдаланишда мавзуга доир маълум масалалар ҳал қилинади.

Уни қўллашда қуйидаги тартибда иш қўрилади:

Баҳс-мунозара учун талланган мавзу ўқувчи (талаба)ларга олдиндан маълум қилинади

Жараён ўқитувчи (ёки бошловчи) томонидан бошқарилиб борилади

Ўқувчи (талаба)лар индивидуал, гуруҳ (жуфтлик) номидан баҳс юритилаётган масала бўйича шахсий мулоҳазаларни баён қилади

Баҳсда масаланинг моҳияти, ечими бўйича бир-бирига зид фикрлар илгари сурилади

Ечим бўйича асосий фикрни баён этадиган ўқувчи (талаба)ларга 10 дақиқа, қўшимча қилиш истагида бўлганларга эса 5 дақиқадан вақт берилади

Ўқитувчи (бошловчи) томонидан баҳс-мунозара юзасидан якуний ҳулоса билдирилади

Изоҳ: 1) бир ўқувчи (талаба)га икки марта сўзга чиқишга рухсат этилмайди;
 2) ўқитувчи (бошловчи) ўқувчи (талаба)ларнинг мавзудан четга чиқмасликларини катъий назорат қилиб боради, борди-ю, шундай ҳолатлар содир этилса, сўзловчилар бу ҳақида огоҳлантирилади.

“БЕШИНЧИСИ (ОЛТИНЧИСИ, ЕТТИНЧИСИ, ...) ОРТИҚЧА” СТРАТЕГИЯСИ

Ўқувчи (талаба)ларнинг мантиқий тафаккур юритиш кўникмаларига эга бўлишларида ушбу стратегия алоҳида аҳамиятга эга. Уни қўллашда қуйидаги ҳаракатлар амалга оширилади:

{	1) Урганилаётган мавзу моҳиятини очиб беришга хизмат қиладиган тушунчалар тизимини шакллантириш; 2) ҳосил бўлган тизимдан мавзуга тааллуқли бўлган тўртта (бешта, олпига, ...) ва тааллуқли бўлмаган битта тушунчанинг ўрин олишига эришиш; 3) ўқувчи (талаба)ларга мавзуга тааллуқли бўлмаган тушунчани аниқлаш ва уни тизимдан чиқариш вазифасини топшириш; 4) ўқувчи (талаба)ларни ўз ҳаракатлари моҳиятини шарҳлашга ундаш (мавзунини мустаҳкамлаш мақсадида ўқувчилардан тизимда саклаиб қолган тушунчаларга ҳам изоҳ бериб ўтиш, улар ўртасидаги мантиқий боғлиқликни асослаш талаб қилинади)	}

Мавзу моҳиятини ёритувчи тушунчалар ўртасидаги мантиқий боғлиқликни кўрсата ва асослай олиш ўқувчи (талаба)ларда мустақил фикрлаш, шахсий ёндашувларини далиллаш тенгдошларнинг фикрлари ва шахсий ғояларни ўзаро таққослаш кўникмаларини ҳам шакллантиришга имкон беради.

“БИЛАМАН. БИЛИШНИ ХОҲЛАЙМАН. БИЛИБ ОЛДИМ” (БББ) ГРАФИК ОРГАНАЙЗЕРИ

График органайзер ўқувчи (талаба)ларга муайян мавзулар бўйича билимлари даражасини баҳолай олиш имконини беради. Уни қўллашда ўқувчи (талаба)лар гуруҳ ёки жамоада ишлашлари мумкин. Гуруҳда ишлашда машғулот якунида гуруҳлар томонидан бажарилган ишлар таҳлил қилинади.

Гуруҳлар фаолияти қуйидаги кўринишда ташкил этилиши мумкин:

Ҳар бир гуруҳ умумий схема асосида ўқитувчи томонидан берилган топшириқларни бажаради; машғулот якунида лойиҳа бандлари бўйича гуруҳларнинг муносабатлари умумлаштирилади

Гуруҳлар умумий схеманинг алоҳида бандлари бўйича ўқитувчи томонидан берилган топшириқларни бажариб, ғояларни умумлаштиради

Ўқув фаолияти бевосита ёзув тахтаси ёки иш қозғида ўз аксини топган қўйидаги схема асосида ташкил этилади:

Биламан	Билишни хоҳлайман	Билиб олдим

График организаердан фойдаланиш уч босқич асосида амалга оширилади:

Ўқувчиларнинг ўрганилиши режалаштириладиган мавзу бўйича тушунчаларга эгаллик даражалари аниқланади

Ўқувчиларнинг мавзу бўйича мавжуд билимларини бойитишга бўлган эҳтиёжлари ўрганилади

Ўқувчилар мавзуга оид маълумотлар билан батафсил таништирилади

Босқичлар бўйича амалга оширилган ҳаракатларнинг тафсилоти қўйидагича:

- 1) Ўқувчи (талаба)лар кичик гуруҳларга бириктирилади;
- 2) ўқувчи (талаба)ларнинг янги мавзу бўйича тушунчаларга эгаллик даражаси ўрганилади;
- 3) ўқувчилар томонидан қайд этилган тушунчалар лойиҳанинг 1-бандига ёзиб борилади;
- 4) ўқувчи (талаба)ларнинг янги мавзу бўйича мавжуд билимларини бойитишга бўлган эҳтиёжлари ўрганилади;
- 5) ўқувчи (талаба)ларнинг эҳтиёжлари сифатида баён этилган тушунчалар лойиҳанинг 2-бандига ёзиб қўйилади;
- 6) ўқувчи янги мавзуга оид умумий маълумотлардан ўқувчиларни хабардор қилади;
- 7) ўқувчи (талаба)лар томонидан ўзлаштирилган янги тушунчалар аниқланади;
- 8) баён этилган янги тушунчалар лойиҳанинг 3-бандига ёзиб қўйилади;
- 9) машғулот якунида ягона лойиҳа яратилади

“БЛИЦ-СЎРОВ” МЕТОДИ

“Блиц-сўров” (инглизча “блиц” – тезкор, бир зумда) методи берилган саволларга қисқа, аниқ ва лўнда жавоб қайтарилишини тақозо этадиган метод саналади. Таълим муассасаларида ушбу методга мувофиқ саволлар, асосан, ўқитувчи томонидан берилади. Берилган саволларга жавоблар жамоавий, гуруҳли, жуфтлик ёки индивидуал тарзда қайтарилиши мумкин. Жавоб қайтариш шакли машғулот тури, ўрганиладиган мавзунинг мураккаблиги, ўқувчи (талаба)ларнинг қамраб олинишига кўра белгиланади.

Машғулотларда методни қўллаш қўйидагича кечади:

Ўқитувчи ўрганилган мавзу, муайян таркибий қисмлар моҳиятининг очиб берилишини талаб этадиган саволларни ишлаб чиқиб, ўқувчилар эътиборига ҳавола қилади

Ўқувчи (талаба)лар берилган саволга қисқа муддатда лўнда, аниқ жавоб беради

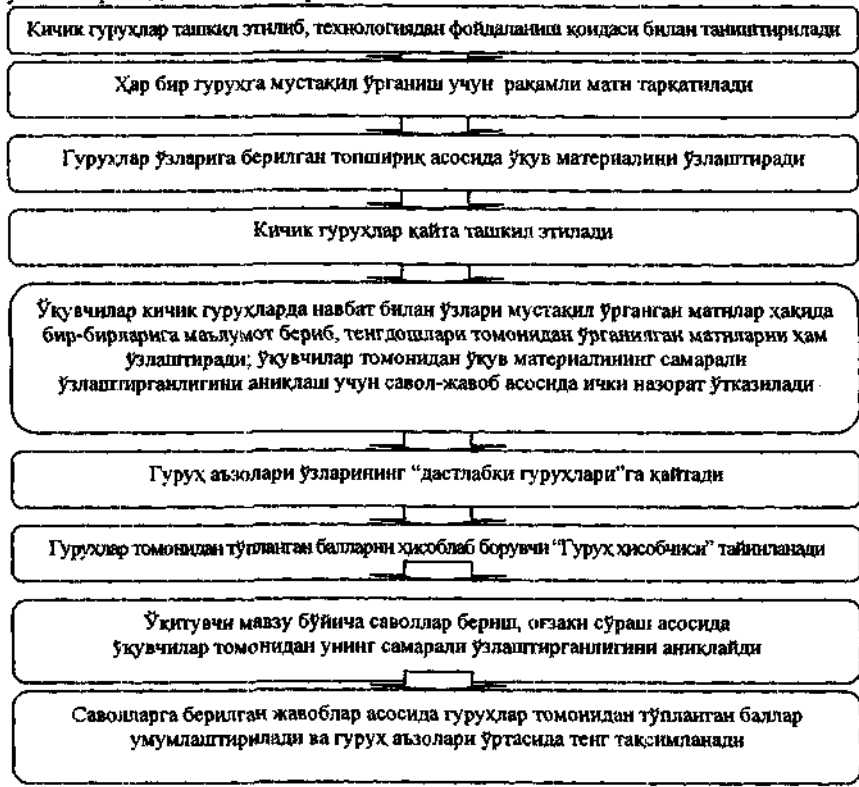

Гуруҳ (жуфтлик)да ишлашда бир нафар ўқувчи берилган саволга жавоб қайтаради (унинг гуруҳдошлари жавобни тўлдирди, (бирок, фикрлар акрорланмаслиги лозим)

Методни қўллашда мавзуга доир таянч тушунчалар, асосий ғояларнинг моҳияти ўқувчи (талаба)лар томонидан оғзаки, ёзма ёки тасвир (жадвал, диаграмма) тарзида ёритилиши мумкин.

“БУМЕРАНГ” СТРАТЕГИЯСИ

Технология ўқувчи (талаба)ларни дарс жараёнида, дарсдан ташқарида турли адабиётлар, матнлар билан ишлаш, ёдда сақлаш, сўзлаб бериш, фикрларни эркин баён этиш, кичик вақт ичида кўп билимга эга бўлиш, ўқитувчи томонидан барча ўқувчилар фаолиятининг бирдек баҳоланиши учун шароит яратишга хизмат қилади. У ўқитувчига таркатма материалларнинг ўқувчилар томонидан гуруҳли, индивидуал шаклда самарали ўзлаштирилишини, аудиторияда ташкил этиладиган суҳбатнинг мунозарага айланишини таъминлаш орқали уларнинг фаолиятини назорат қилиш имконини беради. Бу технологиядан суҳбат-мунозара шаклидаги дарсларда индивидуал, жуфтлик, гуруҳли ва жамоавий шаклларда фойдаланиш мумкин. Бошқа интерфаол методлар каби таълим жараёнида мазкур технологияни қўллаш ҳам муайян тартибда амалга оширилади. Яъни:

“ВЕНН ДИАГРАММАСИ” ГРАФИК ОРГАНАЙЗЕРИ

График органиайзер ўқувчи (талаба)ларда мавзуга нисбатан таҳлилий ёндашув, айрим қисмлар негизида мавзунинг умумий моҳиятини ўзлаштириш (синтезлаш) кўникмаларини ҳосил қилишга йўналтирилади. У кичик гуруҳларни шакллантириш асосида аниқ схема бўйича амалга оширилади.

Ёзув тахтаси ўзаро тенг тўрт бўлакка ажратилади ва ҳар бир бўлакка қуйидаги схема чизилади:

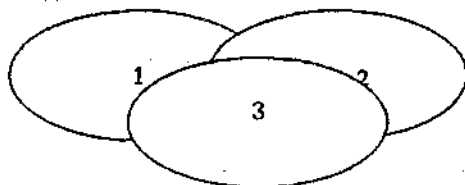

График органиайзер ўқувчи (талаба)лар томонидан ўзлаштирилган ўзаро яқин назарий билим, маълумот ёки далилларни қиёсий таҳлил этишга ёрдам беради. Ундан муайян бўлим ёки боблар бўйича якуний дарсларни ташкил этишда фойдаланиш янада самаралидир.

Уни қўллаш босқичлари қуйидагилардан иборат:

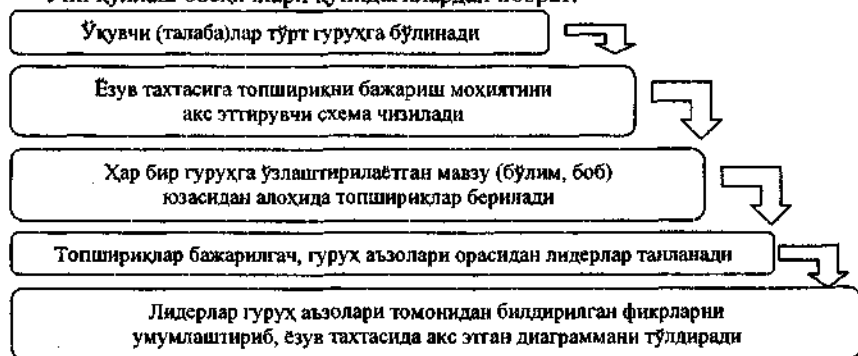

График органиайзерни қўллаш жараёнида ҳар бир гуруҳ муайян мавзуга оид топшириқларни бажаради. Ўқувчи (талаба)ларнинг эътиборларига қуйидаги жадвални тақдим этиш мумкин:

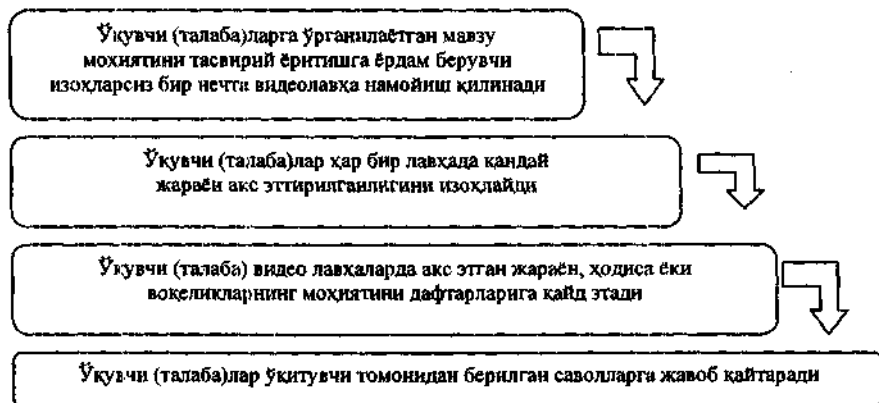
Гуруҳлар	Диаграмманинг тартиб рақами	Топшириқлар мазмуни
1- гуруҳ	1-диаграмма	
	2-диаграмма	
	3-диаграмма	
2-гуруҳ	1-диаграмма	
	2-диаграмма	
	3-диаграмма	

3-гуруҳ	1-диаграмма	
	2-диаграмма	
	3-диаграмма	
4-гуруҳ	1-диаграмма	
	2-диаграмма	
	3-диаграмма	

“ВИДЕОТОПИШМОҚ” СТРАТЕГИЯСИ

Сўнгги йилларда педагогик фаолиятда турли ахборот воситалар (компьютер, телевидение, радио, нусха кўчирувчи қурилма, слайд, видео ва аудио магнитофонлар) ёрдамида таълим жараёни ташкил этилишига алоҳида эътибор қаратишмоқда. Ўқитувчилар олдида ўқитишда турли ахборот воситаларидан ўринли, мақсадли, самарали фойдаланиш вазифаси турибди.

Стратегиядан фойдаланишда қуйидаги ҳаракатлар амалга оширилади:

Видеолавҳалар намойиш қилинганч, ўқувчи (талаба)лардан лавҳада қандай жараён, ҳодиса ёки воқелик акс этганлиги, қайси бадний асар қаҳрамони ёки тарихий шахс ифодаланганлиги юзасидан мушоҳада юритиш талаб қилинади. Видеотопишмоқнинг жавобини топиш орқали ўқувчи (талаба)лар ўрганиладиган янги мавзу ҳақида тасаввурга эга бўлади.

“ГАЛЕРЕЯ” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўқувчи (талаба)ларда кичик гуруҳ асосида бир йўла бир нечта масалани муҳокама қилиш қобилиятини шакллантиради. Уни қўллашда гуруҳнинг ҳар бир аъзоси таклиф этилган барча масалалар ечимини топишга ўз ҳиссасини қўшиш имкониятига эга бўлади.

Машгулотлар даврида “Галерея” стратегиясидан фойдаланиш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

1-босқич – масалани қўйиш (Уқитувчи кичик гуруҳларга муайян муаммо (ёки масала)ни ҳал қилиш топшириғини беради)

2-босқич – ҳар бир гуруҳ ўзига топширилган масаланинг ечимини топиш устида ишлайди (бу жараён 5-10 дақиқа ичида кечеди)

3-босқич – ҳар бир гуруҳ навбати билан 2-, 3- ва 4-гуруҳга топширилган муаммонинг ечимини топишга киришади (гуруҳлар ҳаракати доира тарзида соат стрелкаси бўйича амалга оширилади; бир гуруҳ бошқа гуруҳларнинг ечимларини ўри алади, уларга нисбатан ўз муносабатини билдиради; қўшимчалар киритади)

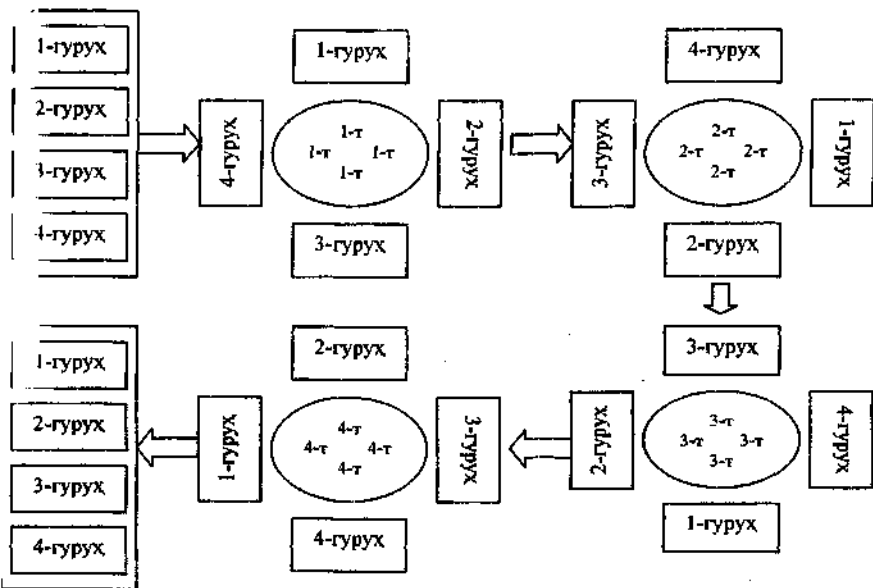
4-босқич – гуруҳ ўз ўрнига қайтади

5-босқич – ҳар бир гуруҳдан бир нафар ўқувчи (галаба) гуруҳ иши билан жамоани таништиради ва улар асосида муҳокама ташкил этилади

6-босқич – муайян гуруҳ бошқа гуруҳларнинг ечимларига нисбатан ўзлари томонидан билдирилган мулоҳазаларни шарҳлайди

7-босқич – гуруҳларнинг фикрларига кўра якуний хулосага келинади

Стратегияни қўллаш жараёнини схема асосида қуйидагича ифодалаш мумкин:

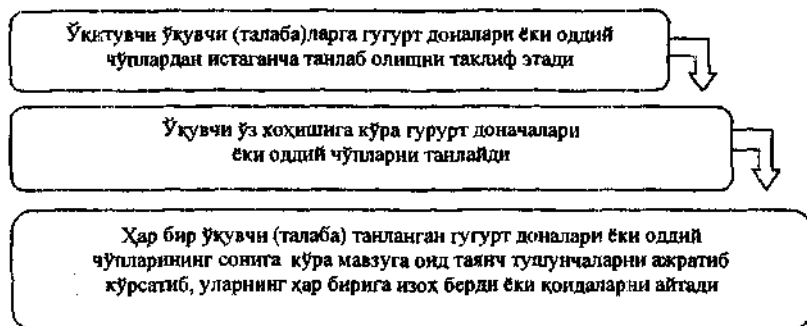
Изоҳ: доира ичидаги 1-т, 2-т, 3- ва 4-т ифодалари қуйидаги мазмунни билдиради: 1-т – 1-топширик; 2-т – 2-топширик; 3-т – 3-топширик; 4-т – 4-топширик.

“ГУГУРТ ДОНАЛАРИ” СТРАТЕГИЯСИ

“Тугурт доналари” стратегияси ўқув материалларининг ўқувчи (талаба)лар томонидан ўрганилган қай даражада эгалланганлигини аниқлаш мақсадида қўлланилади. Стратегия ўқувчи (талаба)ларга ўқув материалининг мавзусидан келиб чиққан ҳолда турли муаммоли масала ёки вазиятларни яратиш, мавзунинг асосий таянч тушунчаларини ажратиб олиш, уларни изоҳлаш, таҳлил қилиш, таърифлашда ёрдам беради. Шунингдек, стратегия машғулот давомида ҳар бир ўқувчи (талаба)га турли топшириқларни индивидуал бажариш, унинг устида мустақил ишлаш имконини беради. Бу стратегия ўқувчиларда бир қатор тарбиявий характердаги, яъни: мустақил ишлаш олиш; мулоқатга киришувчанлик; хушфееллик; ўзгалар фикрини ҳурмат қилиш; фаоллик; фаолиятга икждий ёндашиш; фаолиятнинг самарали бўлишига қизқиш ва интилиш; ўзини ўзи баҳолаш каби сифатларни шакллантиришга ёрдам берди.

Стратегия қўлланилган машғулот ўқувчиларни ўрганилган ёки ўрганилиши керак бўлган мавзу бўйича яқка ва кичик жамоа бўлиб фикрлаш, ўзлаштирилган билимларни ёдга олиш, тўпланган фикрлашни умумлаштириш, уларни ёзма равишда ёки расм, чизма, тасвир, схема, модел кўринишида ифодалашга ўргатади. Мазкур стратегия жуфтлик, кичик гуруҳлар ёки жамоада ташкил этилади. Ўқувчи (талаба)лар тушунчаларни ёзма равишда таърифлайди ва уларни тақдимот асосида жамоага намойиш қилади.

Машғулотда стратегияни қўллаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

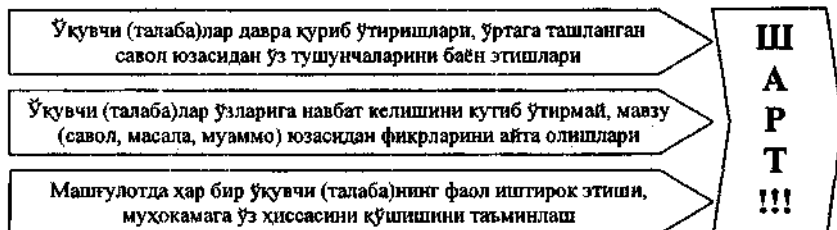

Изоҳ: ўқувчи (талаба)лар томонидан танланган ҳар бир гугурт донаси ёки оддий чўп биттадан тушунчани таърифлаш шартлигини аяғлатади. Шунга кўра ўқувчи (талаба) агарда иккита гурут донасини танлаган бўлса, у ҳолда иккита тушунчани ажратиб кўрсатиб, уларни таърифлайди. Гугурт доналари сонининг ортиб боришига кўра тушунчалар сони ва уларга бериладиган таърифлар миқдори ҳам кўпайиб боради.

“ЯГОНА ДАВРА” СТРАТЕГИЯСИ

“Ягона давра” стратегияси ўқувчи (талаба)ларда ўрганилаётган мавзу кишидан мустақил, манتيкий фикрлаш, бошқалар томонидан билдирилаётган фикрларни тинглаш, уларни тўлдириш, шахсий фикрларни асослаш, хулоса чиқариш қобилиятини тарбиялашга хизмат қилади. Мавзу юзасидан ҳар бир ўқувчи (талаба)нинг фикрини билиш муҳим. Шунинг учун ҳар бир ўқувчи (талаба) фикр билдираётганда унинг сўзини бўлиш, қўшимча қилиш ҳеч ҳеч қимга, ҳатто ўқитувчига ҳам рухсат этилмайди.

Стратегияни қўллашда қуйидаги шартларга риоя этиш шарт:

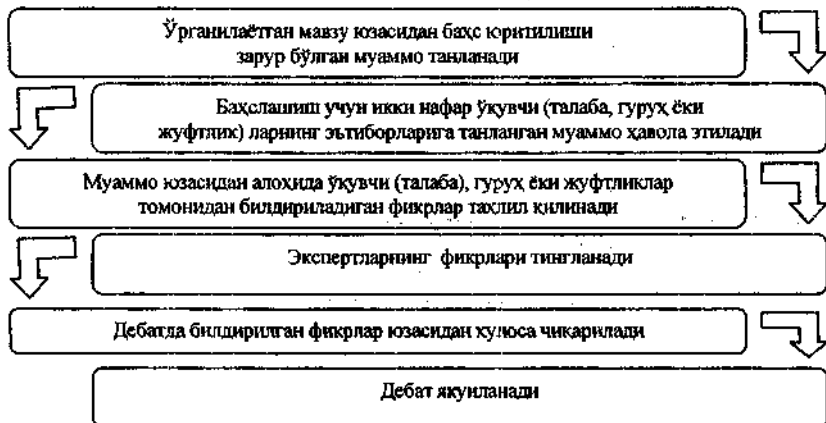

Ўқитувчи муҳокаманинг якунида билдирилган фикрларни умумлаштириши, ҳар бир ўқувчи (талаба)нинг иштирокини кўрсатиб ўтиши мумкин. Стратегия, одатда, машгулотнинг бошланиши ёки якунида қўлланилади.

“ДЕБАТ” МЕТОДИ

“Дебат” (французча “дебаттере” сўзидан олинган бўлиб, “дебац” – “баҳслашмоқ”) технологияси йиғилиш, мажлис ёки машгулотларда бирор-бир мавзу юзасидан иштирокчилар ўртасида ўзаро баҳс уюштириш, уларнинг ўзаро фикр алмашишларини таъминлашга хизмат қилади.

Ўқув машгулотларида дебат қуйидаги тартибда уюштирилади:

“ДЕЛЬФИ” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия таклиф қилинаётган муқобил жавоблар ичидан энг яхшисини танилашга ёрдам беради. Бунинг учун жамоанинг аъзоларидан муайян мавзу моҳиятини очиб берувчи энг махбул жавобларни билдириш таклиф қилинади. Билдирилган жавоб вариантлари тўпланиди. Сўнгра жамоанинг ҳар бир аъзосидан маълум кетма-кетликда мавжуд жавобларнинг ҳар бирига баҳо бериш талаб қилинади.

Таълимда стратегиядан фойдаланиш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

Ўқувчиларга таҳлил асосида маълум жараённинг юз беришига олиб келган бешта сабабни аниқлаш ва улар орасидан энг муҳим сабабни топиш вазифаси юклатилади

Муҳокама қатнашчилари дастлаб муаммоларнинг барча сабабларини муҳимлик даражалари бўйича ажратади

Ҳар бир қатнашчи ўзининг муқобил жавоб вариантларидан бирини танилаб, барча вариантларни шкалайди (яъни уларни муҳимлигига қўра даражаларга ажратади ва тартиб рақами билан белгилаб чиқади)

“ЕЛШИҒИЧ” СТРАТЕГИЯСИ

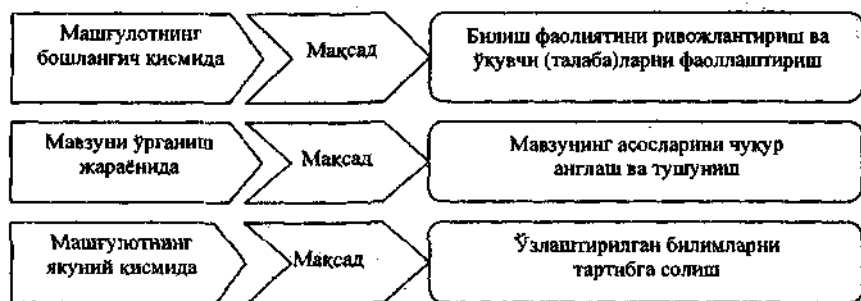
Мураккаб ва кўп тармоқли бўлиб, муаммоли вазиятларни ўрганишга йўналтирилган ушбу технологиянинг моҳиятига қўра мавзунинг бандлари, бўлимлари бўйича маълумот берилади. Баҳд ва бўлимлар алоҳида-алоҳида муҳокама қилинади. Масалан, маълум ҳодиса, воқеа ёки жараённинг ижобий, салбий жиҳатлари, фойдаси, зарари, афзаллиги, камчилиги кўрсатиб берилади.

Стратегия ўқувчи (талаба)ларда танқидий, таҳлилий, мантикий фикрлаш, ўз фикрларини муваффақиятли ривожлантириш, шахсий ғояларни ёзма ва оғзаки шаклда ихчам баён этиш, уни самарали химоя қилиш кўникма, малакаларини шакллантиришга имконият яратади.

“Елшиғич” стратегияси ёрдамида ўзлаштирилаётган мавзунинг муайян жиҳатларини жамоа, гуруҳ, жуфтлик ҳамда ҳар бир қатнашчининг индивидуал фаол ишлаши асосида ўрганишга хизмат қилади.

Технологияни нафақат таълим, шу билан бирга маънавий-маърифий ишлар жараёнида ҳам қўллаш мумкин. Бунда ўқувчи (талаба)ларнинг қуйидаги сифат ва кўникмаларга эга бўлишларига эришилади: жамоа билан ишлаш; муаммо ва вазиятларни турли нуктаи назардан муҳокама қилиш; келишувчан қарорларни қабул қилиш; ўзгалар фикрини ҳурмат қилиш; хушмуомалалик; фаолиятга ижодий ёндашиш; фаоллик; муаммога диққатни жамлай олиш ва б.

Таълим жараёнида муайян мавзунинг ўрганиш чоғида стратегияни турли босқичларда аниқ мақсадлар асосида қўллаш мумкин. Масалан:

“ЁЗМА ИШ” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўқувчи (талаба)ларда мустақил, ижодий фикрлаш малакаларини шакллантиришга ёрдам беради ва ҳар бир ўқувчини мустақил равишда фаолият юритишини таъминлайди.

Таълимда стратегияни қўллашда ўқувчи (талаба)ларга қуйидаги схема асосида иш қўриш таклиф қилинади:

1. Қим ёки нима ҳақида ёзмоқчи эканлигингизни аниқ белгилаб олинг!
2. Иншо (ҳикоя, мақола) учун мос сарлавҳа топинг!
3. Иншо (ҳикоя, мақола)нинг қораламаси (хомаки нусхаси)ни тайёрланг!
4. Иншо (ҳикоя, мақола)нинг хомаки нусхасини қайта ўқиб чиқиб, хатолари бўлса тузатиш киритинг!
5. Иншо (ҳикоя, мақола)нинг матнини оққа кўчиринг!
6. Иншо (ҳикоя, мақола)ни жамоадошларингизга ўқиб беринг!

Стратегия асосида ишлаш учун ўқувчи (талаба)ларга 9-10 дақиқа вақт берилади.

Уни кичик гуруҳларда ҳам қўллаш мумкин. Бунда ўқувчи (талаба)ларни гуруҳларга бириктириш учун рақамли карточкалардан фойдаланиш қулай. Ҳар бир кичик гуруҳ алоҳида мавзулар асосида ҳикоя, эссе ёки мақолаларни тайёрлаши мумкин. Ҳикоя, эссе ёки мақолаларни тайёрлашда гуруҳ аъзоларининг биргаликда, ўзаро фикр алмашиб фаолият юритишларига эришиш мақсадга мувофиқдир. Белгиланган вақт ниҳоясига етгач, ҳар бир гуруҳнинг иши тақдимот асосида намойиш этилади. Ўқитувчи ҳикоянинг мазмуни, савияси ва орфографик хатоларига эътибор берган ҳолда гуруҳ ишини баҳолайди.

Стратегияни қўллаш қуйидаги босқичларда амалга оширилади:

Ҳар бир ўқувчи (талаба), жуфтлик ёки гуруҳга ўрганилган мавзуга оид бир неча таянч тушунча ёки мавзулар ёзилган карточкалар тарқатилади

Ўқувчи (талаба), жуфтлик ёки гуруҳлар карточкада кўрсатилган тушунча ёки мавзулардан бирини танлаб, у асосида кичик ҳикоя, эссе ёки мақола тайёрлайди

Агар ўқувчи (талаба), жуфтлик ёки гуруҳларга бир неча таянч тушунча (сўз)лар тақдим этилса, яратилган ҳикоя, эссе ва мақолаларда ушбу таянч тушунчалар иштирок этиши зарур

Ҳар бир ўқувчи (талаба), жуфтлик ёки гуруҳ ҳикоянинг аввал қораламасини ёзади

Ҳар бир ўқувчи (талаба), жуфтлик ёки гуруҳ ўзи томонидан тайёрланган ҳикоя, эссе ёки мақолани текшириб чиқиб, оққа кўчиради

Ҳикоя, эссе ёки мақола тайёрлаш учун ҳар бир ўқувчи (талаба), жуфтлик ёки гуруҳга аввал ўзи билган, таинган, эшитган, ўқиганларини ёдга олиш ва улар ҳақида ёзиш таъсия этилади

“ЖАДВАЛ” ГРАФИК ОРГАНАЙЗЕРИ

График органайзер ўқувчи (талаба)ларда ўрганилаётган мавзу, муҳокам этилаётган масала ёки муаммонинг назарий моҳиятини жадвал ёрдамида ак эттириш қобилиятини шакллантиришга хизмат қилади. Уни қўллашда ўқувчи (талаба)лар мавзу (масала, муаммо) моҳиятини оғзаки баён ёки ёзма мат кўринишида эмас, балки асосий ғоя, таянч тушунча, муҳим жиҳатлари жадвалда аниқ, қисқа ифодалаш кўникмаларини ўзлаштиради.

Машғулотда график органайзерни қўллаш бўйича ўқувчи (талаба)лар қуйидаги жадвал намунасини тақдим этиш мумкин:

Моҳияти	Ижтимоий тарбия турлари				
	Маънавий-ахлоқий тарбия	Ақлий тарбия	Жисмоний тарбия	Эстетик тарбия	Меҳнат тарбияси
Мақсади					
Вазифалари					
Ўзига хос жиҳатлари					

“ЗАКОВАТЛИ ЗУККО” СТРАТЕГИЯСИ

Билимларини пухта ўзлаштиришда ўқувчи (талаба)ларнинг фикрлаш тафаккур юритиш қобилиятларига эга бўлишлари муҳим аҳамиятга эга.

Ушбу стратегия ўқувчи (талаба)ларда тезкор фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга, уларнинг тафаккур тезликларини аниқлашга ёрдам беради

Уни қўллаш ўз хоҳишига кўра шахсий имкониятларини синаб кўриш истагида бўлган ўқувчи (талаба)лар учун қулай имкониятни яратди.

Бунда ўқувчи (талаба)лар ўқитувчи томонидан берилган саволларга қисқа муддатларда тўғри, аниқ жавоб қайтара олишлари зарур. Мураккаблик даражасига кўра ҳар бир саволга қайтарилган тўғри жавоб учун баллар белгиланади. Яқуний балларнинг ўртача арифметик қийматини топиш асосида ўқувчи (талаба)ларнинг тафаккур теълиги аниқланади.

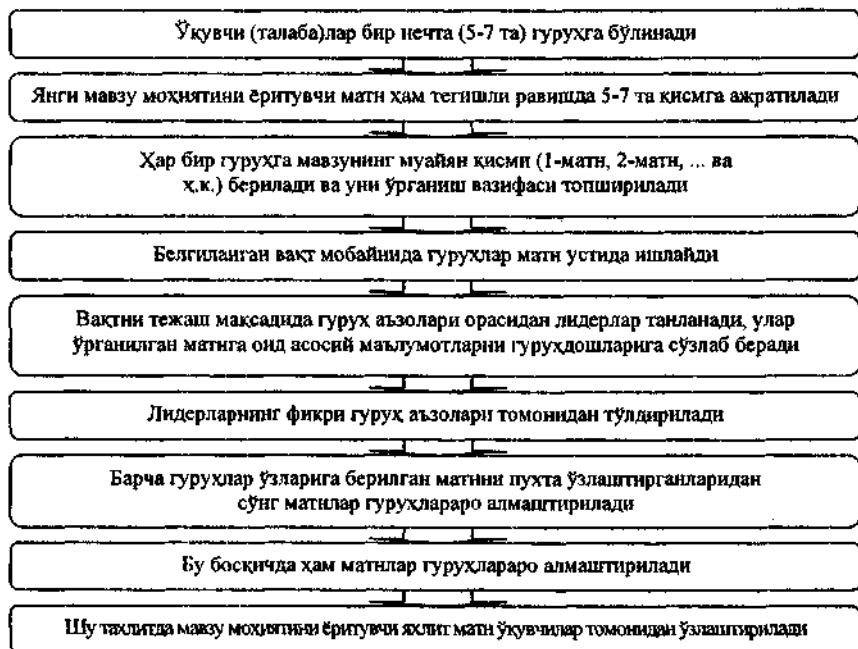
Машгулотларда стратегияни қўллаш орқали ўқувчи (талаба)ларнинг тафаккур теълиги қуйидаги схемага асосланувчи фаолият ёрдамида аниқланади:

“ЗИГ-ЗАГ” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўқувчи (талаба)лар билан кичик гуруҳларда ишлаш, улар томонидан мавзунинг тез ва пухта ўзлаштирилишини таъминлашга хизмат қилади. Унинг афзаллиги шундаки, уни қўллашда: 1) ўқувчи (талаба)ларда жамоа (гуруҳ) бўлиб ишлаш кўникмаси шаклланади; 2) мавзуни ўзлаштиришга сарфланадиган вақт тежалди.

Машгулотларда стратегияни қўллаш қуйидагича амалга оширилади:

Юқорида кўрсатилган тартибда мавзу моҳиятини ёритувчи яхлит матн ўқувчи (талаба)лар томонидан ўзлаштирилади.

“ЗИНАМА-ЗИНА” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўқувчи (талаба)ларда ўрганилаётган мавзунини кичик мавзуларга ажратилган ҳолда расм, тасвир, жадвал ёки слайдлар асосида ўрганиш кўникмаларини шакллантиради. Шунингдек, у ўқувчи (талаба)ларда мавзунини ўрганишга ижодий ёндашиш, шахсий фикр, ўзлаштирилган тушунчаларни тасвирий кўринишларда ифодалаш қобилиятини ривожлантиришга ёрдам беради. Ундан фойдаланиш тартиби қуйидагича:

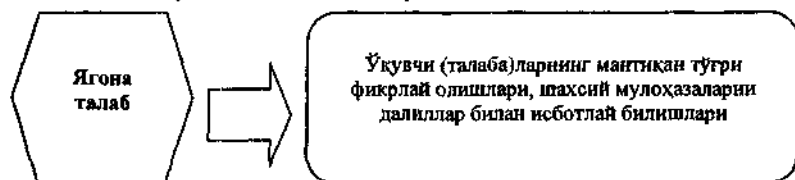

Машғулотларда стратегияни қўллашда қуйидаги шартларга амал қилинади

“ИЖОДИЙ ИШ” МЕТОДИ

Метод ўқувчи (талаба)ларни ижодий фаолликка ундаш орқали уларда улаштирилган назарий билимлар асосида мавзу моҳиятини ёритиш, янгиликларни этиш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Уни қўллашда ўқувчи (талаба)ларнинг эркинлиги таъминланади, мустақил фикрлашлари учун имконият яратилади. Ўқувчи (талаба)лар мавжуд билимларига таянган ҳолда ўрганилаётган мавзу моҳиятини очиб беради.

“ИНСЕРТ” ГРАФИК ОРГАНАЙЗЕРИ

График органайзер янги мавзу бўйича ўқувчи (талаба)ларнинг муайян тушунчаларга эътиборини аниқлаш, уларда матнга нисбатан тахлилий ёндашиш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади.

Уни қўллашда ўқувчи (талаба)лар қуйидаги схемалар билан ишлайди:

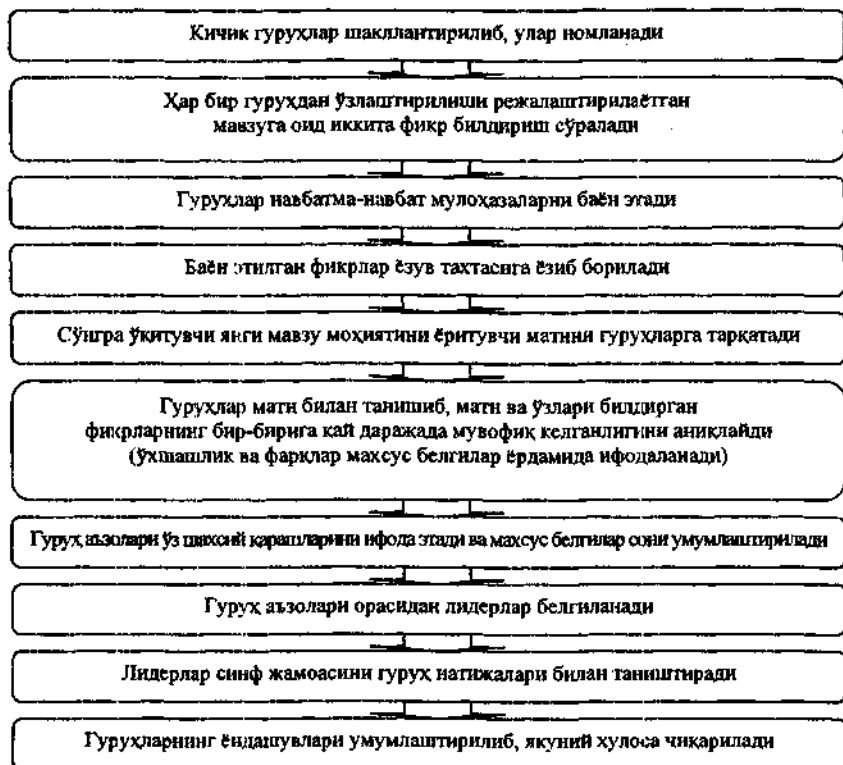
1. Матн гуруҳларнинг фикрлари билан қиёсий таққосланганда:

Махсус белгилар	Махсус белгиларнинг маъноси
З	Матнда гуруҳлар томонидан билдирилган фикрлар ўз аксини топган бўлса
С	Матнда гуруҳлар томонидан билдирилган фикрлар ўз аксини топмаган бўлса
?	Матн билан танишиш жараёнида саволлар туғилса (тушунмовчиликлар юзга келса)

2. Лидерларнинг ҳисоботидан сўнг гуруҳларнинг натижаларини ўрганиш чоғида:

Махсус белгиларнинг тартиб рақамлари	Гуруҳларнинг номлари			
	Коперник	Галилей	Форобий	Ибн Сино
1.				
2.				
3.				

Неграфик органайзерни қўллашда қуйидаги ҳаракатлар амалга оширилади:

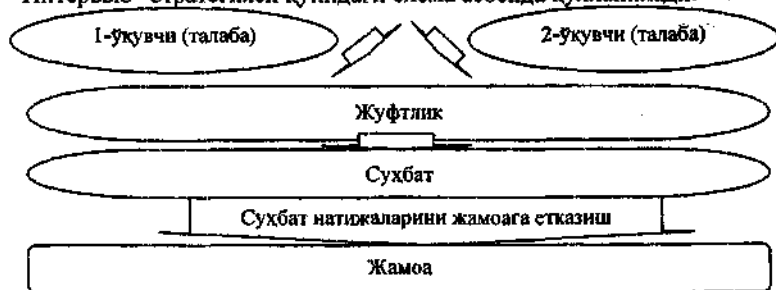
“ИНТЕРВЬЮ” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия бир-бирлари билан таниш бўлмаган ўқувчи (талаба)лар ўртасида ўзаро мулоқотни ташкил этиш, уларнинг бир-бирлари билан яқиндан танишишлари учун зарур шароитни яратиб бериш мақсадида қўлланилади.

Уни қўллашда бир-бирларини яхши танимайдиган жуфтликлар тузилиб, ўқувчи (талаба)ларнинг танишиб олишлари учун 2-3 дақиқа вақт берилади. Сўнгра жуфтликнинг ҳар бир аъзоси жамоага бирор қизиқарли далил ёрдамида ўз шериги тўғрисидаги маълумотларни тақдим этади. Бунда гуруҳдаги ҳар бир ўқувчи (талаба)нинг бир нафар киши билан танишиши назарда тутилади. Стратегия ўқувчи (талаба)да дадиллик, журъатни ҳосил қилади. Бироқ, бу методни 25 нафардан ортиқ аъзоси бўлган гуруҳларда қўллаш самарали ҳисобланмайди.

“Интервью” стратегиясидан болалар оромгоҳлари, волонтерлик гуруҳлари, умумий ўрта таълим мактаблари, ўрта махсус таълим муассасалари, олий ўқув юртлиари ҳамда таълим олувчилардан иборат янги ижтимоий гуруҳлар ташкил этилганда фойдаланиш самарали саналади.

“Интервью” стратегияси қуйидаги схема асосида қўлланилади:

Таълим жараёнида ушбу стратегия жуфтлик асосида мавзу бўйича ўқувчи (талаба)лар томонидан ўрганилган билимларнинг намоёниш этилишини таъминлаш мақсадида қўлланилади. Бунда жуфтликдаги ўқувчи (талаба)ларнинг бири “Мухбир”, иккинчиси эса “Таниқли шахс” бўлиши лозим. Интервью жараёнининг ҳар икки қатнашчиси ҳам мавзунини яхши ўзлаштирган бўлиши шарт. “Мухбир” ўрганилган мавзу юзасидан саволлар тўпламини ишлаб чиқади, “Таниқли шахс” эса саволларга жавоб бера олиши лозим. Саволлар ва улар юзасидан берилган жавобларни ёзма шаклда қисқача баён этиш мақсадга мувофиқдир. Зеро, белгиланган вақт ниҳоясига етгач, ҳар бир “Мухбир” жамоа аъзоларини ўзини тузган саволлар, улар юзасидан “Таниқли шахс” берган жавоблар билан таништиради. Барча “Мухбир”ларнинг чиқишлари тинглангач, жамоа аъзолари ўқитувчи раҳбарлигида энг мақбул саволлар тўпламини, саволларга берилган энг тўғри, батафсил жавоблар вариантларини аниқлаб, ғолибларни белгилайди. Жамоанинг фикрини инобатга олган ҳолда ўқитувчи ғолибларни эълон қилади.

“Интервью” стратегиясини олий ўқув юртлиари, ўрта махсус таълим муассасаларида семинар машғулотлари, умумий ўрта таълим мактабларида эса тўғарак, илмий жамиятлар фаолияти, “Маънавият соати” (ёки “Синф (гурух) соати”)да фаол ва самарали қўллаш мумкин.

ИМАК (“ИШОНТИРИШ МАКТАБИ”) СТРАТЕГИЯСИ

Технология ўқувчиларда бошқаларни ишонтириш (бунинг учун далилларни топиш, уларни асослаш), сухбатдошни бошқариш, жамоа орасида, турли ҳаётий вазиятларда ўзини тутиш малакаси ва ташкилотчилик қобилиятларини шакллантириш мақсадида қўлланилади.

Изоҳ: 1. “Ташкилотчи” лавҳада ифодаланган воқеликдан келиб чиққан ҳолда ўзининг ташкилотчилик қобилияти, ишонтира олиш малакаси, вазиятни назорат қилиш, турли вазият, шароитларда ўзини тутиш, бошқариш кўникмаларини намоён этиши, тарбиявий методларни қўллаб, низоли вазиятни бартараф этишга ҳаракат қилиши лозим.

2. Муҳокама чоғида ўқитувчи жамоа билан биргаликда “Ташкилотчи”нинг ўзини тутиши, бошқаларни ўз фикрига ишонтира олиши, маданияти,

ҳаракатларидаги ижобий ва салбий жиҳатларни муҳокама қилади (бунда низоли вазиятни бартараф эттириш учун “Ташкилотчи” қандай методлардан фойдаланганлигини аниқлаш мақсадга мувофиқдир).

3. Стратегияни қўллашда ўқувчи (талаба)лар томонидан тайёрланган педагогик низоли вазиятлардан бири тўғрисидаги видеолавҳани намойиш этиш мумкин.

4. Видеолавҳа машгулотнинг 2-ярмида экранда ёки компьютер орқилик намойиш этилади. У томоша қилиниб, мазмуни жамоа томонидан муҳокама этилади. Бу каби таҳлил ҳар бир ўқувчи (талаба)га ўз хатти-ҳаракатларининг моҳиятини англаш, зарур ҳулосаларни чиқариш кўникмаларига эга бўлиш учун ёрдам беради.

Стратегияни қўллаш тартиби қуйидагича:

Ўқувчи ўқувчи (талаба)ларни технологиядан фойдаланиш қондалари билан таништиради

Технология шартига биноан ўқувчилардан бири (яъни “Ташкилотчи”) хонадан чиқади

Жамоанинг бошқа аъзолари педагогик низолардан бирини ёритувчи муаммоли вазиятни яратиб, уни муҳокама қилади ва сахна кўринишини тайёрлайди

Бу вақтда “Ташкилотчи”га ролининг мазмуни тушунтирилиб, юзага келиши мумкин бўлган вазият ҳақида маълумот берилади

“Ташкилотчи”га ҳам тайёргарлик кўриш учун маълум вақт берилади

Белгиланган вақт ниҳоясига етгач, “Ташкилотчи” аудиторияга таклиф этилади

Жамоа аъзолари педагогик низоларга асосланувчи лавҳани намойиш этади

“Ташкилотчи” лавҳада фойдаланган низоли вазиятни бартараф этишга ҳаракат қилади

Ўқувчи жамоа билан биргаликда “Ташкилотчи”нинг ҳаракатларини баҳолайди

Машгулот якунида синф (гурух) жамоаси “Шахснинг ташкилотчилик қобилияти” мавзусида амалий тавсияларни ишлаб чиқади

КБИ (“КУЗАТИШ, БАҲСЛАШИШ, ИШОНТИРИШ”) СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўқувчиларни ҳаётда ўз ўринини топиш йўлида фаолла курсатишга рағбатлантириб, уларда етакчилик, сардорлик сифатлари, жамоа ишлаш кўникмалари, ўзгалар фикрини ҳурмат қилган ҳолда ўз позицияларини

тини, фикрини исботлай билиш, асослаш, ишонтариш, мунозара олиб
и, мурасага келиш, ижодий изланиш каби қобилиятларини шакллантириш
шакллантиришга хизмат қилади.

Шунингдек мазкур стратегияни қўлашда қуйидаги шартларга риоя этилади:

Ўқувчилар технология
ишонадиган машғулот
на мавзудан аввалроқ
қийиндор қилинади

Шартлар

Вазифаларни бажариш учун
белгиланадиган аниқ вақт
мавзу мазмуни, мураккаблик
даражасига кўра белгиланади

Методнинг баҳс-мунозарага асосланиши, аниқ ўтказилиш
вақти ва тартибига эгаллиги ёзда тутилади

Стратегиядан фойдаланиш тартиби қуйидагича:

Ўқитувчи ўқувчи (талаба)ларни машғулот ўтказиш тартиби билан таништиради

Ўқитувчи ўқувчи (талаба)ларни кичик гуруҳларга бириктириб, уларга саволлар
тушганини таклиф этади ва топшириқни бажариш учун вақт ҳажминини белгилайди

Гуруҳлар биттадан савол танилаб олиб, сўзга чиқишга тайёрланади

Белгиланган вақт ниҳоясига етгач, навбат билан гуруҳларнинг чиқиши ташкил этилади

Ўқитувчининг кўрсатмасига биноан ҳар бир гуруҳ чиқиши жараёнида қолган
гуруҳлар унинг фикри ва позициясига қарши фикрларни билдириб, гуруҳ
танлаган йўлни рад этиш орқали унинг аъзоларини баҳс-мунозарага ундайди

Сўзга чиққан ҳар бир гуруҳ бошқа гуруҳларнинг аъзоларини ўз фикрлари, танлаган
йўли ҳамда келтирган далилларининг тўғри эканлигига ишонтариш, ўз томонига
огдирриш, имкони борича уларни ўз гуруҳига қўшишга ҳаракат қилади

Ўқитувчи баҳс-мунозаранинг натижалари бўйича фикрни билдириб, дарсин якунлайди

Изоҳ: ҳар бир гуруҳ ўз чиқишида танлаган савол бўйича тушунчалари,
мавзуга ёндашувлари, жавобларининг тўғри эканлигига жамоа аъзоларини
ишонтари олишлари зарур.

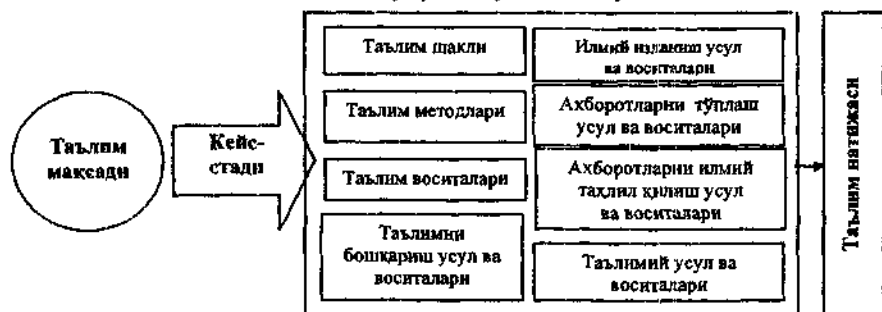
“КЕЙС-СТАДИ” (ЁКИ “ЎҚУВ КЕЙСЛАРИ”) МЕТОДИ

“Кейс-стади” (инглиз тилида “case” – метод, “study” – муаммоли вазият;
вазиятли таҳлил ёки муаммоли вазиятларни таҳлил қилиш) технологияси
ўқувчи (талаба)ларда аниқ, реал ёки сунъий яратилган муаммоли вазиятни
таҳлил қилиш орқали энг мақбул вариантларини топиш кўникмаларини

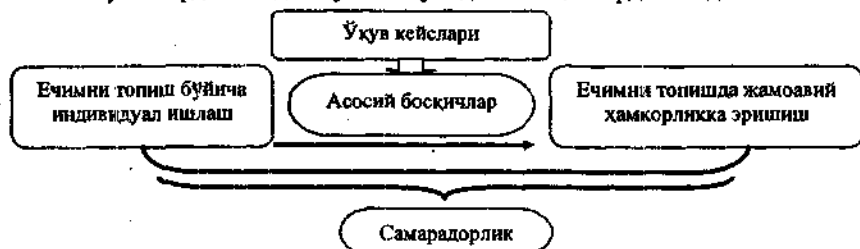
шакллантиришга хизмат қилади. У ўқувчи (талаба)ларни бевосита ҳар қандай мазмунга эга вазиятни ўрганиш ва таҳлил қилишга ўргатади.

Технологиянинг негизда муайян муаммони вазиятни ҳал қилиш жараёнининг умумий моҳиятини ахс эттирувчи элементлар ётади. Булар қуйидагилардир: таълим шакллари, таълим методлари, таълим воситалари, таълим жараёнини бошқариш усул ва воситалари, муаммони ҳал қилиш юзасидан олиб борилаётган илмий изланишнинг усул ва воситалари, ахборотларни тўплаш, уларни ўрганиш усул ва воситалари, илмий таҳлилнинг усул ва воситалари, ўқитувчи ва ўқувчи (талаба) ўртасидаги таълимий алоқанинг усул ва воситалари, ўқув натижалари.

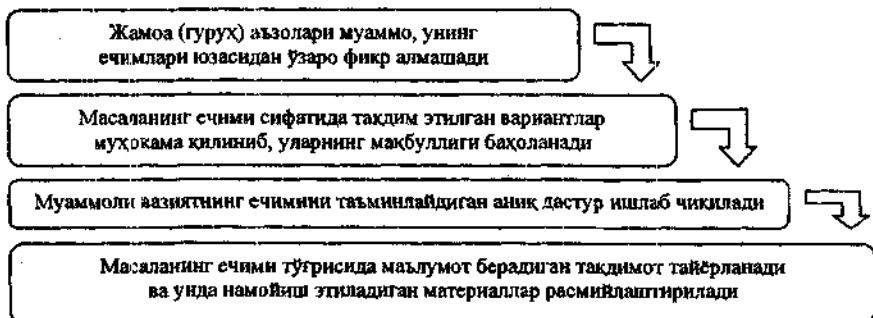
Кейс-стади технологиясининг умумий тузилмаси қуйидагича:

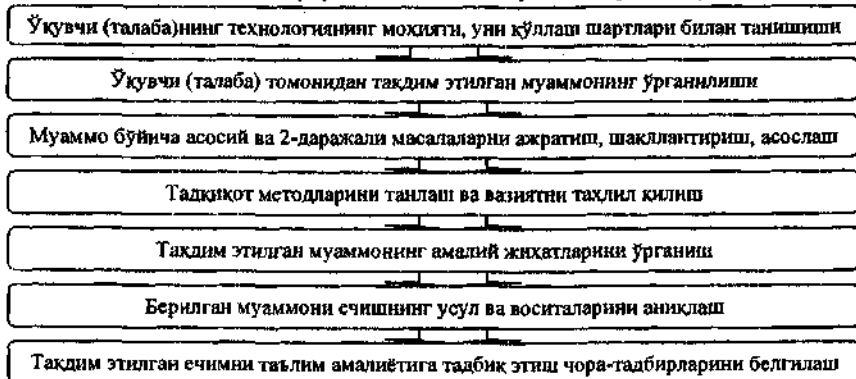
Машғулотларда методни қўллаш қуйидаги босқичларда кечади:

Кейс-стади бўйича жамоавий ҳамкорлик қуйидаги тартибда амалга ошади:

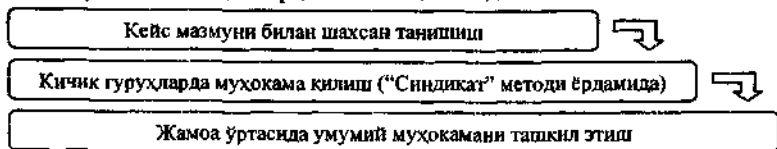

Технологияни алоҳида ўқувчига нисбатан қўллаш тартиби қуйидагича:

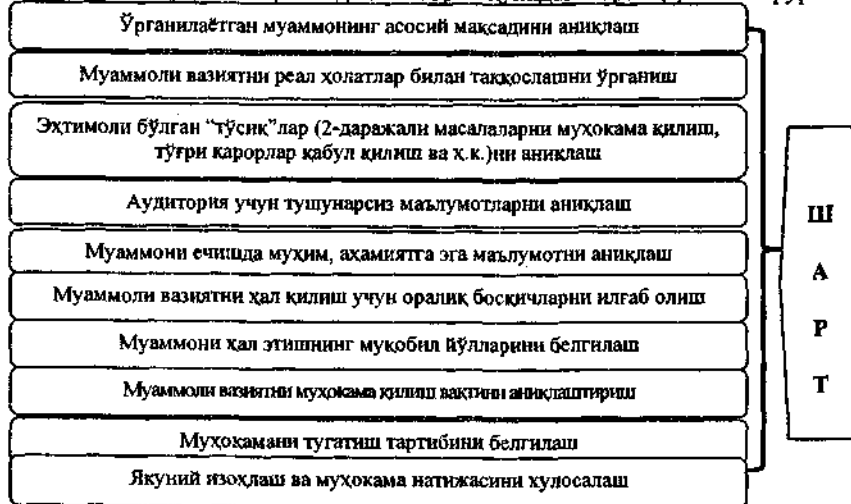

Таълимий характерга эга муаммоли вазият (ўқув кейси)ни ташкил этиш мақсади мавжуд имкониятларни ҳисобга олган ҳолда жамоа ўртасида муаммоли вазиятни яратиш, уни ҳал қилиш ечимлари тўғрисидаги фикрларни жамлаш, муҳокама қилиш орқали тўғри қарорлар қабул қилиш муҳитини яратишдан иборат.

Технология ёрдамида танланган муаммонинг ечимини топишга доир муҳокама қуйидаги босқичларда ташкил қилинади:

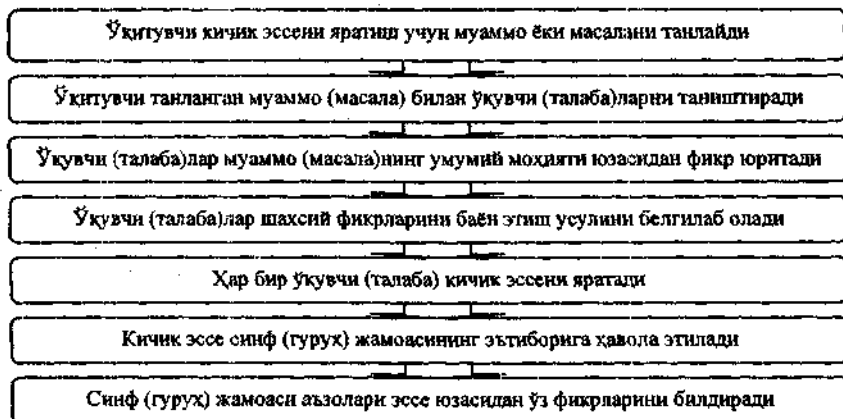
Муаммони муҳокама қилишда эътиборни қуйидагиларга қаратиш зарур:

“КИЧИК ЭССЕ” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия кичик ҳажмли, эркин баён усулига эга бўлиб, ўрганилаётган муаммо ёки таҳлил қилинаётган масала юзасидан шахсий таассурот, тасаввурларни ифодалашга хизмат қилади. У ўқувчи (талаба)лар томонидан ўрганилган мавзу, мухокама қилинаётган масала бўйича эркин фикр билдириш, мазмун-моҳиятини қайта баён қилиш имконини беради. Кичик эссени яратишда ўқувчи (талаба)лар мавзу ғояларини умумлаштириш, тизимлаштириш, туркумлаштириш, хулосаларни баён этиш имконига эга бўлади.

Машгулотларда стратегияни қўллаш қуйидаги тартибда йўлга қўйилади:

“КЛАСТЕР” ГРАФИК ОРГАНАЙЗЕРИ

“Кластер” (ғунча, тўплам, боғлам) график органайзери пухта ўйланган стратегия бўлиб, уни ўқувчи (талаба)лар билан яқка тартибда, гуруҳ асосида ташкил этиладиган машгулотларда қўллаш мумкин. Кластерлар илгари сурилган ғояларни умумлаштириш, улар ўртасидаги алоқаларни топиш имкониятини яратади.

График органайзердан фойдаланишда қуйидаги шартларга риоя қилиш талаб этилади:

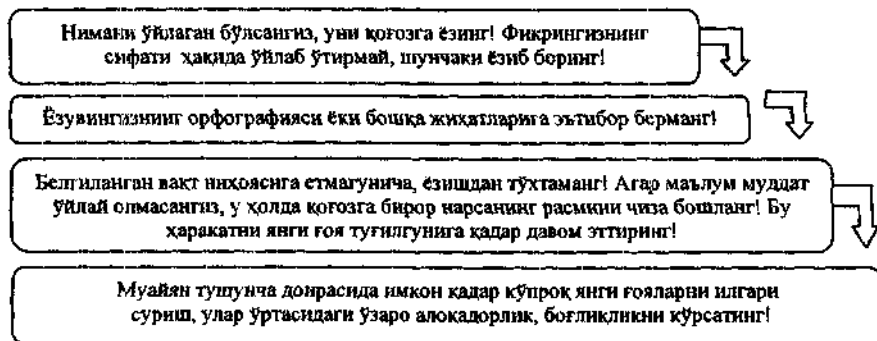
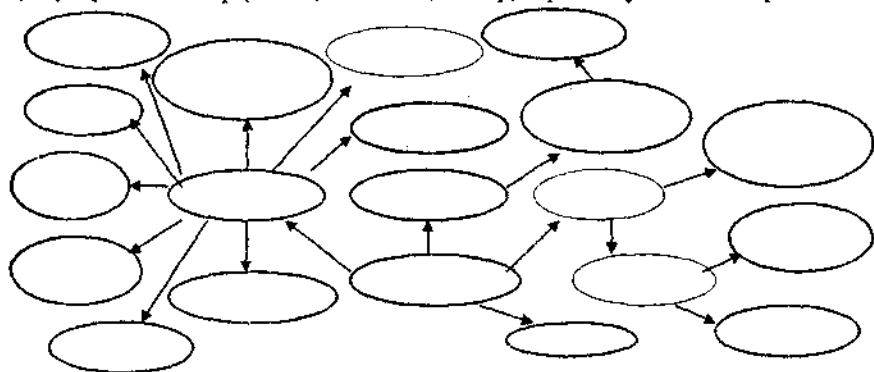

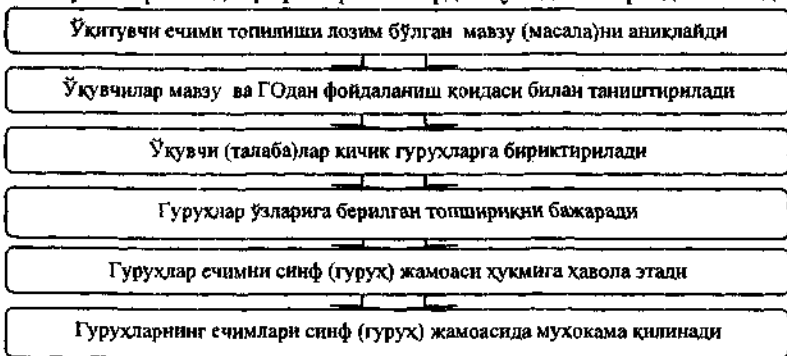
График органайзер ёрдамида ўқувчи (талаба)лар топширик бўйича фикрларини кластер (майда, алоҳида қисмлар) тарзида қуйидагича ифодалайди:

“КОНЦЕПТУАЛ ЖАДВАЛ” ГРАФИК ОРГАНАЙЗЕРИ

График органайзер ўқувчи (талаба)ларни ўрганилаётган мавзу (масала ёки муаммо)ни икки ёки ундан ортиқ жиҳатлари бўйича таққослашга ўргатади. Ундан фойдаланишда ўқувчи (талаба)ларнинг мавзу юзасидан маънавий фикрлаш, маълумотларни тизимли баён қилиш қобилиятлари ривожлантирилади.

Машгулотлар чоғида график органайзердан қуйидагича фойдаланилади:

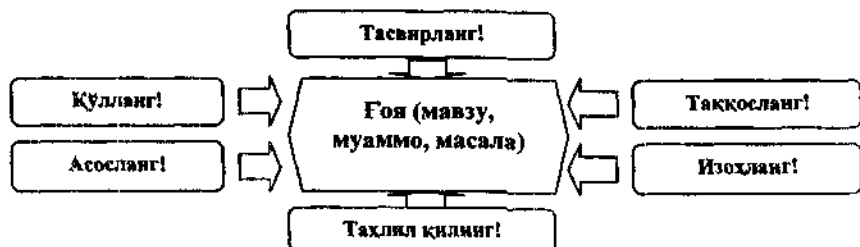

Ўқувчи (талаба)лар эътиборига қуйидаги намунани тавсия этиш мумкин:

Ўрганилаётган мавзу моҳиятини ёритувчи жиҳатлар	Муҳим белгилар, тавсифлар		
	1-белги (тавсиф)	2-белги (тавсиф)	3-белги (тавсиф)
1-жиҳат			
2-жиҳат			
...			

“КУБИК” ГРАФИК ОРГАНАЙЗЕРИ

График органайзер турли вазиятларни ҳосил қилиш орқали мавзунинг ўрганилишини осонлаштиришга хизмат қилади. Кубикнинг олтига қиррасида ўрганиладиган мавзу (муаммо)ни чуқур таҳлил қилишга ёрдам берадиган тушунча (Йўналиш)лар мавжуд. График органайзер моҳиятига кўра кубикнинг олтига қиррасида қуйидаги кўрсатмалар ўз ифодасини топади:

Изоҳ: “Кубик”нинг олти қиррасидаги кўрсатмалар қуйидаги маъноларни англатади:

1. Тасвирланг! Предметни диққат билан кўздан кечириб, унинг нималигини тасвирлаб беринг! Тасвирлаш жараёнида предметнинг ранги, шакли ва ҳажмини аниқ ёритишга эътибор қаратинг!

2. Таққосланг! Таққослаш асосида предметнинг нимага ўхшаши, нимадан кескин фарқлианишини айтинг!

3. Изоҳланг! Предметнинг бундай тузилма, ҳажм, шакл ва ранга эгаллигининг сабабларини тушунтиринг! Предмет Сизни нималар ҳақида ўйлашга мажбур этаётми? Ҳаёллариңизга эрк беринг! (Тасвирланган предметлар бир-бирларига ўхшаши, бир-бирдан кескин фарқлианиши мумкин).

4. Таҳлил қилинг! Предметнинг ясалиш (яратилиш) жараёни қандай? (Предметнинг ясалишини билишингиз шарт эмас, буни ўйлаб топинг!).

5. Қўлланг! Предметдан Сиз ҳаётингизда қандай жараёнларда фойдалана оласизми? Ундан қандай фойдаланишингиз мумкин?

6. Асосланг! Предметнинг амалий қийматини белгиловчи фикрларингизни асосланг! Бу жараёнда ишончли далиллар топишга ҳаракат қилинг!

График органайзер ўқувчи (талаба)ларни муайян муаммо (мавзу)ни олти томондан турлича ёндашиб, муҳокама қилишга ундайди. Бу ҳаракат муаммо ечимини топишни тезлаштиради.

“КУНГАБОҚАР” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўқувчи (талаба)ларда муаммоларни ечиш, умумлаштириш, мустақил фикрлаш ва ўз фикрларини эркин баён қилиш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. У ўрганилган мавзунинг тақрорлаш, ўқувчи (талаба)ларнинг у борасидаги билимларини мустаҳкамлаш, ўқувчи (талаба)лар томонидан эгаллаган билимлар даражасини аниқлашда самарали саналади.

Мазкур стратегия қуйидаги тартибда қўлланилади:

Ўқувчи (талаба)лар 4-5 нафардан кичик гуруҳларга бириктирилади

Ўқитувчи ўрганилаётган мавзу бўйича битта (ёки ҳар бир гуруҳ учун биттадан) муаммони ўртага ташлайди

Гуруҳлар томонидан топшириқни бажариш учун вақт (10 дақиқа) белгиланади

Берилган топшириққа мувофиқ ҳар бир гуруҳ муаммо ва унинг ечимлари асосида ёзув тахтасида кунгабоқар ҳосил қилади (бунда марказга доира чизилиб, унинг атрофига “тулбарглар” ёпиштирилади)

Белгиланган вақт ичида ўқувчи (талаба)лар жамоа ёки гуруҳ бўлиб, ўртага ташланган муаммолар бўйича фикр алмашади (фикрлар “тулбарг”га ёзилиб, тегишли муаммо ёзилган “гул” (яъни доира)га жойлаштирилади)

Топшириқ тўла бажарилгач, ҳар бир гуруҳ ўз ишини намойиш қилади

Синф (гуруҳ) жамоаси аъзолари ҳар бир кичик гуруҳнинг иши билан танишиб, муаммо юзасидан туғилган савол ва мулоҳазаларни “кунгабоқар”нинг поясига барг сифатида ёпиштириб чиқади

Ҳар бир гуруҳ ўзига берилган саволларга жавоб қайтаради

Барча кичик гуруҳларнинг ишлари ўрганилиб, муҳокама қилинган, ўқитувчи машғулотга яқун ясайди

Изоҳ: 1. Фикрларнинг кўплигига қараб “кунгабоқар” ўсиб боради.

2. Ҳар бир гуруҳ иши юзасидан мулоҳаза ва фикрларни билдиришга 6 икки вақт ажратилади

“КУНДАЛИК” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегияни қўллашда ўқувчи (талаба)лардан ташкил этилган “Сифат гуруҳи” аъзоларининг ҳар бирига ён дафтарча тарқатилади. Дафтарчаларга муҳокама қилинаётган муаммога оид бўлиб, ҳафтанинг муайян кунда гуғиладиган гоялар ёзиб борилади. Жамоа аъзоларининг қайдлари гуруҳ сирдори томонидан таҳлил қилиб қилинади. Тўпланган материаллар ҳафтанинг икунда синф (гуруҳ) жамоаси йиғилишида муҳокама қилинади.

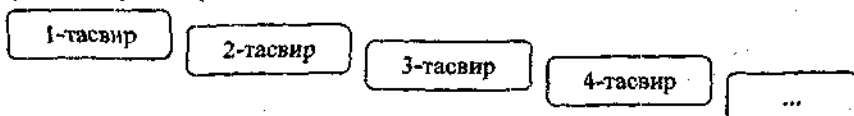
Ушбу стратегиянинг шу жиҳати аҳамиятли бўлиб, у, биринчидан, пайдо бўлган гоя ёки ихтирочилик таклифлари “Жамоа (ёки гуруҳ) таклифи” номини олади; иккинчидан, барча ноаниқ ва турли нуқтаи назардан иборат фикрлар гуруҳ йиғилишига қадар ойдинлаштирилади. “Бошқача бўлиши ҳам мумкин эмас!” тарзида кескин билдирилган фикрлар бир қадар “юмшатилади”. Муҳокамага одатда “меъёрлаштирилган” фикрлар олиб чиқилади.

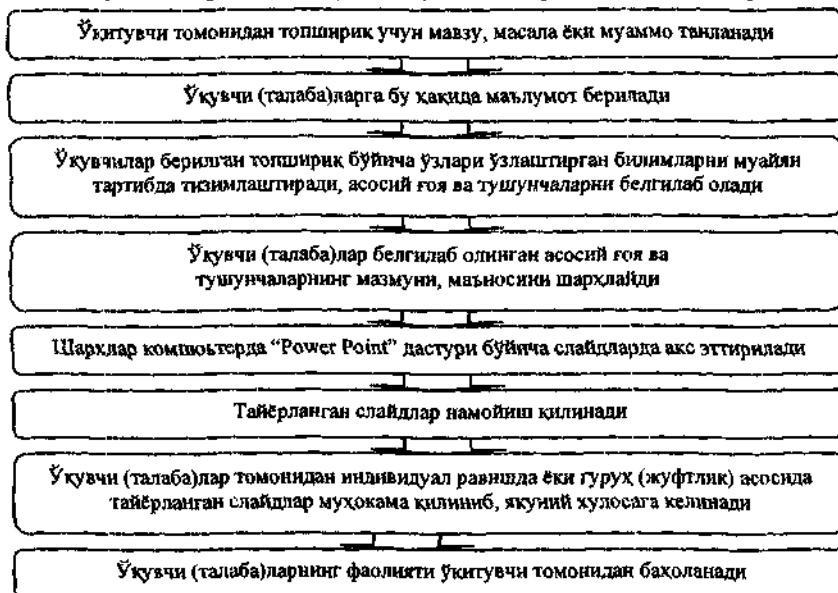
“КЎРГАЗМА” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўқувчи (талаба)ларда мавзу юзасидан ўзлаштирилган назарий bilimларни кўргазмали қурооллар воситасида намойиш этиш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Шунингдек, стратегия ўқувчи (талаба)ларини ижодий фикрлашга ундайди. Кўргазмали қурооллар (тасвир, схема, макет ва б.)ни яратиш учун ўқувчи (талаба)лар мавзу моҳиятини ёритувчи асосий ғоя, тушунчаларни ажрата олиш, улар ўртасида ўзаро манتيқий боғлиқликни юзата келтириш лаёқатига эга бўлишлари лозим.

Таълим-тарбия жараёнида стратегия асосида ишлашлари учун ўқувчи (талаба)ларга намуна сифатида қуйидаги схема тақдим этилади:

Машгулотда стратегияни қўллаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

“ЛАБИРИНТ” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўқувчиларда ўқув ва ҳаётини фаолиятда учрайдиган турли ҳолат вазиятларни тўғри баҳолаш, улардан чиқа олиш, тезлик билан зарур ечимларни топиш кўникмаларини шакллантириш, фикрлаш қобилиятини ривожлантиришга ёрдам беради.

Уни қўллашда қуйидаги ташкилий вазифалар ҳал қилинади:

Машғулотларда стратегияни қўллаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

Ўқувчи (талаба)лар стуллардан ўрин олиб, ўз ҳаётларида рўй берган қизиқ воқеалар, ҳаётини вазиятлар ҳақида ўзаро суҳбатлашади

Ўқитувчи суҳбат жараёнини кузатиб бориб, маълум вазиятни танлаб олади ва ўқувчи (талаба)ларни ана шу вазиятдан чиқишнинг самарали йўлини топишга ундайди

Ўқувчи (талаба)лар ўз хоҳишларига кўра уч (тўрт, беш, олти ва ҳ.к.) нафардан иборат кичик гуруҳларни ҳосил қилади

Тошпирикни бажариш учун вақт ҳажми (10-15 дақиқа) белгиланади

Ҳар бир кичик гуруҳ навбат билан муаммоли вазиятнинг ечимига доир қарашларни оғзаки баён қилади

Гуруҳлар ўз жавобларини баён қилганидан сўнг, муаммоли вазият тўғрисида сўз юритган кичик гуруҳ ҳам ўз ечимини айтади

Кичик гуруҳларнинг ечимлари жамоа томонидан муҳокама қилинади

Машғулот якунида ўқитувчи муаммоли вазиятга ўз муносабатини билдириб, ўқувчиларга бу каби вазиятлардан чиқиш йўллари юзасидан тавсияларни беради

Ўқитувчи ўқувчилар фикрларини умумлаштириб, уларнинг савол-жавоблардаги иштироки, муаммоли савол тузиш маҳоратини гуруҳли ёки яқка тартибда баҳолаб, машғулотга якун ясайди

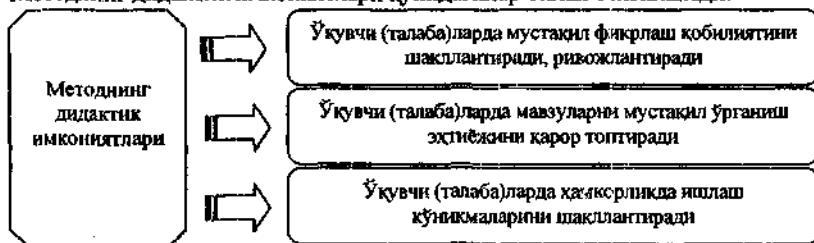
Изоҳ: ўқитувчи вазиятнинг уч (тўрт, беш, олти ва ҳ.к.) ечимларини айтиб, улардан бирини танлашни таклиф этади, сўнгра нима учун бу вариантни танлаганликларининг сабабини сўрайди.

“ЎҚУВ ЛОЙИҲАСИ” МЕТОДИ

Метод ўқувчи (талаба)лар томонидан индивидуал, гуруҳ ёки жамоа тарзида аниқ белгиланган вақт оралиғида ўрганилаётган мавзу бўйича ахборотларни йиғиш ва тадқиқ қилинишини таъминлашга хизмат қилади. Машғулотларда методдан фойдаланиш ўқувчи (талаба)ларда режалаштириш, қарор қабул қилиш, фаолиятни амалга ошириш, маълумотларни қайта текшириш, мавжуд

маълумотларга таянган ҳолда хулоса чиқариш, натижаларни баҳолаш кўникмаларининг шаклланишига ёрдам беради. Методни қўллашда ўқувчи (талаба)лар мавзу бўйича янги лойиҳаларни ярата олишлари лозим. Лойиҳаларни яратишда таклиф этилган жараённинг моҳияти қисқа, аниқ фикр, белги, тасвирлар ёрдамида ифодаланиши талаб этилади.

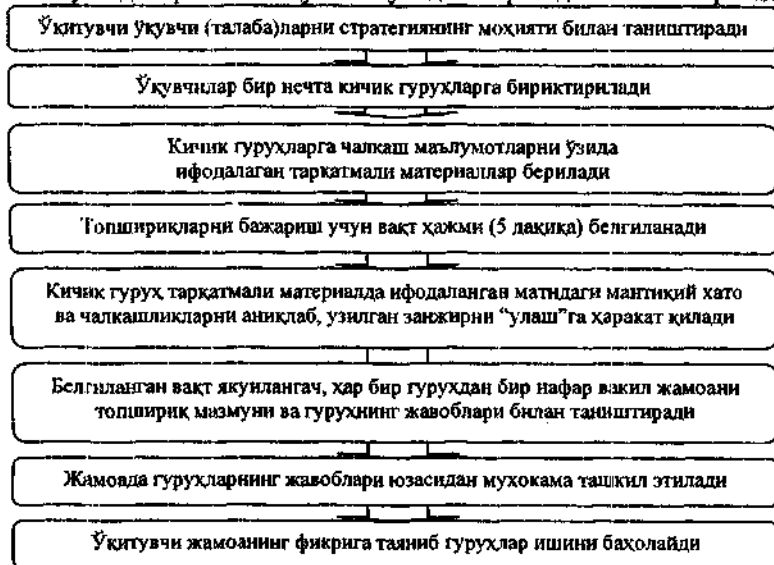
Методнинг дидактик имкониятлари қуйидагилар билан белгиланади:

“МАНТИҚИЙ ЧАЛКАШ ЗАНЖИР” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия тушунчалар, бидирилган фикрлар ўртасида боғлиқликни юзага келтириш, уларни мантиқий жиҳатдан кетма-кетликда тўғри ифодалашга ёрдам беради. Унинг моҳиятига ўқитувчи мавзунини ёритувчи маълумотларни тўғри ва нотўғри тартибда баён этади. Ўқувчи (талаба)ларнинг вазифаси мантиқий жиҳатдан нотўғри ифодаланган маълумотларни тўғри далилларга айлантириш, юзага келган мантиқий чалкашликни тузатиш, фикрларни муайян кетма-кетликда тўғри жойлаштирган ҳолда узилган занжирни “улаш”дан иборат.

Машғулотда стратегияни қўллаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

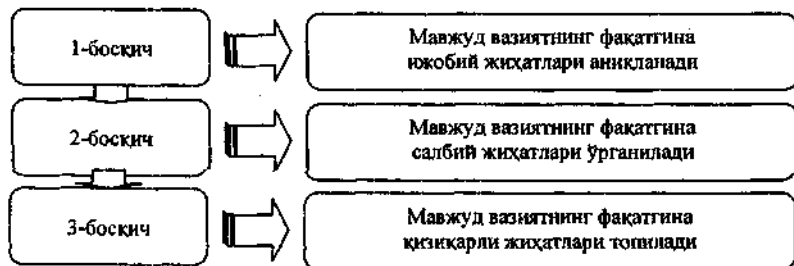
Изоҳ: ўқитувчи мустақил ишлашни таъминлаш учун ҳар бир ўқувчига мазмунини бироз ўзгартирган ҳолда алоҳида топшириқ бериши мумкин..

“МУСБАТ, МАНФҲИЙ, ҚИЗИҚАРЛИ” (ММҚ) СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўқувчи (талаба)ларни мавжуд вазиятнинг барча деталларини пухта ўрганиш асосида хулоса чиқаришга одатлантириш орқали онгини бойитиш, тафаккурини кенгайтиришга хизмат қилади. Таълим жараёнида ММҚ стратегиясини қўллаш ўқувчиларнинг маълум воқелик, ҳодиса ёки жараённинг барча жиҳатларига эътиборни қаратиш, уларнинг салбий жиҳатларни баҳолаш, қизиқарли томонларини аниқлаш ва кенгайтиришга доир кўникма, малакаларини ривожлантиришда самарали саналади. Бунда асосий эътибор мавжуд вазиятнинг барча ижобий жиҳатларини инobatга олишга қаратилади. Ўрганилаётган вазият юзасидан хулоса чиқариш, қарор қабул қилиш фақат у батафсил ўрганиб чиқилгандан кейингина амалга оширилиши мумкин.

Ўқув фанларидан билимларни ўзлаштиришда ММҚ стратегияси қўлланилса, у ҳолда ўқувчи (талаба)ларнинг фикрлаш самарадорлиги бир неча марта ошади. Кўп ҳолларда бир қарорга келишни талаб қиладиган вазиятларда ҳам ушбу стратегияни қўллаш мақсадга мувофиқдир.

ММҚ стратегияси бир вақтнинг ўзида ўқувчи (талаба)лар фаолиятини ўрганиш ва баҳолаш методи ҳам ҳисобланади. Уни қўллаш схемаси куйидагича:

Таълим жараёнида стратегиядан фойдаланиш муаммони осон, тўлиқ ва батафсил ўрганишга ёрдам беради.

“МЕНГА СЎЗ БЕРИНГ!” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўқувчи (талаба)ларда ўрганилаётган мавзу, муҳокама қилинаётган масала ёки тадқиқ этилаётган муаммо бўйича шахсий фикр-мулоҳазаларини билдириш, фикрларни далиллар билан исботлаш, уларни ҳимоя қилиш, мантиқий хулосаларни илгари суриш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. У ўқитувчи ва ўқувчи (талаба)лар ўртасидаги таълимий ҳамкорликни қарор топширишга ёрдам беради. Машғулотларда стратегияни қўллаш орқали ўқувчи (талаба)лар дарснинг ташкилий жиҳатлари, самарадорлиги хусусида ўз фикрларини баён қилиш имкониятига эга бўлади.

Ўқувчи (талаба)лар иштирокида стратегияни қўллаш куйидаги тартибда ташкил этилади:

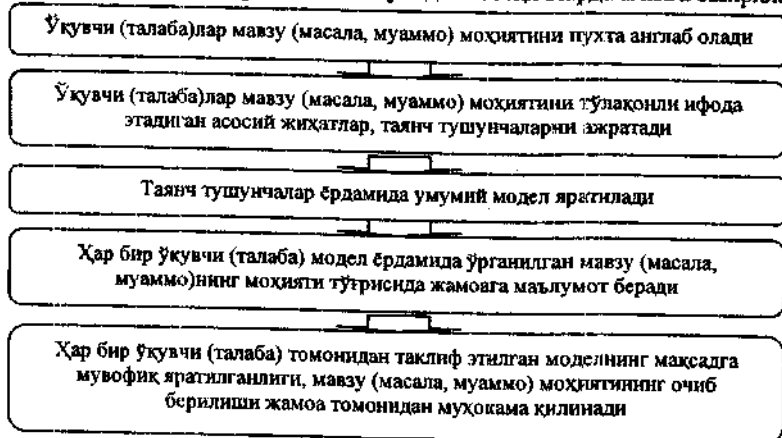
1. Ўқитувчи ўрганган мавзу бўйича аниқ муаммони танлайди.
2. Ўқувчи (талаба)ларнинг муаммо юзасидан фикр юритишлари учун вақт ҳажми (6 дақиқа) белгиланади.
3. Ўқувчи (талаба)лар муаммо юзасидан мушоҳада юритади.
4. Белгиланган вақт якунига етгач, ўқувчи (талаба)лар навбатма-навбат муаммонинг ечими хусусидаги фикрларини билдирди.
5. Жамoa ўқитувчи ёрдамида энг яхши ечимни аниқлайди.
6. Ўқитувчи машғулотни якунлайди.

“МОДЕЛЛАШТИРИШ” МЕТОДИ

“Моделлаштириш” (“modulus” – ўлчов, меъёр) методи ўқувчи (талаба)ларда ўзлаштирилган мавзу, масала ёки ҳал қилинган муаммо юзасидан мантиқий фикрлаш, мавзу, масала ёки ҳал қилинаётган муаммонинг умумий моҳиятини модел (шартли белги)лар ёрдамида ифодалаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади.

Уни қўлашда танланган объект моҳияти, муҳим хусусиятларни, устувор жиҳатларини тўла очиб беришга алоҳида эътибор қаратилади.

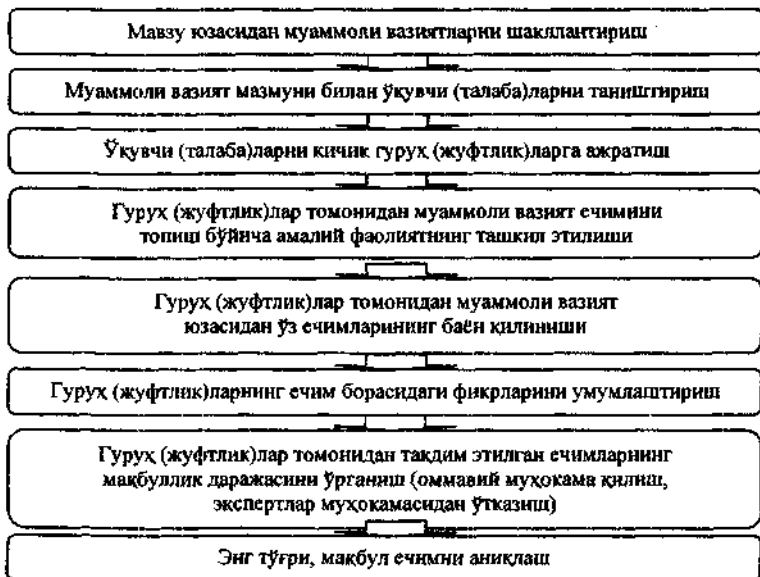
Машғулотда методдан фойдаланиш куйидаги босқичларда амалга оширилади:

“МУАММОЛИ ВАЗИЯТ” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўқувчи (талаба)ларни ўрганилаётган мавзу бўйича муаммоли вазиятларини таҳлил қилиш, уларнинг келиб чиқиш сабаблари, оқибатларини ўрганиш, ечимларини топишга ундаш орқали уларда муайян кўникама, малакаларни шакллантиришга хизмат қилади.

Машғулотлар жараёнида “Муаммоли вазият” стратегиясини қўллаш куйидаги тартибда амалга оширилади:

“МУНОСАБАТ” МЕТОДИ

Технология ўқувчи (талаба)ларга улар томонидан мавзу бўйича ўзлаштирилган билимларни эркин баён қилиш, мазмунини ўз фикри, ҳаётий мисоллар ёрдамида ёритилишини таъминлашга хизмат қилади.

Ўқув жараёнида технологиядан фойдаланиш ўрганилаётган муаммо бўйича муайян масалаларни ҳал этиш, маълум жараён (воқеалик, ҳодиса)нинг келиб чиқиш сабаблари, уларни бартараф этиш йўллари топиш асосида ўқувчи (талаба)ларда мустақил фикрлаш, ижодий изланиш, фикрини исботлаш ва турли вазиятлардан чиқа олиш кўникма, малакаларини ҳосил қилади.

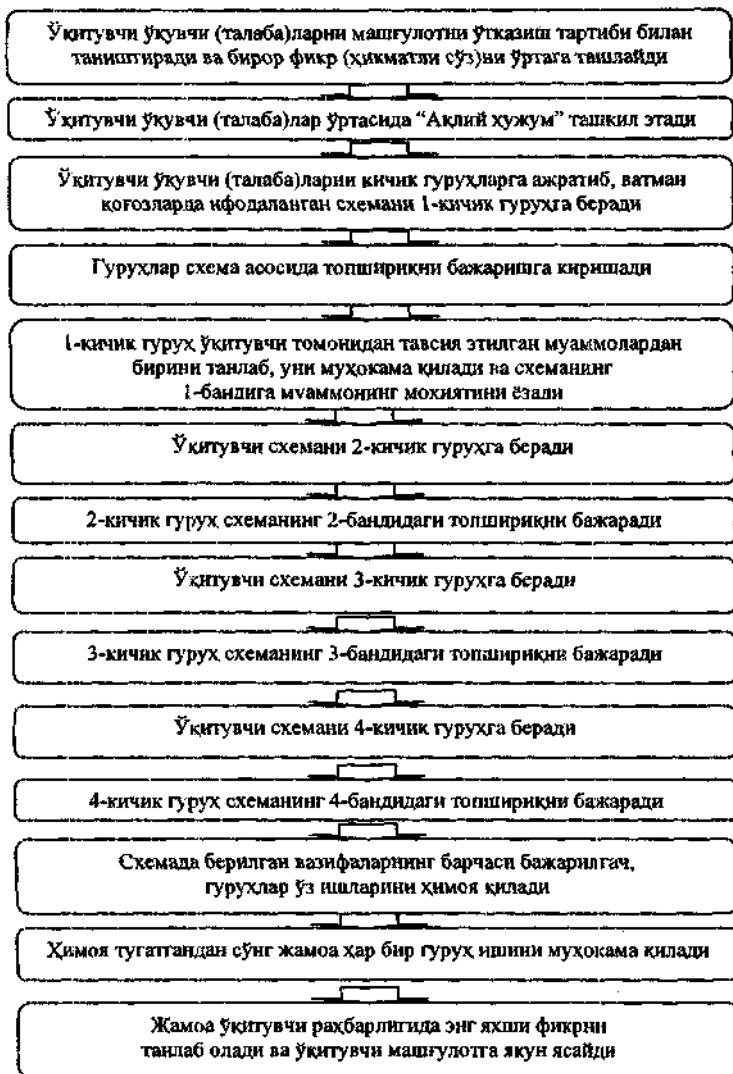
Технология тарбиявий характерга эга бўлиб, ўқувчи (талаба)ларга ўзларида ижобий фазилатларни кўпроқ шакллантириш, салбий хислатлардан эса воз кечишларида ёрдам беради.

Изоҳ: 1. “Ақлий ҳужум” вақтида гуруҳлар ўқитувчи томонидан баён этилган фикрнинг учта жиҳати, омили бўйича ўз мулоҳазаларини эркин баён этади. Ўқитувчи уларни ёзув тахтаси ёки ватман қоғозига ёзиб боради.

2. Топширик бажарилишидан аввал ўқитувчи гуруҳларга ватман қоғозлардаги схемани тўлдириш лозимлигини, унинг тартибини тушунтиради.

3. Кичик гуруҳлар хуйидаги схема асосида топшириқларни бажаради:

Муаммо	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ҳал қилиш ечимлари	Сизнинг хулосангиз

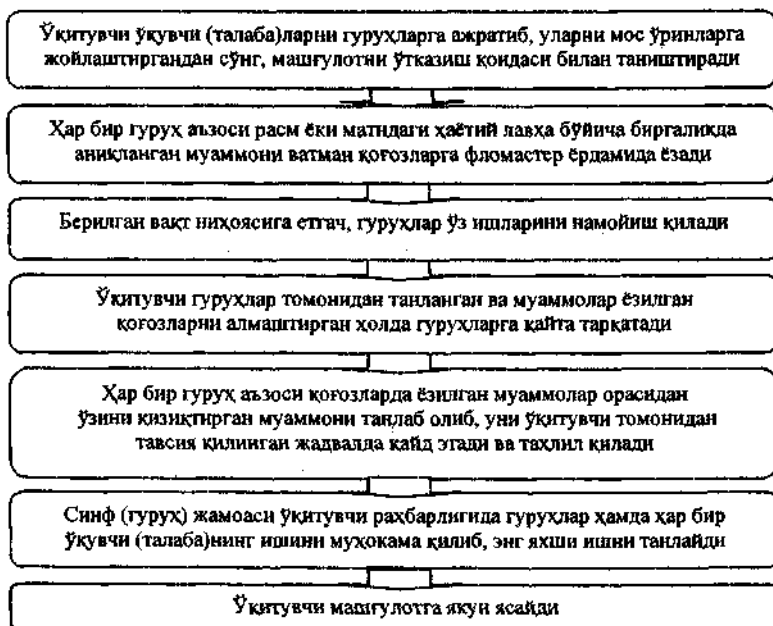

“МУАММО” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўқувчи (талаба)ларни мавзудан келиб чиқиб, турли муаммоли масала ёки вазиятларнинг тўғри ечимини топиш, муаммо моҳиятини аниқлашга доир малакаларни шакллантириш, уни ечишнинг айрим усуллари билан таништириш, ечимни топиш учун мос усулларни тўғри танлаш, муаммонинг

келиб чиқиш сабаблари, шунингдек, ечимни топишга йўналтирилган ҳаракатларнинг мақсадга мувофиқлигини аниқлашга ўргатади.

Таълим жараёнида стратегияни қўллаш қуйидагича кечади:

Изоҳ: 1. Ўқитувчи ўқувчи (талаба)ларни стратегиядан фойдаланиш қондалари билан таништиришда машғулотнинг босқичли бўлиши, ҳар бир босқичда ўқувчи (талаба)дан эътиборли бўлиш талаб қилиниши, машғулот давомида улар якка, гуруҳ ва жамоа бўлиб ишлашларига ургۇ бериб ўтиши лозим. Бундай йўл тутиш ўқувчиларнинг топшириқларни бажаришга руҳан тайёр бўлишларига ёрдам беради, уларда қизиқини уйғотади.

2. Стратегия асосида ишлашда ўқувчи (талаба)лар томонидан машғулот учун тайёрланган плакат, расм, афиша ёки бирор муаммо баён қилинган матн, дарслик, ёрдамчи адабиётлардан бирор бир материални ўрганиб, унда ёритилган муаммоларни аниқлайди ва уларни хотирада сақлаб қолади ёки дафтарларга белгилаб қўяди.

3. Ўқувчи (талаба)лар топшириқни индивидуал равишда бажаришлари учун ўқитувчи томонидан қуйидаги жадвал тавсия этилади:

Муаммо тури	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммонинг ечиш йўллари (амалий ҳаракатлар)
1.		
2.		
...		

“МУЗЁРАР” СТРАТЕГИЯСИ

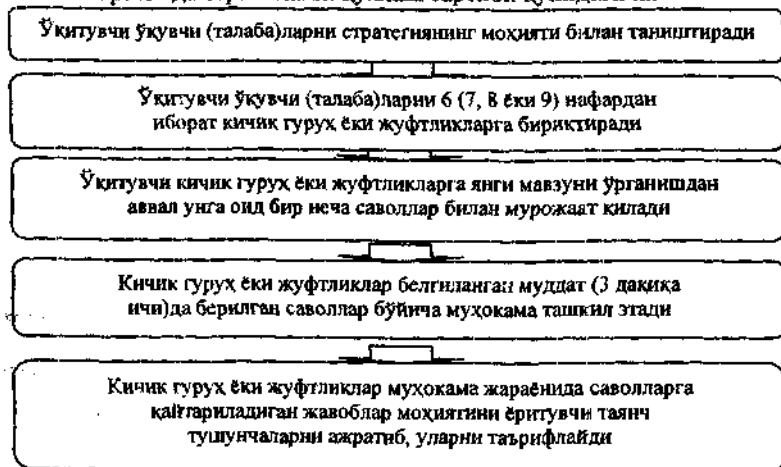
Стратегия ўқувчи (талаба)ларни фаоллаштирувчи, маълум фаолиятга жалб қилувчи машқ бўлиб, уларнинг ўзаро танишишлари ва жамоада ишчанлик муҳитини яратиш мақсадида қўлланади.

Унинг асосий вазифаси ўқувчи (талаба)ни ўзаро мулоқотга чорлашдир.

Кўпчиликлilik нотаниш муҳит (янги жамоа, синф, мактаб, курс)да ўзини ноқулай сезади ва шу сабабли жамоа билан қўшилиб кетолмайди. Чунки улар ҳали жамоа, унда қарор топган муҳитдан хабардор эмас. Бу эса уларнинг жамоа аъзолари билан яқиндан муносабатда бўлишлари, мулоқотни ташкил этишлари йўлидаги энг жиддий тўсиқ саналади. Борди-ю, жамоага яқинда келган шахс унинг лоқал бир нафар аъзоси билан таниш бўлса, бундай ҳолатда унинг янги муҳитга мослашиши осон кечади.

Шу боис ўқитувчи (ёки бошловчи) янги шароитда ўқувчи (талаба)ларга ўзларида ишонч ҳиссини юзага келтирадиган дўстона муҳитни, бутун диққатни жалб этадиган ёки ижодий кайфиятни ифодалай оладиган вазиятни яратиш бериши керак. “Музёра” стратегияси ана шу мақсадда қўлланилади. Стратегия ўқитувчи ва ўқувчи (талаба)лар ўртасидаги “муз”ни эритиш, “девор”ни йўқотишга хизмат қилади.

Таълим жараёнида стратегияни қўллаш тартиби қуйидагича:

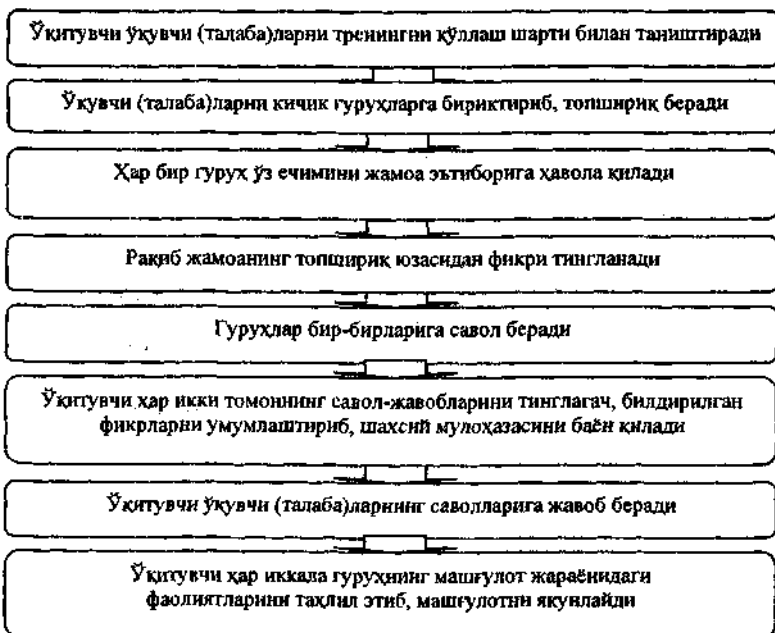

Изоҳ: Ўқувчи (талаба)лар таърифларни ёзма ҳолда ифодалашлари лозим.

“МУЛОҚОТ” ТРЕНИНГИ

Тренинг ўқувчи (талаба)ларда дарс жараёнида мустақил фикрлаш, ўз фикрини эркин баён этиш, баҳслашиш қobiliyatини шакллантиришга хизмат қилади.

Уни қўллаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

Изоҳ: Кичик гуруҳлар топшириқни бажариш жараёнида мавзу юзасидан материал, далил, фикрларини тасдиқловчи кўргазмали-дидактик восита, имкони бўлса, видеофильм, мақола, ихтибос ва бошқаларни тайёрлайди.

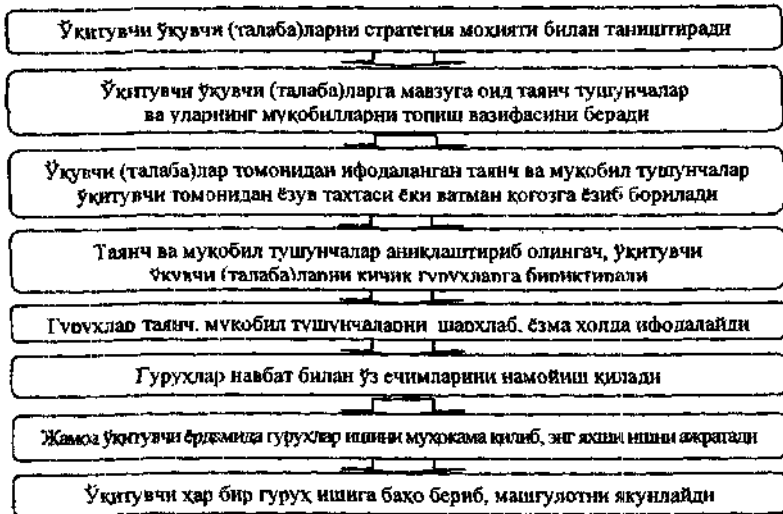
“МУҚОБИЛ ИМКОНияТЛАР ТАНЛОВИ” (МИТ) СТРАТЕГИЯСИ

Диққатни йўналтиришга ёрдам берадиган ушбу стратегия мавзуларни пухта ўзлаштириш асосида ўқувчи (талаба)ларнинг мантикий фикрлаш кўникмаларига эга бўлишлари учун кенг имконият яратади.

Одатда, ўқувчи (талаба)лар фикрлаш жараёнида далил ҳаракат қилиш ўрнига имкониятларни чамалашга уринади. Кўп ҳолларда ўз имкониятларини ласт баҳолайди. Стратегия ўқувчи (талаба)лар олдидаги ана шундай сунъий тўсиқни бартараф қилиш, далил ҳаракатланишга ёрдам беради. Унга кўра мавзуга оид таянч тушунчалардан бири ажратиб олинади ва гарчи тўғрилигига ишонч ҳосил қилинмаса-да, унга муқобил таърифлар топилди. Муқобил таърифни топиш маълум афзалликларга эга. Зеро, баъзан муқобил таърифлар мавжуд таърифларга нисбатан мавзу моҳиятини аниқроқ, ёрқинроқ ифодалаш имкониятига эга бўлади.

Стратегиядан фойдаланишда, энг муҳими, кўзланаётган мақсад ҳақида аниқ тасаввурга эга бўлиш талаб қилинади. Зеро, метод аниқ мақсадга мувофиқ қўлланилгандагина самарадорлиги юқори бўлади.

Таълим жараёнида стратегияни қўллаш қуйидагича амалга оширилади:

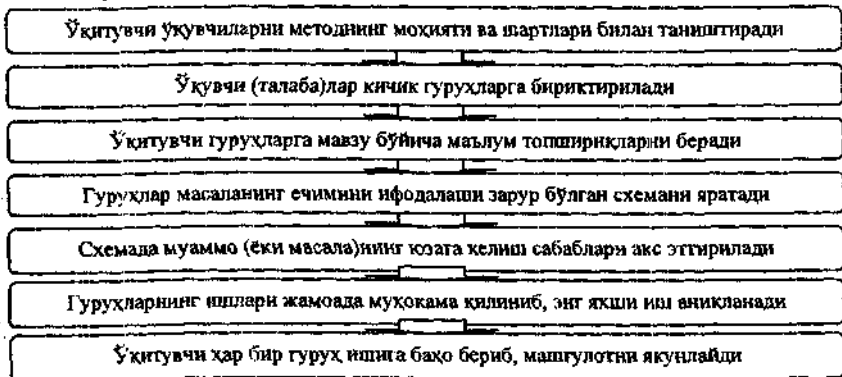

“НИМА УЧУН?” ГРАФИК ОРГАНАЙЗЕРИ

График органайзер ўқувчи (талаба)ларда ўрганилаётган муаммо ёки масала mohiyatini ёритувчи сабабларни anikлаш юзасидан мустақил фикрлаш қобилиyatini шакллантиришга хизмат қилади. У ёрдамида ўқувчилар муаммонинг echimini topишга тизимли, ижодий ёндашишлари, сабабларни тахлил қила олишлари лозим. Texнологияни қўллаш шартлари қуйидагича:

1. Схемادا акс этадиган шакл (айлана, тўғри тўртбурчак, квадрат ёки учбурчак)ларни ўқувчи (талаба)лар мустақил танлайди.
2. Схеманинг таркибий тузилиши – мулоҳазалар зайжирининг тўғри ёки эгри чизиқли бўлиши ҳам ўқувчи (талаба)лар томонидан белгиланади.
3. Йўналиш курсаткичлари ўқувчи (талаба)ларнинг дастлабки ҳолатдан echimini topишгача бўлган фаолиятларини ifodalayди

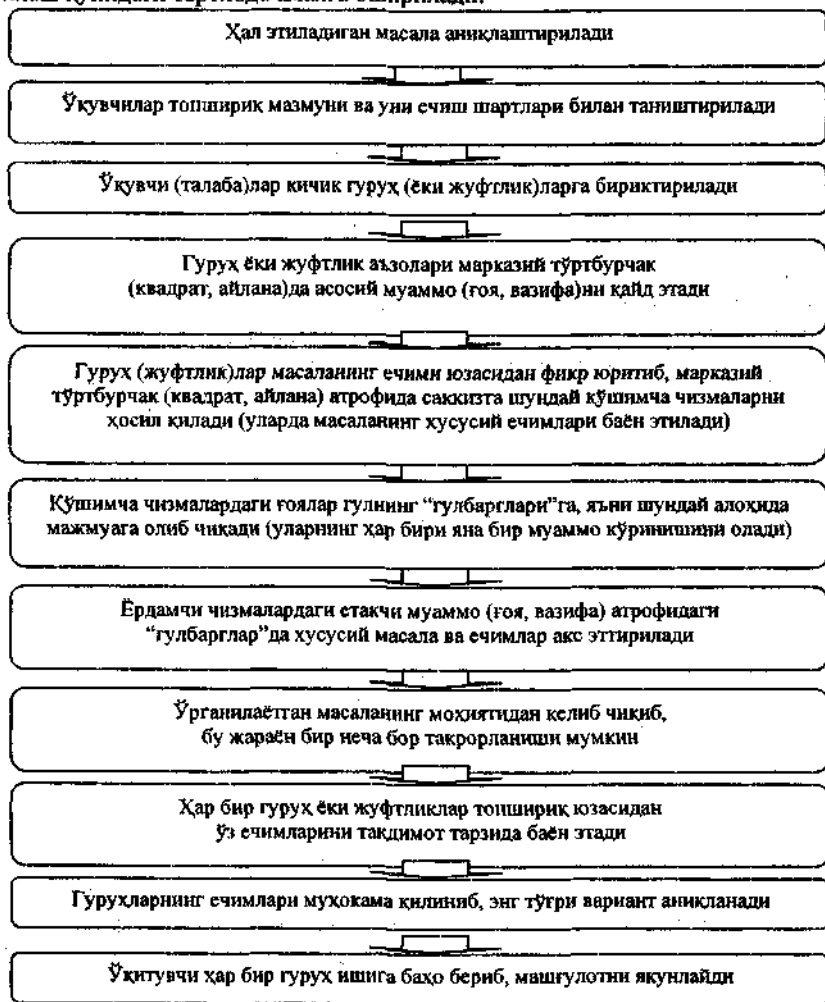
Машг'улотларда график органайзерни қўллаш қуйидагича кечеди:

“НИЛУФАР ГУЛИ” ТЕХНОЛОГИЯСИ

Технология дидактик муаммоларни ечишнинг самарали воситаларидан бўлиб, нилуфар гули кўринишига эга. Асос, унга бириккан тўққизта “гулбарг” (квадрат, тўртбурчак ёки айланалар)ларни ўз ичига оладиган бу метод ёрдамида илосий муаммо ва унинг мазмунини ёритишга имкон берадиган хусусий масалалар ҳал этилади.

Ўқувчиларда ҳал этилаётган масала юзасидан мантикий, изчил фикрлаш, ички моҳиятини таҳлил қилиш кўникмаларини шакллантирувчи технологияни қўллаш куйидаги тартибда амалга оширилади:

Ўқувчи (талаба)ларга куйидаги схема намуна сифатида тақдим этилади:

	B	
	D	
	G	

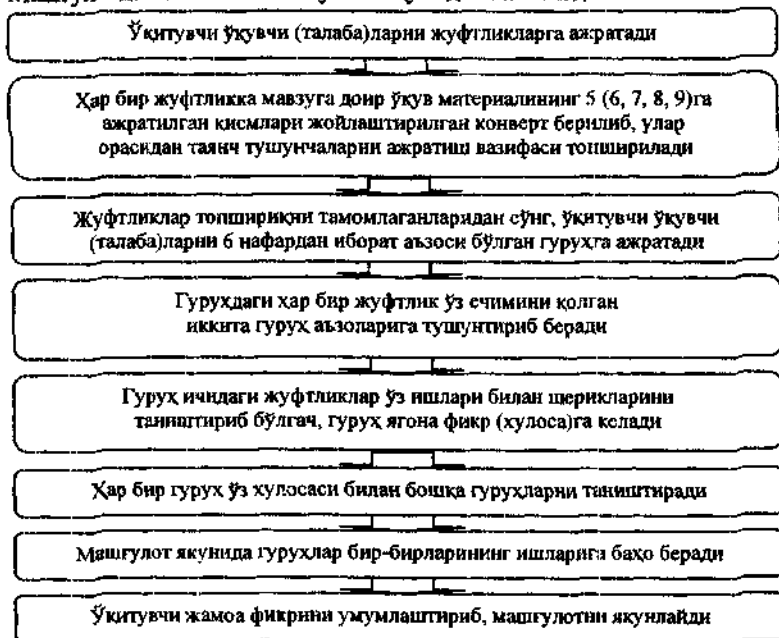
	Z	
B	Z	C
D	A	F
G	H	Y
	H	

		C
		F
		Y

“ОЛМОС” ТЕХНОЛОГИЯСИ

Технология мавзуга доир тушунчаларни муҳимлиги, аҳамиятлигига нурли даражаларда ифодалашга хизмат қилади. Тушунчалар ўзини муҳимлиги, аҳамиятлигига кўра “Олмос” ёки “Юлдузча” қиррал атрофига, шунингдек, “Зина” ҳамда “Нарвон”га жойлаштиришлари мумкин. Энг муҳим (асосий, етакчи) тушунчалар “Олмос”, “Юлдузча”нинг ўртасига “Зина”, “Нарвон”нинг юқори қисмига жойлаштирилади.

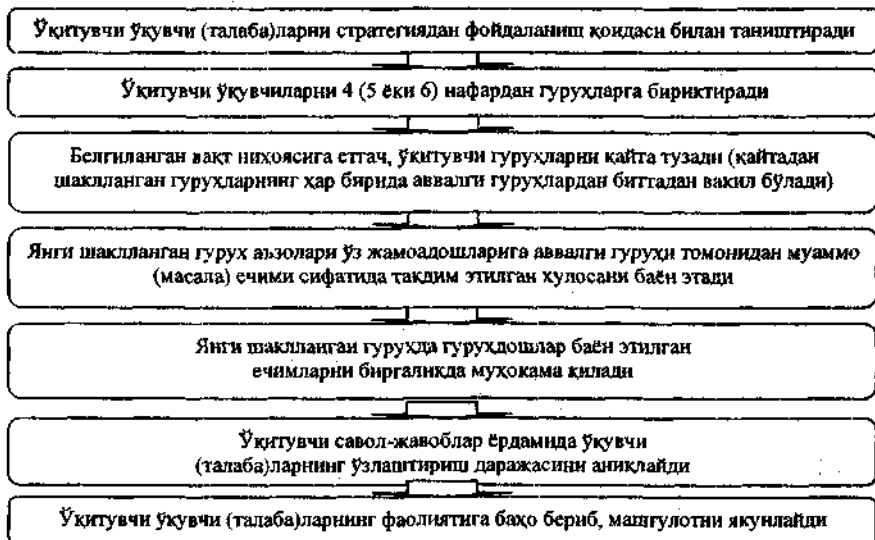
Машғулотда технологияни қўллаш куйидагича кечади:

“РАҚАМЛАР” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ёрдамида бир вақтнинг ўзида кўп сонли (20, 30, 40 ва ҳ.к.) ўқувчи (талаба)ларни муайян фаолиятга жалб этиш орқали маълум топшириқ ёки масалани ҳал этиш, гуруҳларнинг ҳар бир аъзоси имкониятларини аниқлаш, уларнинг қарашларини билиб олиш мумкин. У асосида ташкил этилаётган машғулотда ҳар бирида 4, 5 ёки 6 нафардан иштирокчи бўлган 4, 5 ва 6 та гуруҳ ўқитувчи томонидан ўртага ташланган муаммо (масала)ни муҳокама қилади.

Машғулотларда стратегияни қўллаш қуйидагича амалга оширилади:

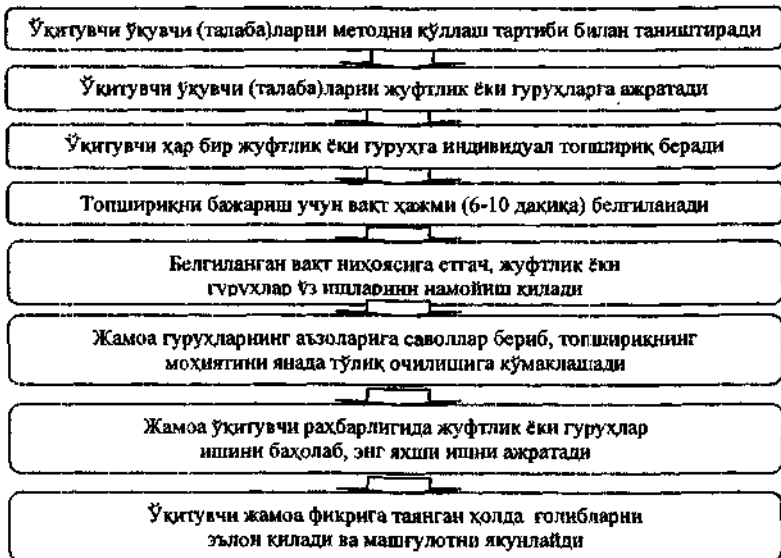
“РЕЖА” МЕТОДИ

Метод ўқувчи (талаба)лар томонидан муайян бўлим ёки боблар бўйича ўзлаштирилган назарий билимлар асосида педагогик фаолиятни ташкил этишга оид режани ишлаб чиқиш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Уни қўллаш ўқувчи (талаба)лардан ўрганилаётган мавзу мазмунини пухта ўзлаштириш, асосий гояларни умумлаштириш, маълум тизимга солиш лаёқатига эга бўлишни тақозо этади. Метод ўқувчи (талаба)лар фаолиятини жуфтлик, гуруҳ ва жамоа асосида ташкил этиш имконини беради.

Уни маънавий-маърифий ишларни ташкил этиш, волонтерлик ҳаракатларини олиб бориш, педагогик амалиётни ташкил этишда қўллаш янада самарали ҳисобланади.

Одатда режани ишлаб чиқишда педагогик вазият, ўқувчи (талаба)ларнинг ёш, психологик хусусиятлари, маънавий-маърифий ишнинг йўналиши, мазмуни ҳамда самарадорликка эришиш имкониятига эғалик инобатга олинади.

Машғулотларда методни қўллаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

Одатда, таълим ва маънавий-маърифий ишларда метод қўлланилганида ўқувчиларга қуйидаги схема асосида фаолият юритиш тавсия қилинади:

1. Ўқув материални ўзлаштириш бўйича:

№	Бўлим ёки боб номи	Шакли	Қўтилётган самарадорлик	Натижа
1.				
2.				
3.				
...				

2. Маънавий-маърифий ишларни режалаштириш бўйича:

№	Тадбир номи	Шакли	Ўтказилиш муддати	Масъул шахс	Йлова
1.					
2.					
3.					
...					

Изоҳ: 1. Ўқувчи (талаба)лар метод билан ишлашда схеманинг “Шакли” номли бандида ўқув материалларини ўзлаштириш ёки маънавий-маърифий ишларни ташкил этишда уларнинг моҳиятидан келиб чиққан ҳолда қуйидаги шаклларни кўрсатишлари мумкин: суҳбат, давра суҳбати, баҳс-мунозара, мусобақа, беллашув, тест, ёзма иш, ижодий ишлар танлови, конференция, семинар, дебат, фестивал, форум ва б.

3. Ўқувчилар мантикий равишда ўқув материалларини ўзлаштириш ёки маънавий-маърифий ишларни ташкил этиш юзасидан кўрсатилган шаклларни қўллашдан қўтилаётган самарадорликни ҳам асослай олишлари лозим.

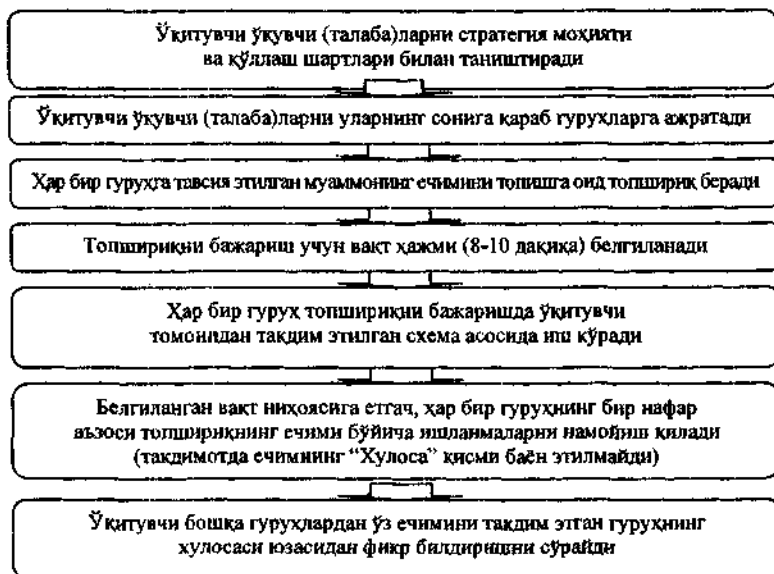
4. Шунингдек, улар ўқув материалларини ўзлаштириш ёки маънавий-маърифий ишларни ташкил этишга доир шаклларни қўллашнинг натижалари айнан нималарда акс этишини ҳам ифодалай билишлари лозим.

“РЕЗЮМЕ” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўқувчи (талаба)лар томонидан мураккаб, кўп тармоқли ва муаммоли мавзуларнинг самарали ўзлаштирилиши учун хизмат қилади. Унга кўра ўрганилаётган мавзунинг банд ёки бўлимлари бўйича ахборот берилиб, ҳар бири алоҳида таҳлил қилинади. Таҳлил жараёнида ўқув материалининг моҳиятини ёритувчи асосий тушунча, муҳим қондаларнинг мазмуни, илмий билимларни ўзлаштиришдаги аҳамияти, мураккаблик даражаси ва амалий қиймати каби ҳолатларга эътибор қаратилади.

Бу стратегия ўқувчиларни эркин, мустақил, танқидий фикрлаш, жамоа бўлиб ишлаш, изланиш, мавзудан келиб чиққан ҳолда ўқув муаммосининг ечимини топиш, зарур хулосалар чиқариш, оқилона қарорлар қабул қилиш, жамоага самарали таъсир этиш, мавзу бўйича эгалланган билимларни бевосита амалда қўллай олишга ўргатади.

Машиғулотларда стратегиядан фойдаланиш қуйидаги тартибда кечади:

Ўқитувчи ўқувчи (талаба)ларга стратегиядан фойдаланишда қуйидаги схема асосида иш кўришни тавсия этади:

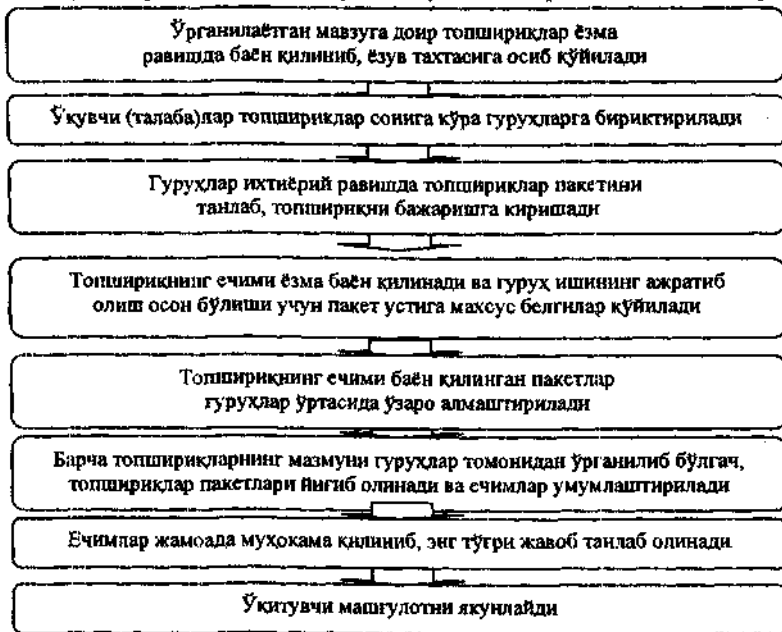
Асосий муаммо:

№	Хусусий муаммолар	Ечимлари	Натيجا
1.			
2.			
3.			
4.			
Хулоса:			

“РОТАЦИЯ” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия мавзунини кичик гуруҳларда ўрганиш, асосий ғояларни ёзма баён этиш, гуруҳлар томонидан тақдим қилинган ишларни жамоа иштирокида таҳлил қилиш имконини беради.

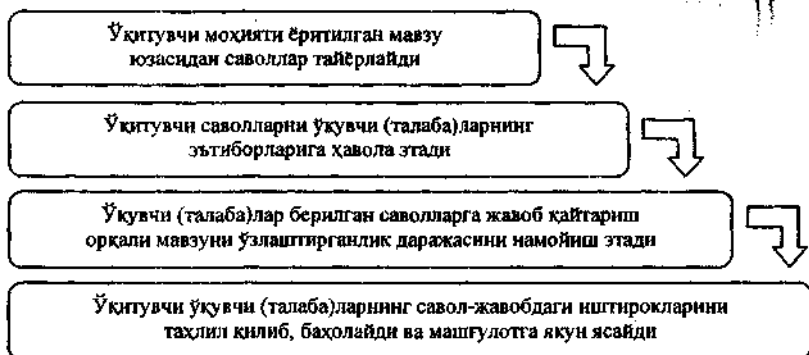
Машгулотларда стратегияни қўллаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

“САВОЛ-ЖАВОБ” МЕТОДИ

Метод мавзунинг ўқувчи (талаба)лар томонидан ўзлаштирилиш даражасини аниқлашга ёрдам беради. Уни қўллашнинг самарадорлиги савол-жавобларнинг аниқ, қисқа ва тушунарли тарзда ифода этилиши, айнан мавзуга доир бўлишига боғлиқ.

Таълим жараёнида методни қўллаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

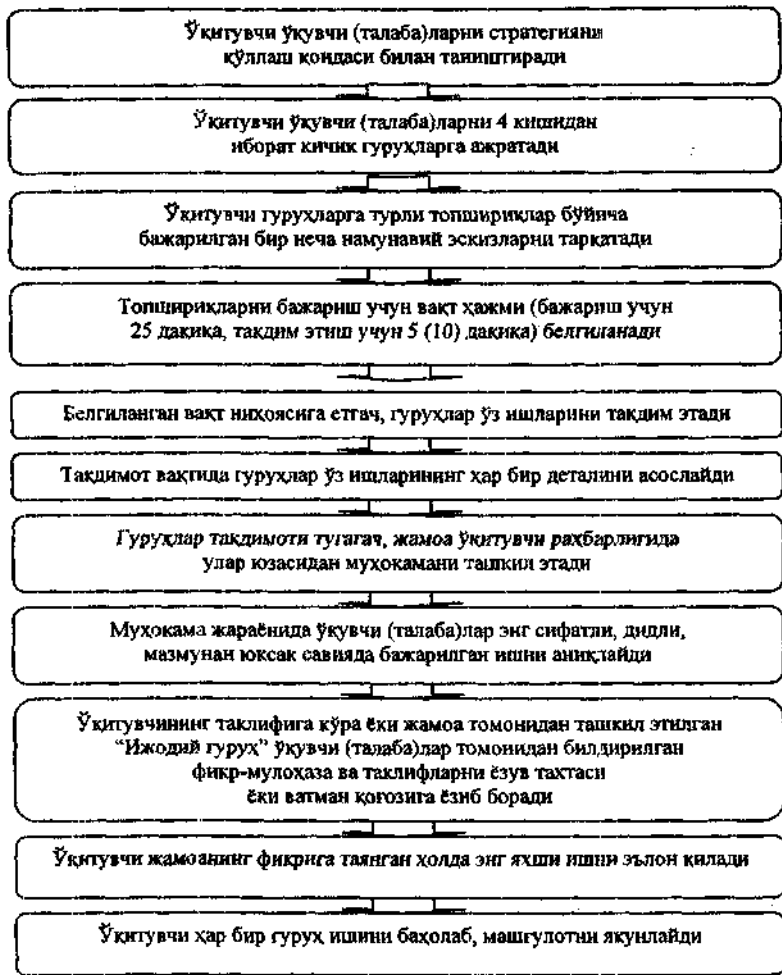
“САД” (УЧЛИК – САМАРАЛИ, АХЛОҚИЙ, ДИДЛИ) СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўқувчи (талаба)ларда яқка, гуруҳ ва жамоа бўлиб ишлаш, ижодкорлик, ташиқлотчилик, ишга масъулият билан ёндашиш, бажарилган ишни юксак дид билан тақдим этиш (намоёнш қилиш) кўникмаларини ривожлантиришга хизмат қилади.

Уни қўллашда ўқувчи (талаба)ларга қуйидаги топшириқларни бериш мумкин:

Машғулотларда стратегияни қўллаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

Изоҳ: кичик гуруҳларда ўқувчилар рассом, адабий муҳаррир ва дизайнер (безакчи) ролларни бажаришади. Кичик гуруҳлар ўрганилган мавзуга доир схема, жадвал, слайд, декорация, эскиз ёки икебана тайёрлайди.

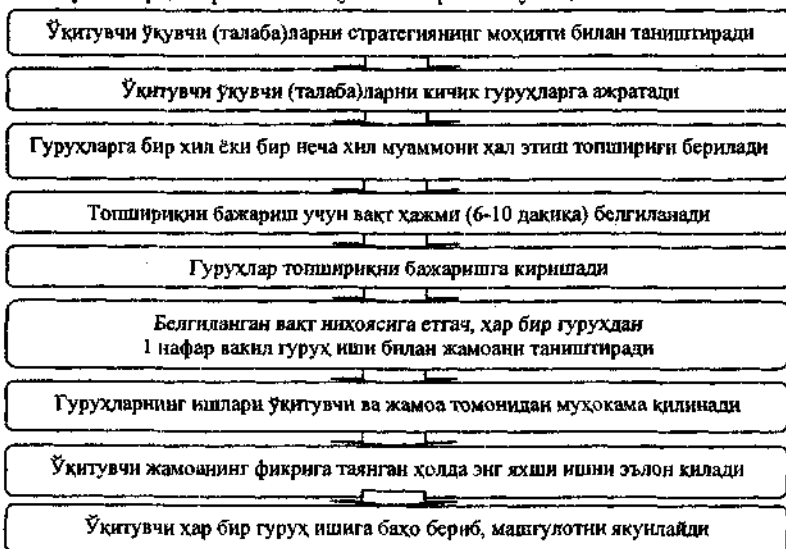
“SWOT-ТАҲЛИЛ” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия муаммонинг асосий тўрт жиҳатини ёритишга хизмат қилади. Ўқувчилар мавзунинг мазмунига мос муаммоларни атрофлича ўрганиш орқали моҳиятини ёритади, уларни келтириб чиқарувчи омилларни излаб, ҳал қилиш имкониятларини топади.

У ёрдамида муаммонинг куйидаги тўрт жиҳати таҳлил қилинади:

С	⇒	Кучли (устун) жиҳатлари (ҳал этилаётган муаммонинг афзалликларини ёритиш)
W	⇒	Кучсиз (заиф) жиҳатлари (мақсадга эришиш йўлида ташкил этилаётган ҳаракатларга ички омилларнинг таъсирини ўрганиш)
O	⇒	Имкониятларни чамалаш (белгиланган вазифаларни ҳал этишнинг энг мақбул йўлларини излаш)
T	⇒	Таҳдидни ўрганиш (мақсадга эришиш йўлида ташкил этилаётган ҳаракатларга ташқи омилларнинг таъсири аниқлаш)

Машғулотларда стратегияни қўллаш тартиби қуйидагича:

Изоҳ: стратегияни қўллаш муайян қийинчиликларни келтириб чиқариш эҳтимоли мавжуд. Бундай ҳолларда ўқитувчи стратегиянинг асосий моҳияти ёки бирор босқичини ўқувчининг ёшига мослаб, унга тушунарли сўзлар билан ифодалаш (ўзгартириши) мумкин. Ўқитувчи томонидан ўқувчи (талаба)ларга стратегиянинг моҳияти, афзалликлари ҳақида етарлича маълумот берилиши улар томонидан ҳал этиладиган муаммо моҳиятининг тўла тушунилишини таъминлаш ва кутилган натижага эришишга ёрдам беради.

“СЦЕНАРИЙ” ТЕХНОЛОГИЯСИ

Технология ўқувчи (талаба)ларда индивидуал ва жамоа бўлиб, ижодий фаолиятни ташкил этиш қўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. У асосида иш кўриш ўқувчи (талаба)ларда маънавий-маърифий талбирларни

олдиндан режаланштириш, сценарийни тайёрлаш, тадбирни ташкил этиш кўникми, малакаларини ҳосил қилишга ёрдам беради. Технология ўқувчи (талаба)ларнинг ижодий қобилиятларини ривожлантиришда муҳим аҳамиятга эга.

Машгулот жараёнида технологияни қўллаш қуйидаги тартибда кечади:

1. Ўқитувчи ўқувчи (талаба)ларни технологиянинг моҳияти билан таништиради.
2. Ҳар бир ўқувчи (талаба) индивидуал ишлаш учун ўқитувчи томонидан тавсия этилган мавзулардан бирини олади.
3. Ҳар бир ўқувчи (талаба) ўзи танлаган мавзу бўйича тадбир ташкил этиш режасини тузади ва у асосида сценарий тайёрлайди.
4. Ҳар бир ўқувчи (талаба) ўзи тузган режа ва тайёрлаган сценарий ҳақида жамоага қисқача маълумот беради.
5. Ўқувчи (талаба)лар ўзлари тузган режа, тайёрлаган сценарийларининг мазмуни ва йўналишига кўра кичик гуруҳларга бирикади.
6. Гуруҳда ҳар бир аъзо гуруҳдошларни ўзи тузган режа ва тайёрлаган сценарий мазмуни билан таништиради.
7. Гуруҳ аъзолари ҳар бир иш юзасидан ўз фикр-мулоҳазаларини билдиради.
8. Ҳар бир гуруҳда биттадан энг яхши режа ва сценарий танлаб олинади.
9. Гуруҳ аъзолари танлаб олинган режа ва сценарийни мазмунан бойитади.
10. Ҳар бир гуруҳ ўз режа-сценарийлари билан жамоани таништиради.
11. Гуруҳлар иши юзасидан савол-жавоб ташкил этилади.
12. Жамоа ҳар бир гуруҳ томонидан тақдим этилган режа-сценарийни муҳокама қилади.
13. Ўқитувчи жамоанинг фикрига таянган ҳолда энг яхши режа-сценарийни эълон қилади.
14. Ўқитувчи ҳар бир гуруҳ ишнинг баҳолаб, машгулотга яқун ясади

Изоҳ: Режа-сценарий лойиҳасининг намоёнши схема ёки томоша шаклид бўлиши мумкин. Сценарийлар улардан кейинчалик фойдаланиш учу ташкилотчиларга тавсия этилади.

“СИНКВЕЙН” СТРАТЕГИЯСИ

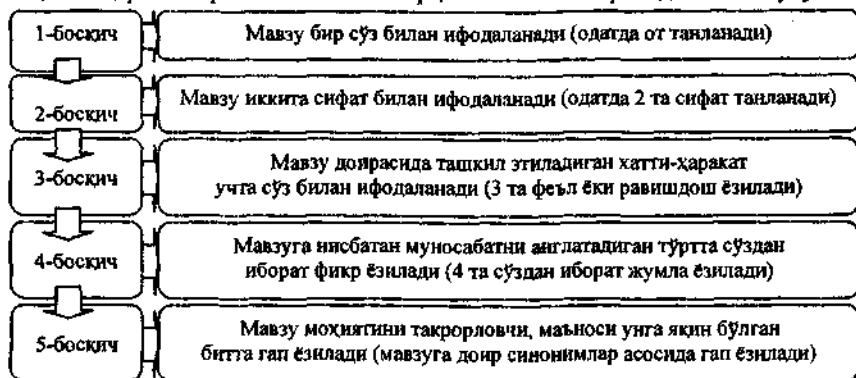
Ж.Стилл, К.Мереди, Ч.Темил томонидан ишлаб чиқилган “Ўқиш ва ёзи асосида танқидий фикрлашни ривожлантириш дастури”да ҳар бир ўқувчи (талаба) ва ўқувчи (талаба)лар гуруҳларининг фикрлаш фаоллигини ошириш уларда танқидий фикрлаш қобилиятини ривожлантириш учун “Синквейн” стратегиясини қўллаш самарали эканлиги айტიлади.

Бу ўринда стратегиянинг моҳияти билан танишиб ўтиш мақсадга мувофиқдир.

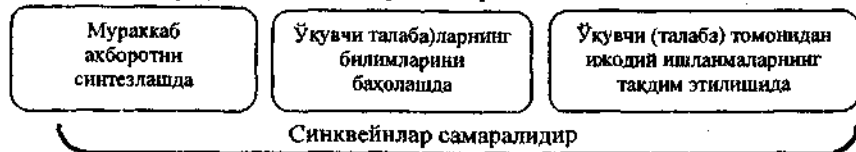
Синквейн (французча “беш қатор” маъносини англатади) маълумотларни сингезлаш (алоҳида маълумотлар асосида яхлит гояларни шакллантириш)га ёрдам берадиган қофиясиз шەър бўлиб, у асосида урганилаётган мавзу (тушунча, ҳодиса, воқеа)ларга оид маълумотлар тўпланади; ҳар бир ўқувчи (талаба) ушбу маълумотлар йиғиндиси (қофиясиз шەър)ни ўз сўзлари билан турли вариант ёки нуқтан назарлар орқали ифодалаш имкониятига эга

Синквейн тузиш – мураккаб гоя, сезги ва хисовётларни бир неча сўз орқали яққол, ёркин ифодалаш малакаси бўлиб, бу жараён мавзунини пухтароқ ўзлаштириш, маълумотларни яхшироқ англашга ёрдам беради

Синквейн тузиш мураккаб жараён бўлиб, уни самарали ташкил этиш учун муайян қондаларга амал қилиш талаб этилади. Одатда, синквейн тузиш беш босқичли ҳаракатларни ташкил этиш орқали амалга оширилади. Мисол учун:

Синквейнлар куйидаги ҳолатларда самарали саналади:

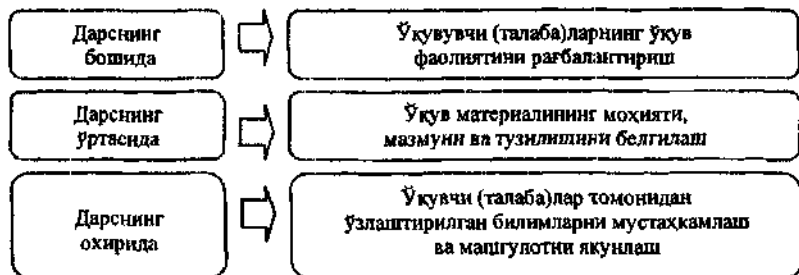

“СКАРАБЕЙ” СТРАТЕГИЯСИ

“Скарабей” (“Кўнгиз”) стратегияси ўқувчи (талаба)ларда мантиқий фикрлаш қобилиятини, хотирани, шунингдек, муайян муаммони ҳал қилишда ўз фикрини очиқ, эркин ифодалаш малакасини ривожланишига хизмат қилади. Ўқувчи (талаба) стратегияни қўллаш жараёнида билимларининг сифати, даражасини ҳолис баҳолаш, ўрганилаётган мавзу ҳақидаги тасавури қўламини аниқлаш имкониятини қўлга киритади. Стратегия, шунингдек, турли гояларни очиқ, эркин, мантиқан ифодалаш, улар ўртасидаги ўзаро боғлиқликни аниқлашда ҳам самарали саналади.

Унинг ёрдамида ўқувчи (талаба)ларда куйидаги сифатларни шакллантириш, ривожлантиришга эришиш мумкин: мустақил ишлаш; мулоқатга эркин кириша олиш; хушфеъллик, ўзгалар фикрини ҳурмат қилиш; фаоллик; фаолиятга ижодий ёндашиш; фаолиятининг самарали бўлишига кизиқиш; ўз-ўзини баҳолаш.

Стратегиядан дарснинг муайян босқичларида турли мақсадларда фойдаланиш мумкин. Яъни:

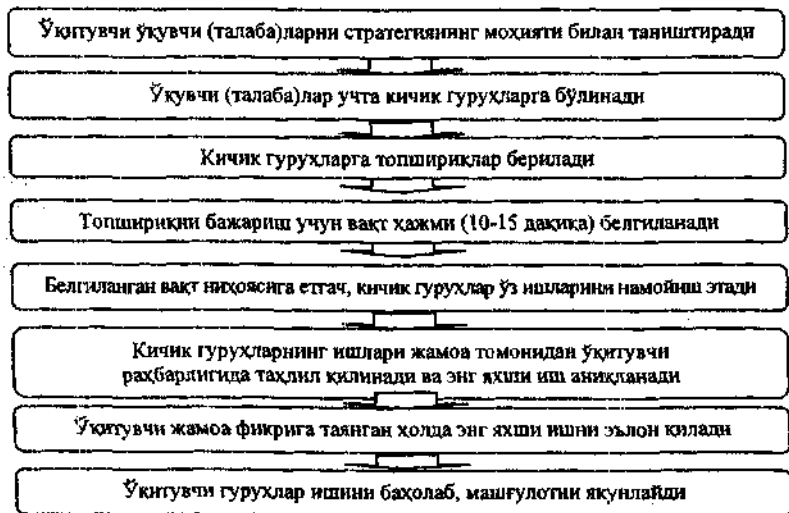
Мазкур стратегия ўқувчи томонидан осон қабул қилинади. Зеро, у шахсга ос фикрлаш, билиш хусусиятларини инobatга олган ҳолда ишлаб чиқилган.

“СИНДИКАТ” СТРАТЕГИЯСИ

“Синдикат” (юнонча “биргаликда ҳаракат қилиш”, “маслакдошлик”) стратегияси ўқувчи (талаба)ларда мавзу (масала, муаммо)ни ижодий ўрганиш назарий билимларни умумлаштириш, тизимлаш асосида фикрни қисқа ва аниқ баён қилиш қобилиятини тарбиялашга хизмат қилади.

Ҳар бир гуруҳ ягона топшириқни уч хил вариантда ҳал этиши лозим. М ўрганилаётган мавзу моҳиятини 1-гуруҳ схема, 2-гуруҳ кластер, 3-гуруҳ эс жадвал тарзида очиб бериши керак. Гуруҳлар топшириқни бажариб бўлишгач улар томонидан тақдим этилган ечим (ишланма)лар жамоа томонидан муҳокама қилинади.

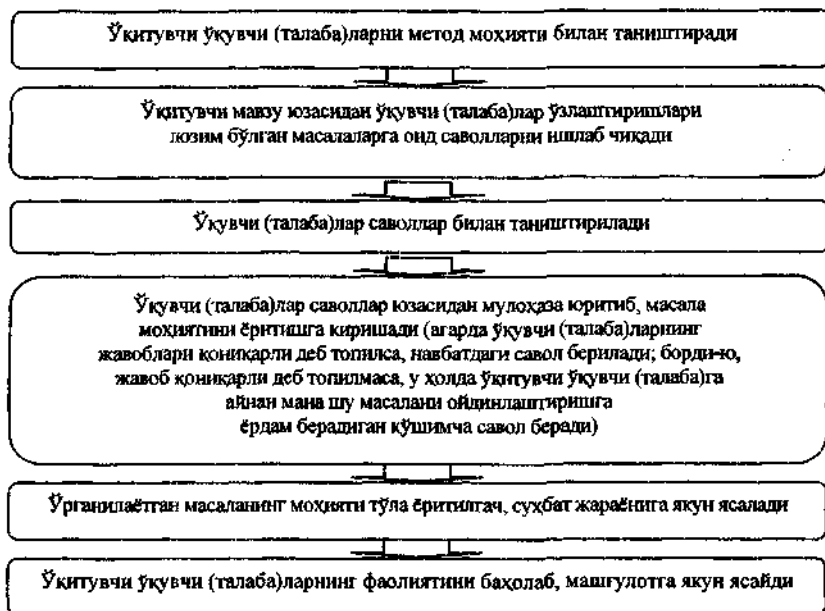
Стратегияни қўллаш тартиби қуйидагича:

“СУХБАТ” МЕТОДИ

Машгулотда ўқитувчи ва ўқувчи (талаба)лар ўртасидаги диалогик характерга эга савол-жавобга асосланувчи ушбу метод негизини жонли мулоқот ташкил этади. Методнинг афзаллиги суҳбат жараёнида ойдинлашмаган масалалар юзасидан қўшимча саволлар бериш, ўқувчи (талаба)нинг фикрлашга ундаш имкониятининг мавжудлиги билан белгиланади. Таълимий муносабатнинг жонли мулоқотга асосланиши эса ўқитувчи ва ўқувчи (талаба)лар ўртасида руҳий яқинликни қарор топтириб, фаол фикр алмашиш имконини беради.

Методни қўллашда қуйидаги тартибда иш қўрилади:

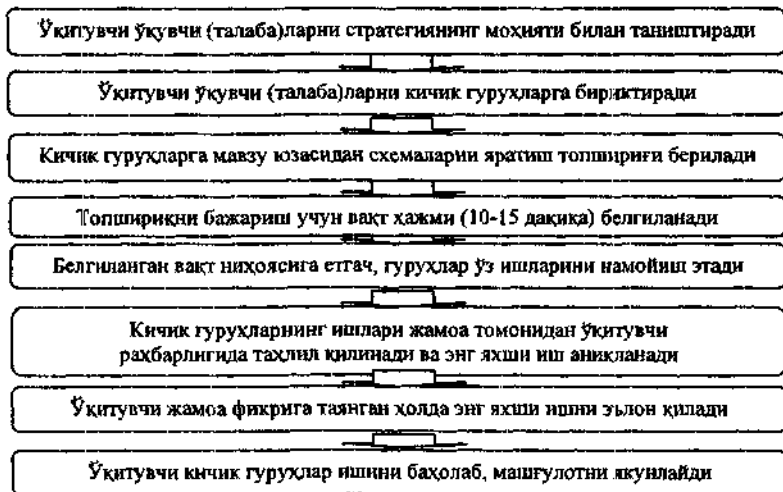

“СХЕМА” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўрганилаётган мавзу, муҳокама қилинаётган масала моҳиятининг асосий хусусият ёки белгиларига мувофиқ схема, тасвир ёки расм орқали ифодаланишини таъминлайди. Уни қўллашда ўқувчи (талаба)дан масалага ижодий ёндашиш тақозо этилади. Топшириқни бажариш жараёнида ўқувчи (талаба)лар ўрганилаётган мавзу, муҳокама қилинаётган масала бўйича ўзлаштирган назарий билимларини ёдга олади, энг муҳим хусусият, белгиларни аниқлайди, уларни умумлаштиради ёки таркибий қисмларга ажратган ҳолда схемани яратади. Ўқувчи (талаба)ларда фикрлаш, ижодкорлик қўникмаларини шакллантириш, ривожлантиришга хизмат қилувчи ушбу стратегия гоёнинг қиска, аниқ ифодаланиши учун шароит яратади.

Машгулотларда стратегиядан фойдаланиш тартиби қуйидагича:

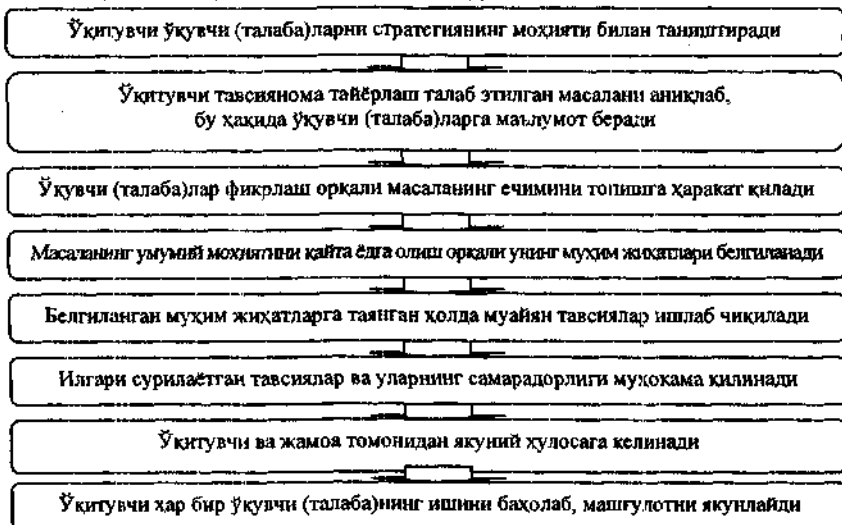

“ТАВСИЯНОМА” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўқувчи (талаба)ларда муайян йўналишда ташкил этиладиган педагогик фаоллият самарадорлигини таъминлаш юзасидан муайян тавсияларни илгари суриш кўникмасини шакллантиради. Илгари суриладиган тавсиялар мазмунан масаланинг ечимини топишга ёрдам бериши, илмий жиҳатдан педагогик амалиётга мос келиши лозим.

Уни қўлашда қуйидаги тартибда иш кўрилади:

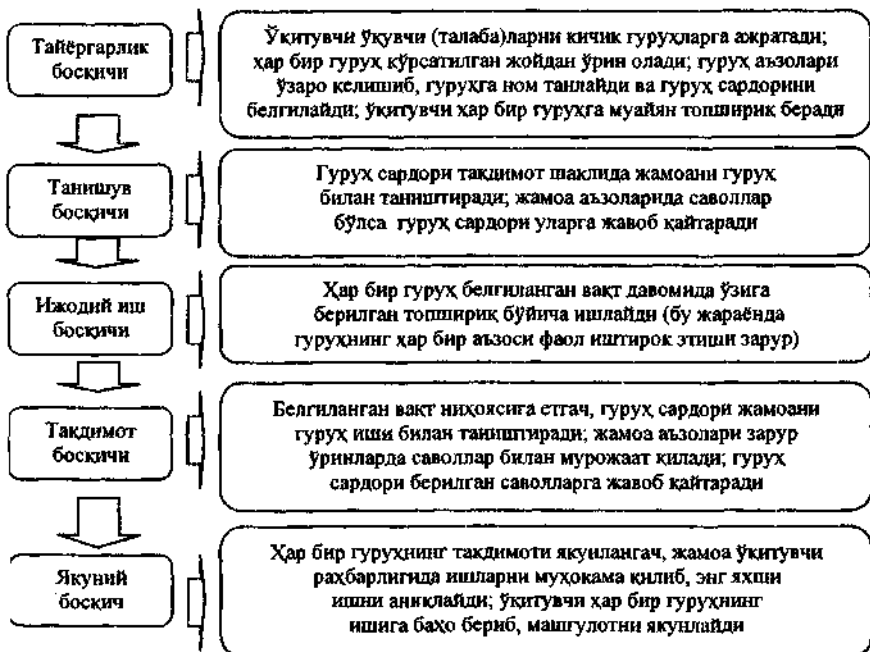
Стратегияни қўллашда ўқувчи (талаба)лар гуруҳ (жуфтлик)ларга бирлашган ҳолда ва индивидуал фаолият юритишлари мумкин. Машғулотда ўқувчи (талаба)лар томонидан ишлаб чиқилган тавсиялар умумлаштирилади.

“ТАНИШУВ” ТРЕНИНГИ

Тренинг ўқувчи (талаба)ларни жамоа бўлиб ёки кичик гуруҳларга бирлашган ҳолда ишлаш, гуруҳ ёки жамоада самимий, дўстона муҳитни ҳосил қилишга ёрдам беради. У, шунингдек, ҳар бир ўқувчи (талаба)ни фаоллаштириб, тенгдошлари ҳақида тўлиқроқ маълумотга эга бўлиш, шахсий сифатларини ўртоқларидаги мавжуд хислатлар билан таққослаш, ўзини ва гуруҳ аъзоларини бошқаларга таништириш имкониятини яратди.

“Танишув” тренингини умумий ўрта таълим мактабларининг 1- ва 5-синфлари, академик лицей, касб-хунар коллежлари, олий ўқув юрғларининг 1-босқичи, муайян мақсад атрофида бирлашган жамоа шаклланишининг бошланғич даврида, дарсдан ташқари машғулотларда, фан тўғарақларида, болалар оромгоҳларида қўллаш самарали саналади. Шу билан бирга тренинг ўқувчи (талаба)ларга ўзларидаги ижодий қобилиятларни намоён қилиш учун қулай шароит яратиб бериши билан ҳам бекиёс аҳамиятга эга.

Машғулотларда тренингни қўллаш қуйидаги тўрт босқичда кечади:

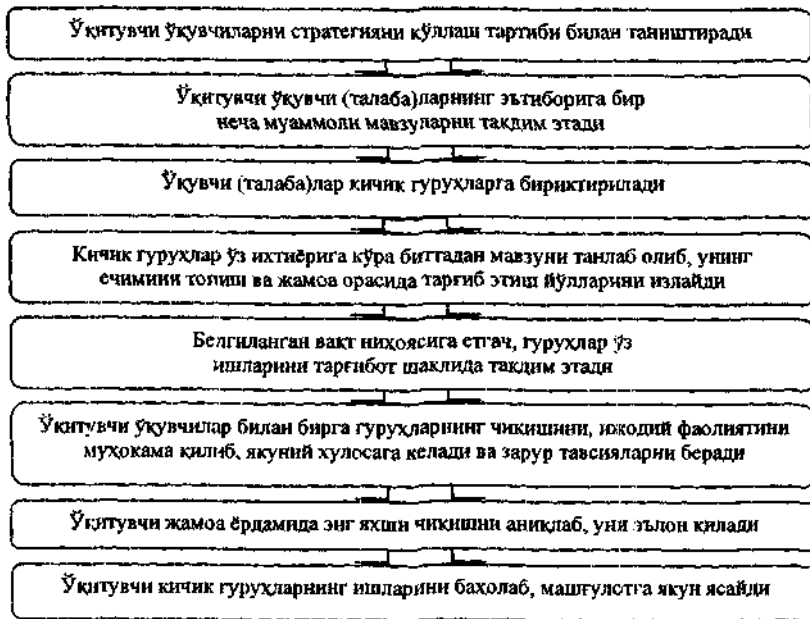
Изоҳ: гуруҳларнинг ишлари “Эксперт гуруҳи” томонидан ҳам баҳоланиши

мумкин. Бунинг учун тайёргарлик босқичида ўқувчи (талаба)лар орасиди “Эксперт гуруҳи” учун аъзолар ажратилади ва ўқитувчи уларнинг вазифасини тушунтиради. “Эксперт гуруҳи” гуруҳлар ишнини баҳолашда ҳолислик-алоҳида эътибор бериши зарур.

“ТАШВИҚОТ ГУРУҲИ” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўқувчи (талаба)ларда муаммонинг моҳиятини аниқлаш, у фикрларини аниқ ва қисқа далиллар асосида баён қилиш орқали уларни ишонтириш, муаммонинг моҳияти билан тенгдошларни таништириш (улиқ ўртасида мавзу мазмунини тарғиб қилиш) кўникмаларини шакллантиради.

Машгулотларда стратегияни қўллаш тартиби қуйидагича:

Изоҳ: 1. Ўқитувчи томонидан ўқувчи (талаба)лар эътиборига ҳавола этилаётган муаммоли мавзу ўқув предмети ёки маънавий-маърифий ишлар йўналишида бўлиши мумкин.

2. Гуруҳлар чиқишларининг қизиқарли, адабий жиҳатдан юқори савияда, кўргазмалли, мусиқий характерга эга бўлиши талаб қилинади. Чиқишларнинг видеофильм, слайд ёки клиплар асосида бўлиши янада таъсирчан, самаралидир.

3. Ижодий гуруҳларининг чиқишларини муҳокама қилиш чоғида танланган мавзунинг долзарблиги, унинг ёритилиши, мавзунини ёритишга бўлган ижодий ёндашув, жиҳозлар ва ёрдамчи воситалардан ўринли фойдаланилганлик, чиқишнинг тарғибот ғояларига бойлиги, таъсирчанлиги, тарбиявий характерга

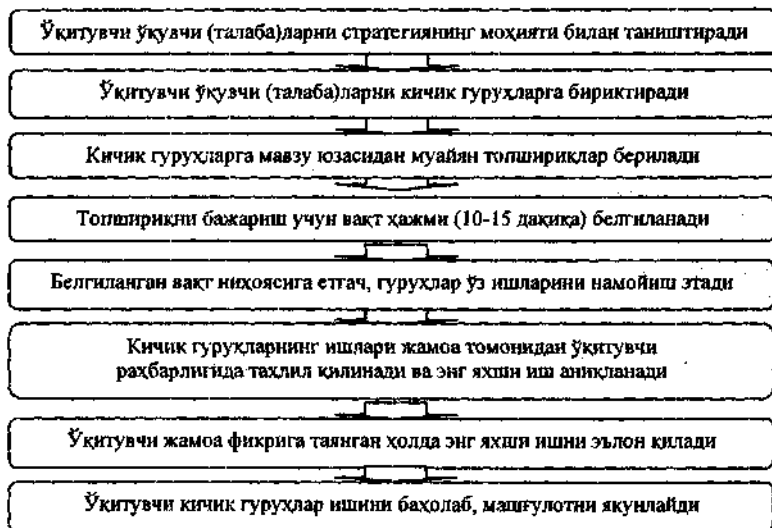
анинги каби жиҳатларни эътиборга олиш мақсадга мувофиқ саналади.

4. Гуруҳлар чиқишларни ташкил этиш учун ўзларини таништирувчи белги ёки эмблема, шунингдек, шнор танлашлари ҳам мумкин.

“ТАҚДИМОТ” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўрганиладиган мавзу моҳиятини компьютер хизматидан фойдаланилган ҳолда слайдлар мажмуаси ёрдамида очиб берилишини таъминлайди. Уни қўллашда мавзунинг асосий ғоялари, таянч тушунчалари, муҳим хусусиятлари кичик матн, жадвал, тасвир, схема, расм ва диаграммалар асосида ёритилади. Стратегия ўқувчи (талаба)ларда мавзу мазмунини образли, яқин тарзда ўзлаштириш кўникмаларини шакллантиради.

Таълим жараёнида стратегияни қўллаш тартиби қуйидагичадир:

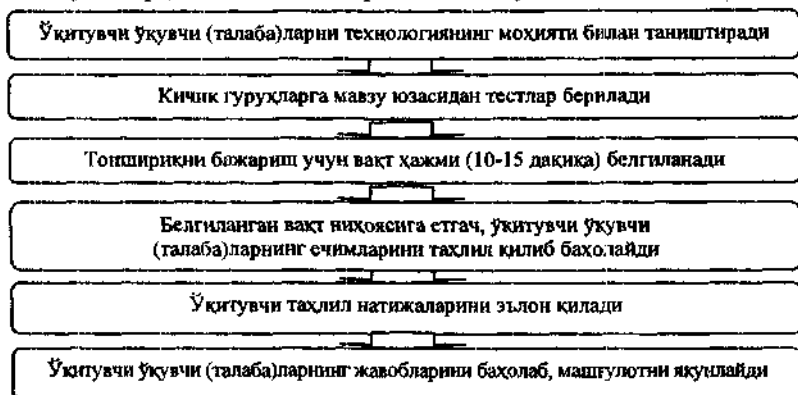
Изоҳ: 1. Ўқитувчи кичик гуруҳларга бир ёки бир неча мавзунини тавсия этиши мумкин.

2. Гуруҳлар гарчи бир мавзу бўйича фаолият кўрсатсалар-да, бироқ, улар топшириқни турли (кичик матн, жадвал, тасвир, схема, расм, диаграмма ва б.) шаклларда бажаради. Бу эса ўқувчи (талаба)лар томонидан мавзунини янада чуқур ва пухта ўзлаштирилишига ёрдам беради.

“ТЕСТ” ТЕХНОЛОГИЯСИ

“Тест” (инглизча “синов”, “текшириш”) технологияси шахснинг психологик, физиологик ва шахсий хусусиятлари, интеллектуал салоҳияти, қобилияти, кўникма ва малакаларини баҳолашга хизмат қилади. Технология ўқувчи (талаба)лар томонидан муайян мавзу мазмунини ёки фан асосларининг қай даражада ўзлаштирилганлигини аниқлашда самарали ҳисобланади.

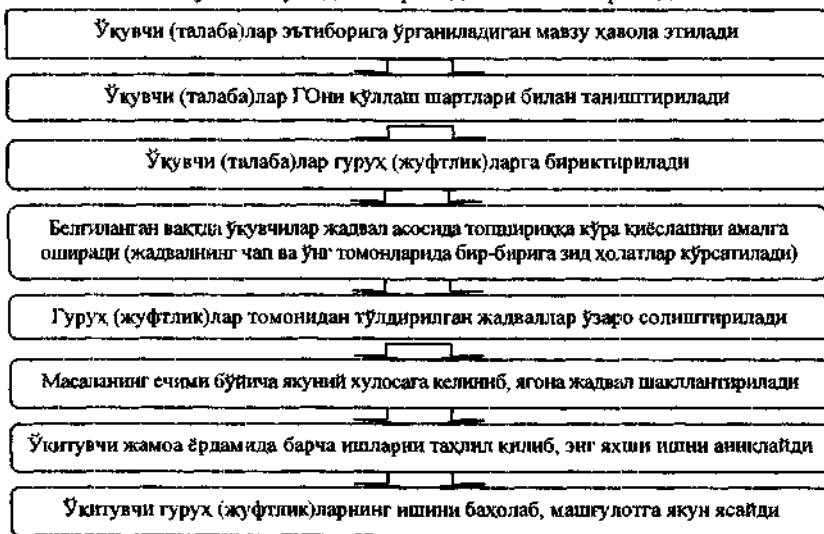
Машгулотларда технологиядан фойдаланиш қуйидагича кечади:

“Т-ЖАДВАЛ” ГРАФИК ОРГАНАЙЗЕРИ

График органиайзер таянч тушунчаларни бир-бири билан ўзаро солиштириш, қиёслаш асосида ўрганилаётган мавзу ёки масаланинг муайян жиҳатини бир неча асосий белгиларга кўра батафсил ёритиш мақсадида қўлланилади. Кўп ҳолларда график органиайзер мавзу мазмунини ёритиладиган бир неча ҳолатларнинг афзаллик ёки камчиликларини, самарадорли ёки самарасизлигини, бугунги кун ва истиқбол учун аҳамиятини таққослаш мақсадида қўлланилади.

Технологияни қўллаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

Машгулотларда “Т-жадвал” график органиайзеридан фойдаланиш учун ўқувчи (талаба)ларнинг эътиборига қуйидаги схема тақдим этилади:

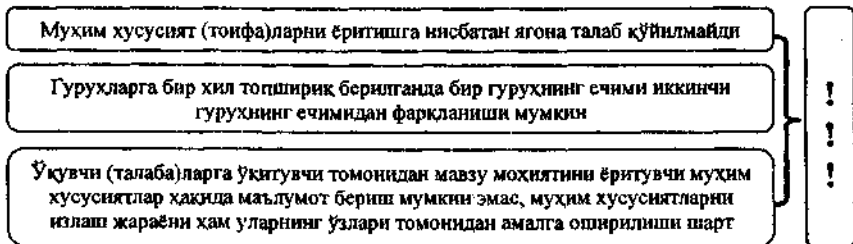
Ўрганилаётган масала (ғоя, омил)	
Афзаллиги	Камчилиги
1.	1.
2.	2.
...	...

“ТОИФАЛАШ” ГРАФИК ОРГАНАЙЗЕРИ

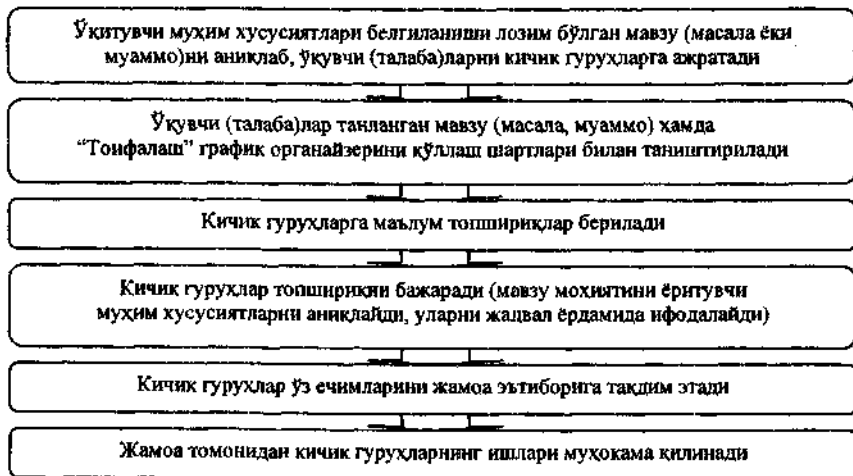
График органиайзер ўқувчи (талаба)ларни ўрганилаётган мавзунинг муҳим хусусият, жиҳатларини аниқлаш, маълумотларни умумлаштиришга ўргатади.

Уни қўллашда ўқувчи (талаба)ларда мантикий фикрлаш, муҳим хусусиятларни ёритувчи маълумотларни муайян тизимга келтириш кўникмалари шаклланади.

График органиайзерни қўллашда ўқувчи (талаба)лар қуйидагиларга эътиборни қаратади:

Машгулотларда график органиайзердан фойдаланиш тартиби қуйидагича:

“ФСМУ” СТРАТЕГИЯСИ

График органайзер ўқувчи (талаба)ларда ўрганилаётган мавзу юзасидан фикрларни мустақил баён этиш, шахсий мулоҳазаларни далиллаш (мисоллар билан асослаш), баҳслашиш қобилиятини шакллантиришга хизмат қилади.

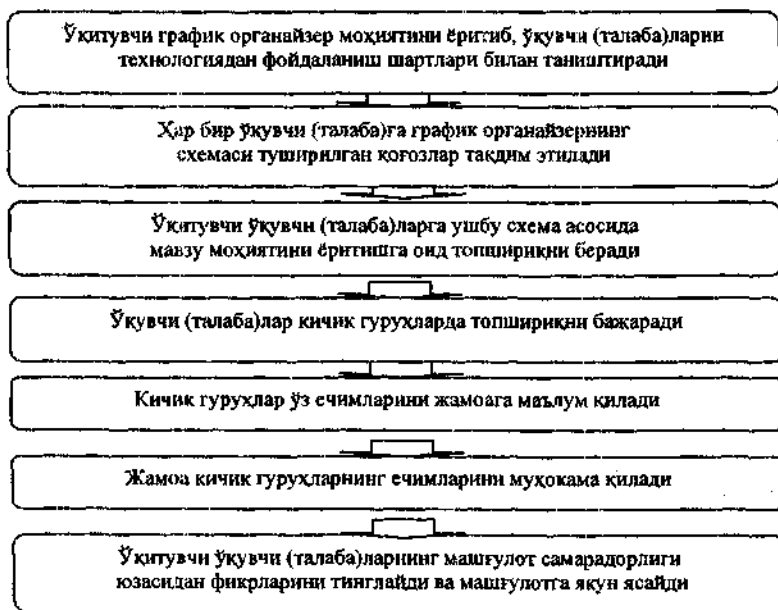
Ўқувчи (талаба)ларга қуйидаги схема билан ишлаш тавсия этилади:

№	Тушунчалар	(Ф)	(С)	(М)	(У)
1.	Таълим методлари				
2.	Таълим воситалари				
3.	Таълимни ташхис қилиш				

Изох: шартли белгилар қуйидаги мазмунни англатади:

(Ф) – фикрингизни баён этинг;
 (С) – фикрингизни асословчи бирон сабабни кўрсатинг;
 (М) – кўрсатилган сабабнинг асосли эканлигини исботловчи мисол келтиринг;
 (У) – фикрингизни умумлаштиринг!

Машғулотларда график органайзерни қўллаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

“ЧАРХПАЛАК” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўқувчи (талаба)ларда ўрганилган мавзуларни ёдга олиш, улар юзасидан мантикий фикрлаш, саволларга мустақил, тўғри жавоб бериш, ўз-ўзини баҳолаш малакаларини шакллантириш, ўқитувчи томонидан қисқа вақтда ўқувчи (талаба)ларнинг билимларини баҳолаш имкониятини яратади. Унинг мақсади ўқувчи (талаба)ларда мантикий фикрлаш, ўз фикрларини мустақил, эркин баён қилиш, ўз-ўзини баҳолаш, индивидуал, жуфтлик, гуруҳ ва жамоада ишлаш, бошқалар фикрини ҳурмат қилиш, мавжуд фикрлар орасидан муҳимини танлаб олиш кўникма, малакаларини ривожлантиришдан иборат.

Машгулотларда стратегияни қўллаш тартиби қуйидагича:

Ўқитувчи ўқувчи (талаба)ларни стратегияни қўллаш тартиби билан таништириб, уларни гуруҳларга ажратади

Гуруҳларга тарқатмал материаллар ва улар асосида топшириқлар берилади

Топшириқни бажариш учун вақт ҳажми (10-15 дақиқа) белгиланади

Аъзолар гуруҳ таркибида индивидуал равишда тарқатмал материалда кўрсатилган вазифани бажаради (бажарилган ишнинг ўнг бурчагига гуруҳнинг рақами, чап бурчагига эса ўзига тегишли бўлган бирор белгини қўяди)

Белгиланган вақт нихоясига етгач, тарқатмал материаллар бошқа гуруҳлар билан “Чархпалак айланмаси” йўналишида алмаштирилади

Ҳар бир гуруҳ томонидан янги материал мазмуни ўрганилади ва ўзгартирилади

Белгиланган вақт нихоясига етгач, тарқатмал материаллар яна бир бор бошқа гуруҳлар билан “Чархпалак айланмаси” йўналишида алмаштирилади (гуруҳлар ўртасида материалларнинг ўзаро алмаштириш уларнинг сонига кўра такрорланади)

Гуруҳлар (уларнинг ҳар бир аъзоси) ўз ечимларини битта қутига йиғади

Материаллар сўнгги бор алмаштирилгандан кейин ҳар бир гуруҳ (ҳар бир ўқувчи) ўзи бажарган ечимни (гуруҳ рақами ва ўзига тегишли белги асосида) танлаб олади

Ҳар бир гуруҳ ва унинг аъзолари ўзларининг ечимларини бошқа гуруҳларнинг ишлари билан таққослаб, таҳлил қилади

Ўқитувчи жамоа ёрдамида тўғри жавобларни аниқлайди

Таҳлил асосида ҳар бир гуруҳ ва ўқувчиларнинг фаолияти баҳоланади (бир вақтнинг ўзида ўқувчилар ҳам ўз-ўзини баҳолайди)

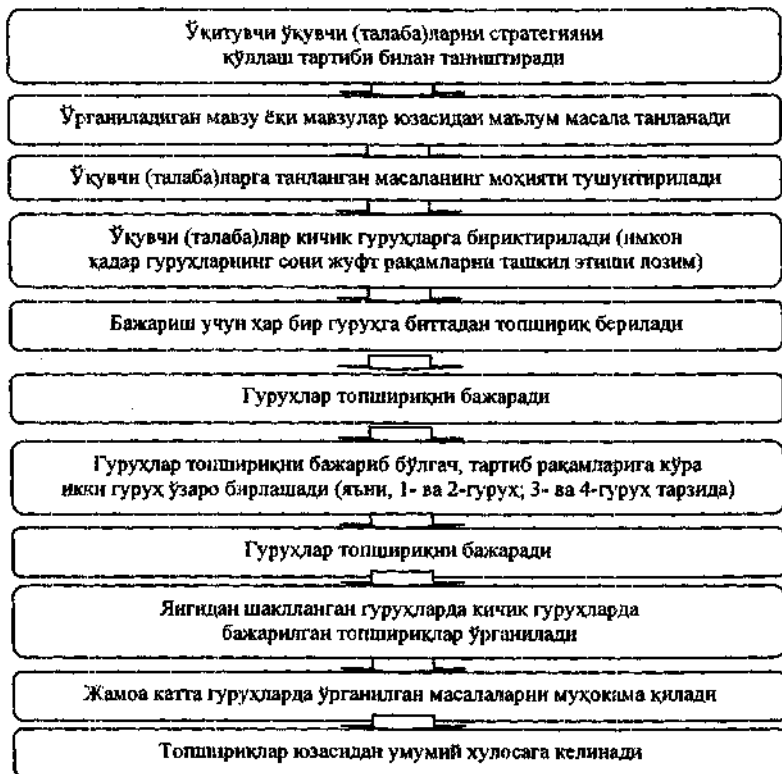

Стратегиядан барча турдаги ўқув машғулотида, машғулотнинг боши ёки охирида, муайян бўлим (боб) якунида, ўтилган мавзунини такрорлаш чоғида фойдаланиш мумкин. Шу билан бирга стратегия ўқувчи (талаба)ларнинг билимларини мустаҳкамлаш, ўрганилган мавзуларнинг ўқувчи (талаба)лар томонидан қай даражада ўзлаштирилганлигини аниқлаш ва баҳолашда ҳам самарали саналади.

“ЮМАЛОҚЛАНГАН ҚОР” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия мавзунини муайян қисмларга бўлган ҳолда ўзлаштириш имконини беради, ўқувчи (талаба)ларда гуруҳ ва жуфтликда ишлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Уни қўллашда ўқувчи (талаба)лар жуфтлик, гуруҳ ёки жамоа бўлиб ишлари мумкин.

Машғулотларда стратегияни қўллаш куйидаги тартибда амалга оширилади:

“Юмалоқланган қор” стратегиясидан муайян бўлим ёки боблар бўйича ўзлаштирилган назарий ва амалий билимларни мустаҳкамлаш мақсадида фойдаланиш самаралидир.

“ЯЛПИ ФИКРИЙ ҲУЖУМ” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия Ж.Дональд Филипс томонидан ишлаб чиқилган бўлиб, уни бир неча ўн (20-60) нафар ўқувчи (талаба)лардан иборат гуруҳларда қўллаш мумкин. У ўқувчи (талаба)лар томонидан янги фикрларнинг ўртага ташланиши учун зарур шaroитни яратиб беришга хизмат қилади.

Машгулотларда стратегияни қўллаш тартиби қуйидагича:

Ўқитувчи ўқувчи (талаба)ларни стратегиянинг моҳияти билан таништиради

Ўқувчи (талаба)лар 5 ёки 6 нафардан иборат кичик гуруҳларга бириктирилади

Кичик гуруҳларга амалий ёки ижодий топшириқлар берилади

Кичик гуруҳлар 15 дақиқа мобайнида топшириқларни бажаради

Топшириқлар бажарилгач, ҳар бир гуруҳдан бир нафар вақил ечимлар хақида ахборот беради

Кичик гуруҳларнинг ишлари (топшириқ ёки ижодий вазифанинг ечими) ўқитувчи ва жамоа томонидан муҳокама қилиниб, баҳоланади

Ўқитувчи жамоанинг фикрига таяниб, энг яхши идни эълон қилади

Ўқитувчи ҳар бир гуруҳ ишини баҳолаб, машгулотни якунлайди

“ҚАНДАЙ?” ГРАФИК ОРГАНАЙЗЕРИ

График органиайзер ўқувчи (талаба)ларда ўрганилаётган мавзу, муаммо юзасидан умумий тасавурларни ҳосил қилишга ёрдам беради. Уни қўллашда ўқувчи (талаба)ларда мантикий фикрлаш, мавзу моҳиятини ёритувчи таянч тушунча, маълумотларни муайян тизимга солиш, уларни таҳлил қилиш кўникмалари шаклланади.

Машгулотларда график органиайзерни қўллашда қуйидаги шартларга амал қилинади:

Ўйланган фикрларни таҳлил қилмай, баҳоламай, таққосламай тез баён этиш керак

Шаклланинган диаграмма тугалланмаган бўлиб, унга янги фикрларни қўриштириш мумкин

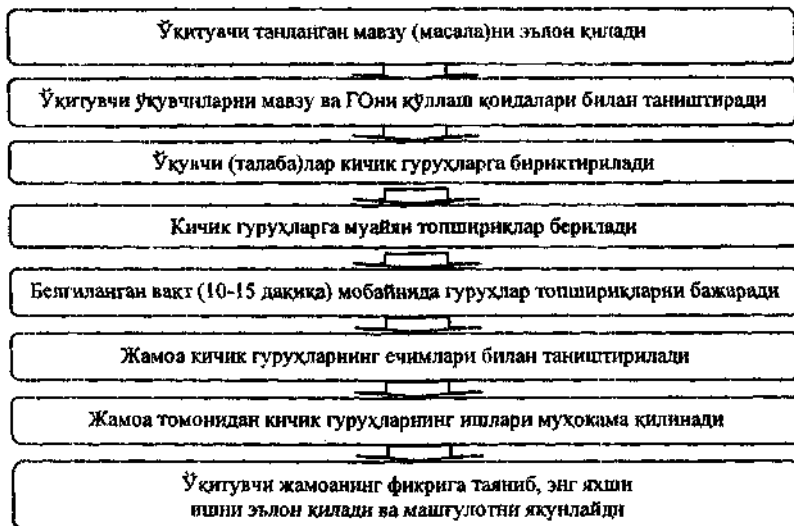
Агарда чизмада савол унинг “шоҳлари” да бир неча бор қайтарилса, унда у бирор муҳимликни аниқлаб, муаммонинг асосий ечими бўлиши мумкин

Янги фикрлар қандай кўринишда бўлмасин юқоридан пастга ёки чагдан унга қайд қилиб борилади, буни ўқувчиларнинг ўзлари ҳал этади

Агар ўқувчи (талаба)лар саволларни тўғри қўйиб, масаланинг ривожланиш йўналишини объектив белгилай олсалар, у ҳолда ечим тўғри топилади

!
!
!

Таълим жараёнида график органиайзерни қўллаш тартиби куйидагича:

- Изоҳ:** 1. Янги ғоялар график, кластер, тасвир кўринишида бўлиши мумкин.
 2. Муаммонинг ечими “Буни қандай бажариш лозим?”, “Қандай йўл тутиш тўғри?” каби саволларига жавоб топиш асосида ҳал қилинади.
 3. Муаммони ечишда “нима қилиш керак”лиги юзасида ўйланиб қолмасли лозим.
 4. Саволларнинг нзчил берилиши муҳим аҳамиятга эга.
 5. Методни қўллашда муаммони ечиш йўлларигина изланмай, уларда самарали фойдаланиш чоралари ҳам ўрганилади.

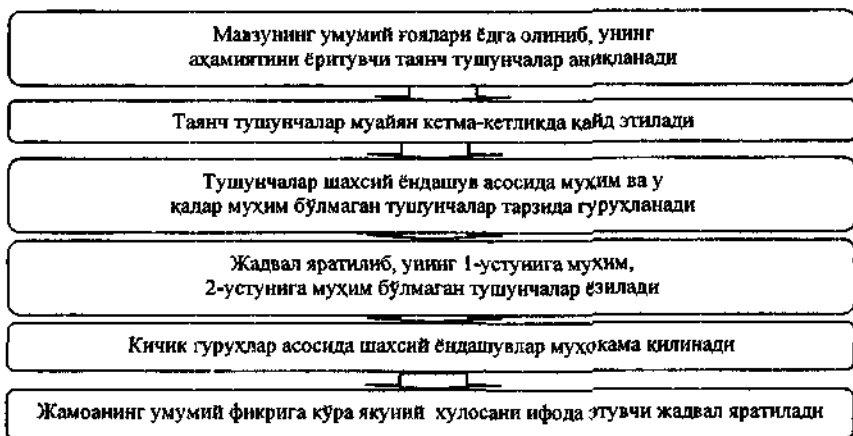
“ҚАРАМА-ҚАРШИ МУНОСАБАТ” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўз моҳиятига кўра ўқувчи (талаба)лар томонидан ўзлаштирилган билмларни таҳлил ҳамда синтез қилиш асосида мавзунини ёритишда аҳамиятли бўлган таянч тушунчаларни асосий ва иккинчи даражали сифатида гуруҳларга ажратиш имконини беради.

Ўқувчи (талаба)лар фаолиятининг самарадорлигини таъминлаш учун уларнинг эътиборига куйидаги жадвалини тақдим этиш мақсадга мувофиқ:

Таянч тушунчалар:			
№	Муҳим тушунчалар	№	Муҳим бўлмаган тушунчалар
1.		1.	
2.		2.	
...		...	

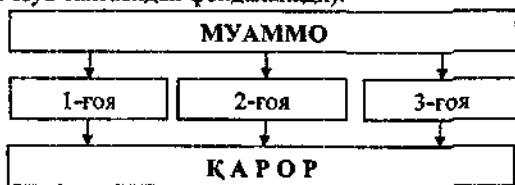
Машғулотда стратегияни қўллаш тартиби куйидагича:

“ҚАРОРЛАР ШАЖАРАСИ” (“ҚАРОР ҚАБУЛ ҚИЛИШ”) СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия муайян фан асосларига оид бир қадар мураккаб мавзуларни ўзлаштириш, маълум масалаларни ҳар томонлама, пухта таҳлил этиш асосида улар юзасидан муайян хулосаларга келиш, муаммо юзасидан билдирилаётган бир нечта хулоса орасидан энг мақбул ҳамда тўғрисини топишга йўналтирилган техник ёндашувдир. У аввалги вазиятларда қабул қилинган қарорларни яна бир бора таҳлил қилиш, уни мукамал тушунишга хизмат қилади.

Таълимда стратегияни қўллаш ўрганилаётган муаммо юзасидан оқилона қарор қабул қилиш (хулосага келиш) учун ўқувчи (талаба)лар томонидан билдирилаётган ҳар бир вариантни таҳлил қилиш, мақбул ва номақбул жиҳатларини аниқлаш имкониятини яратади. Унга кўра машғулотларда ўқувчи (талаба)лар қуйидаги чизма асосида ишлайди (у ёки бу тартибдаги фаолиятни олиб боришда ёзув тахтасидан фойдаланади):

Мазкур стратегиянинг ўзига хос жиҳати шундаки, у бевосита маълум лойиҳа асосида қўлланилади. Лойиҳа қуйидаги кўринишга эга:

Умумий муаммо					
1-қарор варианты		2-қарор варианты		3-қарор варианты	
Афзаллиги	Камчилиги	Афзаллиги	Камчилиги	Афзаллиги	Камчилиги
ҚАРОР:					

Стратегия куйидаги шартлар асосида қўлланилади:

Машгулот чоғида ўқитувчи энг аввал мунозара, таҳлил учун мавзуга оид бирор муаммони белгилайди; гуруҳлар томонидан қабул қилинган хулоса (қарор)ларни ёзиш учун плакатларни тайёрлайди

Ўқитувчи ўқувчи (талаба)ларни 4 ёки 6 нафардан кичик гуруҳларга ажратади; муаммонинг ҳал этиш, оқилона қарор қабул қилиш учун аниқ вақт белгиланади

Қарор қабул қилишда гуруҳларнинг ҳар бир аъзоси билдирган вариантнинг мақбул, номақбуллиги батафсил муҳокама қилиниб, афзаллиги, афзал эмаслиги ёзиб борилади; билдирилган вариантлар асосида муаммони ижобий ҳал этишга ёрдам берадиган усул ҳақида гуруҳ аъзолари бир тўхтамга келиб олади

Белгиланган вақт тугагач, ҳар бир гуруҳнинг лидери гуруҳ қарорини эълон қилади; билдирилган барча хулоса (қарор)лар ўқитувчи бошчилигида ўзаро қиёсланади

Изоҳ: 1. Муаммо бўйича билдирилган қарорлар юзасидан саволлар туғилса, уларга жавоб қайтарилади, ноаниқликларга аниқлик киритилади.

2. Агарда барча гуруҳлар муаммо юзасидан бир хил қарорга келинган бўлса, ўқитувчи бунинг сабабини изоҳлайди.

“ҚОРА ҚУТИ” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегияни қўллашдан мақсад ўқувчи (талаба)лар томонидан мавзунини пухта ўзлаштиришга эришиш, уларни фаолликка, ҳамкорликда ишлашга ундаш, вазиятнинг бошқариш, мантиқий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришдир.

Ундан фойдаланишда куйидаги ҳаракатлар ташкил этилади:

1. Ўқитувчи ўқувчи (талаба)ларни стратегиянинг моҳияти билан таништиради.
2. Ўқувчи (талаба)лар жуфтлик (ёки кичик гуруҳ)ларга бириктирилади.
3. Жуфтлик (кичик гуруҳ)ларга мавзу моҳиятини ёритувчи асосий тушунчалар (таянч сўзлар, саналар, рақамлар, белгилар ва ҳ.к.)ни қарточкаларга қайд этиш вазифаси юкланади.
4. Жуфтлик (гуруҳ)лар муайян вақт оралиғи (10-15 дақиқа)да топшириқни бажаради
5. Белгиланган вақт нихоясига етгач, ўқитувчи жамoa билан ҳамкорликда жуфтлик (гуруҳ)лар томонидан топшириқнинг бажарилишини текширади.
6. Топшириқни тўғри бажарган ўқувчи (талаба) ўқитувчи ролини бажаради ва топшириқнинг счимини ёзув тахтасига ёлади.
7. Жамoa аъзолари ёзув тахтасида қайд этилган фикр (таянч сўзлар, саналар, рақамлар, белгиларнинг маъноларини) шарҳлайди.
8. Тўғри жавоб берган ўқувчи “Ўқитувчи” ролини бажариб, жуфтлик (гуруҳ)ларга мавзу моҳиятини ёритувчи схема, жадвал, тасвир яратиш вазифасини топширади.
9. “Ўқитувчи” ролини бажараётган ўқувчи (талаба) ўқитувчи ёрдамида топшириқнинг бажарилишини текширади.
10. Ўқитувчи барча жуфтлик (гуруҳ)ларнинг ишини баҳолаб, машгулотни якунлайди

“ҚОРБЎРОН” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия машғулотни ўзаро мусобақа кўринишида ташкил этилишини таъминлайди. Уни қўллашда ўқувчи (талаба)лар мавзу юзасидан тезкор, асосли, тўғри фикрлай олиншлари лозим. Стратегияни қўллаш қуйидаги тарзда кечади:

Ўқитувчи муҳокама учун танланган мавзу (масала)ни эълон қилади

Ўқитувчи ўқувчи (талаба)ларни стратегиянинг моҳияти, шартлари билан таништиради

Ўқувчи (талаба)лар икки гуруҳга ажратилади

Ўқитувчи гуруҳларнинг эътиборига мавзу бўйича тузилган саволларни ҳавола қилади

Гуруҳлар ўқитувчининг саволларига биринчи бўлиб, тўғри жавоб топишга ҳаракат қилади

Гуруҳларнинг ҳар бир тўғри жавоби юмалоқланган қор кўринишида уларнинг ҳисобига ёзув тахтасида ёзиб борилади

Барча саволларга жавоб топишгач, гуруҳлар томонидан тўпланган баллар умумлаштирилади ва ғолиб жамоа (гуруҳ) аниқланади

“6X6X6” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ёрдамида бир вақтнинг ўзида 36 нафар ўқувчи (талаба)ни муайян фаолиятга жалб қилиш орқали топшириқ ёки масалани ҳал этиш, гуруҳларнинг ҳар бир аъзоси имкониятларини аниқлаш, қарашларини баҳолаш мумкин. У асосида ташкил этилаётган машғулотда ҳар бирида 6 нафардан иштирокчи бўлган 6 та гуруҳ ўқитувчи томонидан ўртага ташланган муаммо (масала)ни муҳокама қилади. Белгиланган вақт ниҳоясига етгач, ўқитувчи 6 та гуруҳни қайта тузади. Қайтадан шаклланган гуруҳларнинг ҳар бирида аввалги 6 та гуруҳдан биттадан вакил бўлади. Янги шаклланган гуруҳ аъзолари ўз жамоадошларига аввалги гуруҳи томонидан муаммо (масала) ечими сифатида тақдим этилган хулосани баён этиб, ечимларни биргалликда муҳокама қилади.

Изоҳ: 1. Ўқувчиларни гуруҳларга бўлишда ўқитувчи қуйидагича йўл тутиши мумкин: 6 та столнинг ҳар бирига муайян объект (м: кема, тўлқин, балиқ, дельфин, кит, аюла) сурати акс этган лавҳани қўйиб чиқади. Машғулот иштирокчиларига кема, тўлқин, балиқ, дельфин, кит, аюла сурати тасвирланган (жами 36 та) варақчалардан бирини олиш таклиф этилади. Ҳар бир ўқувчи (талаба) ўзи танлаган варақчада тасвирланган сурат билан номланувчи стол атрофига қўйилган стулдан жой эгаллайди.

2. Ўқитувчи гуруҳларнинг фаолиятини кузатиб боришда зарур бўлганда уларга маслаҳатлар бериб, йўл-йўриқ кўрсатади, гуруҳлар томонидан топшириқларнинг тўғри ҳал этилганлигига ишонч ҳосил қилганидан сўнг гуруҳлардан мунозараларни яқунлашларини сўрайди.

Машгулотларда стратегияни қўллаш қўйидаги тартибда ташкил этилади:

Машгулотдин олдин 6 та стол апрофига 6 тадан стул қўйиб чиқилади

Ўқувчи (талаба)лар ўқитувчи томонидан 6 та гуруҳга бўлинади

Ўқувчи (талаба)лар жойлашиб олганларидан сўнг ўқитувчи машгулот мавзусини эълон қилиб, гуруҳларга муайян топшириқларни беради

Маълум вақт белгиланиб, мунозара жараёни ташкил этилади

Ўқитувчи гуруҳларнинг фаолиятини кузатиб боради

Белгиланган вақт ниҳоясига етгач, ўқитувчи гуруҳларни қайтадан шакллантиради

Ҳар бир янги гуруҳда аввалги 6 та гуруҳнинг ҳар биридан бир нафардан вакил бўлади

Ўқувчилар ўз ўринларини алмаштириб олганларидан сўнг белгиланган вақтда аввалги гуруҳларига топширилган вазифа, унинг ечими тўғрисида гуруҳдошларига сўзлаб беради

Янгидан шаклланган гуруҳ аввалги гуруҳлар томонидан қабул қилинган хулосалар (топшириқ ечимлари)ни муҳокама қилиб, якуний хулосага келади

Ўқитувчи жамоа фаолиятини алоҳида ва умумий тарзда баҳолаб, машгулотни якунлайди

“3Х4” СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия ўқувчи (талаба)ларни аниқ бир муаммони яқка ҳолда фикрлаб ҳал этиш, ечимини топиш, гоёлар орасидан муҳимини танлаб билиш, бир неча муҳим фикрни умумлаштириш, улар асосида муаммо юзасидан аниқ тушунча ҳосил қилиш ва ўз фикрларини маъқуллай олишга ўргатади. У ўқувчи (талаба)ларни мустақил фикрлаш, жамоа бўлиб ишлаш, фикрларни жамлаб назарий ва амалий тушунчалар ҳосил қилиш, жамоага ўз фикрини ўтказиш, ўз фикрини маъқуллаш, муаммони ечиш ва мавзуга умумий тушунча беришда ўрганилган барча мавзулар бўйича эгалланган билимларни амалда қўллашга ёрдам беради. Стратегия ёрдамда ўқувчи (талаба)лар топшириқларни дастлаб индивидуал, сўнгра кичик гуруҳлар тартибда ёзма шаклда бажаради.

Изоҳ: 1. Гуруҳлар сонининг тўртта бўлиши стратегия самарадорлигини таъминлайди. Бунда машгулот зерикарли бўлмайди. Агар гуруҳлар сони 4 тадан ортиқ бўлса, гуруҳларни иккита катта гуруҳларга ажратиш мумкин.

2. Тарқатмали материалда кўрсатилган мавзу бўйича 3 та таянч тушунча (сўз, сўз бирикмаси ёки 3 та гап) ёзиш талаб этилади.

3. Дастлабки топшириқ бажарилгач, гуруҳлар соат милли йўналиши бўйича ўз жойларини ўзгартиради (1-гуруҳ 2-гуруҳнинг, 2-гуруҳ 3-гуруҳнинг, 3-гуруҳ 4-гуруҳнинг, 4-гуруҳ 1-гуруҳнинг ўрнини эгаллайди). Бу ҳолат ҳар бир гуруҳ

Ўзининг дастлабки ўрнига етиб келгунга қадар давом этади.

4. Гуруҳларнинг тақдимотидан сўнг ҳар бир ўқувчи (талаба) ҳам индивидуал равишда ўзининг муаллифлик ишини намойиш қилиши мумкин. Машғулотда стратегияни қўллаш тартиби қуйидагича:

1. Ўқувчи (талаба)лар уларнинг сонига кўра кичик гуруҳларга ажратилади.
2. Ўқитувчи ўқувчи (талаба)ларни стратегия моҳияти ва уни қўллаш тартиби билан таништиради.
3. Ҳар бир кичик гуруҳга юқори қисмида ёзуви бўлган қоғозлар тарқатилади.
4. Кичик гуруҳлар белгиланган вақт мобайнида топшириқни бажаради.
5. Топширик бажарилгач, гуруҳлар соат мили йўналиши бўйича ўз жойларини ўзгартиради.
6. Бир гуруҳнинг ўринини олган 2-гуруҳ аввалги гуруҳнинг ишини давом эттиради (яъни аввалги гуруҳ иши билан танишиб, унга учтадан янги фикр ёзиб қўяди).
7. Гуруҳ аъзолари яна бир бор жойларини алмаштиради.
8. Гуруҳларнинг алмашинуви улар дастлабки ўринларига қайтиб келгунларича давом этади.
9. Ўз жойларига қайтиб келган кичик гуруҳлар тарқатмалли материаллар асосида тўпланган барча фикрларни ўрғанади ва умумлаштириб, яхлит ҳолатга келтиради.
10. Ҳар бир гуруҳдан бир нафар вакил чиқиб, гуруҳ ишини тақдим этади.
11. Ўқитувчи гуруҳ (ўқувчилар)нинг ишларини изоҳлаб, ишланмаларни баҳолайди

“ОЛТИТА ФИКРЛОВЧИ ҚАЛПОҚЧА” (“ОЛТИТА ЎҚ”) СТРАТЕГИЯСИ

Стратегия муайян мавзу (муаммо) юзасидан бир неча, яъни ҳар бир уринишда биттадан фикрлаш операциясининг бажарилишини таъминловчи ҳаракат моҳиятини ифодалайди. Унга кўра ўқувчи (талаба)лар 6 хил рангдаги қалпоқларни кийиш орқали фикрлашнинг муайян жараёнларини амалга оширади.

Қалпоқларнинг ранги қуйидагиларни аниқлатади:

Оқ қалпоқ	Далил ва рақамларга таянган ҳолда маълумот (ахборот)лар аниқ ифодаланган талаб қилинади
Қизил қалпоқ	Ҳиссиёт, сезги, интуиция асосида муаммони олдиндан ҳис этиш
Қора қалпоқ	Фикрларни ифодалашда эҳтиёткор бўлиш, далилларнинг ҳақиқатга мос келишини таъминлаш, мулоҳазанинг оқилона бўлиши лозимлигини ёдда тутиш
Сариқ қалпоқ	Муаммони самарали ҳал этиш йўллариини излаш, натижаларини кўра олиш, аҳамиятини баҳолаш зарур
Яшил қалпоқ	Ижодий изланиш, турли таклифларни кўриб чиқиш, янги ҳолатларни илгари суриш ва муқобил вариантларини излаш лозим
Кўк қалпоқ	Фикрларни таҳлил, фикрлаш жараёнини назорат қилиш орқали фикрларни умумлаштириш, якуний қарор қабул қилиш

Фикрловчи қалпоқчалардан икки йўл билан: ихтиёрий (2 та қалпоқчадан) ва изчил (навбат билан барча қалпоқчадан) фойдаланиш мумкин.

ХОТИМА

Методик қўлланмада кўрсатиб ўтилганидек, ҳар бир интерфаол метод таълим-тарбия сифатини яхшилаш, самарадорлигини ошириш, ўқитувчи (педагог) ва таълим олувчи (ўқувчи, талаба)лар, ўқувчи (талаба) ва ўқувчи (талаба)лар гуруҳи, шунингдек, жамоа ўртасида ўзаро ҳамкорликни қарор топтириш, ғоявий ва руҳий бирликка эришиш, ягона мақсад сари интилиш, ҳар бир таълим олувчи (ўқувчи, талаба)нинг ички имкониятларини рўёбга чиқариш, шахс сифатида намоён бўлиши учун зарур шарт-шароит ҳамда муҳитни яратишда катта имкониятларга эга.

Интерфаол методлар ўз моҳиятига кўра таълимий ёки тарбиявий мақсадларни амалга оширишда маълум даражада самарадорликка эришишни таъминласа-да, бироқ, уларнинг ҳар бири таълим ёки тарбия жараёнида маҳсулдорликни таъминлаш бўйича турли имкониятларга эга. Шу сабабли ўқитувчи (педагог)лар интерфаол методларни танлашда ўрганилаётган мавзу, муаммо ёки ҳал қилиниши лозим бўлган масалага эътибор қаратишлари мақсадга мувофиқдир. Қолаверса, интерфаол методларнинг самарадорлиги янада ошади, қачонки, уларни қўллашда таълим олувчи (ўқувчи, талаба)ларнинг ёш, психологик хусусиятлари, дунёқараш даражаси, ҳаётий тажрибаларни иноватга олинса. Бу ўқитувчи (педагог)лардан касбий маҳорат, малака, билимдонлик, сезгирлик ва интуицияга эга бўлишни тақозо этади.

Республика узлуксиз таълим тизимининг турли босқичларида фаолият олиб бораётган ўқитувчи (педагог)лардан ҳар бир интерфаол методнинг моҳияти, хусусияти, қўлланилиш шартлари билан батафсил танишиб чиқиш, амалий аҳамиятини тўғри баҳолай олиш талаб қилинади. Мазкур қўлланма таълим соҳасида фаолият олиб бораётган ўқитувчи (педагог)лар учун амалий манба бўлиб хизмат қилади.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТ ВА МАНБАЛАР:

1. Букатов В.М., Ерилова А.П. Нескучные уроки. Обстоятельное изложение игровых технологий обучения школьников / Пособие для учителей физики, математики, географии, биологии. – Петрозаводск: ПГПИ, 2008. – 188 с.
2. Букатов В.М. Педагогические тайнства дидактических игр / 2-е изд., испр. и доп. – Москва: Центр инноваций и развития, 2003. – 152 с.
3. Панина Т. С., Вавилова Л.Н. Современные способы активизации обучения / Учебное пособие. Под ред. Т.С.Паниной. – 4-е изд., стер. – Москва: Издательский центр “Академия”, 2008. – 176 с.
4. Панфилова А.П. Инновационные педагогические технологии. Активное обучение / Учебное пособие. – Москва: Издательский центр “Академия”, 2009. – 192 с.
5. Психолого-педагогическое сопровождение реализации инновационных образовательных программ / Под ред. Ю.П.Зинченко, И.А.Володарской. – Москва: Изд-во МГУ, 2007. – 120 с.
6. Ситуационный анализ или анатомия Кейс-метода / Под ред. Ю.П.Сурмина. – Киев: Центр инноваций и развития, 2002. – 286 с.
7. Современные образовательные технологии / Учебное пособие. Под ред. Н.В.Бордовской. – 2-е изд., стер. – Москва: КНОРУС, 2011. – 432 с.
8. Ступина С.Б. Технологии интерактивного обучения в высшей школе / Учебно-метод. пособие. – Саратов: Издательский центр “Наука”, 2009. – 52 с.
9. Толипов Ў.Қ., Усмонбоева М. Педагогик технология асослари // “Мактаб ва ҳаёт” журналига илова. – Тошкент: ЎзПФТИ, 2003. – 32 б.
10. Толипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг татбиқий асослари. – Тошкент: Фан, 2006. – 260 б.
11. Толипов Ў.Қ., Усмонбоева М. Педагогик технология: назария ва амалиёт. – Тошкент: “Фан”, 2005. – 205 б.
12. http://pedsovet.org/component/option,_mtree/task/viewlink/link_id,1733/itemid,118.
13. <http://planeta.tspu.ru/?ur=810&ur1=863&ur2=1037>.
14. <http://www.bj.pu.ru/method/4-13.html>.
15. <http://www.openclass.ru/communities/6134>.
16. http://ru.wikipedia.org/wiki/Методы_обучения.
17. <http://www.anovikov.ru/artikle/forms.htm>.
18. http://letopisi.ru/index.php/Интерактивные_методы_обучения.
19. <http://paidagogos.com/?p=124>.
20. http://innarusskova.ru/publ/interaktivnoe_obuchenie/1-1-0-6.
21. <http://www.sportedu.by/Student/Student.php?ind=8>.
22. <http://www.emer.kz/activity/obu4enie/maximum.php>.

ИЛОВА

ИНТЕРФАОЛ МЕТОДЛАР АСОСИДАГИ ДАРС ИШЛАНМАЛАРИДАН НАМУНАЛАР

ТАРИХ ФАНИ БЎЙИЧА (5-СИНФ УЧУН)

Дарснинг мавзуси: Дукчи Эшон кўзғолони.

Дарснинг мақсади: Дукчи Эшон кўзғолони хусусида ўқувчиларга маълумотлар бериш асосида уларда ватанпарварлик туйғуларини шакллантириш.

Дарс жараёнида куйидаги вазифалар амалга оширилади:

1. Ўқувчиларга Дукчи Эшон кўзғолони, унинг келиб чиқиш сабаблари, кўзғолоннинг бориши ва якунлари тўғрисида маълумотлар бериш.
2. Ўқувчиларнинг мавзунини чуқур ўзлаштиришларига эришиш.
3. Ўқувчиларда халқ ўтмиши, миллий қаҳрамонлар ҳаёти ва фаолиятига нисбатан ҳурмат уйғотиш.
4. Ўқувчиларда ватанпарварлик туйғуларини шакллантириш.

Дарс жиҳозлари: изоҳли лугат, “Ўзбекистоннинг тарихий шахслари” номли альбом, тасвир, жадвал, адабиётлар.

Дарс жараёнида қўлланилувчи интерфаол методлар: суҳбат, савол-жавоб, тест, “Қора қут”, “5X5X5” ҳамда “Кластер” технологиялари.

Дарснинг режаси:

1. Дукчи Эшон – тарихий шахс ва миллий қаҳрамонлардан бири.
2. Дукчи Эшон кўзғолонини келтириб чиқарган сабаблар.
3. Дукчи Эшон кўзғолонининг бориши.
4. Кўзғолоннинг якуни.

Дарснинг бориши:

1. “5X5X5” технологияси ёрдамида билимларини ўзлаштириш.

Синф ўқувчилари 5 нафардан бўлиб 5 та гуруҳга бўлинади. Мавзунинг умумий матни 5 қисмга бўлиниб, ҳар бир қисм муайян гуруҳга берилади ва гуруҳларга матнни ўрганиб чиқиш вазифаси топширилади. Матн гуруҳлар томонидан ўрганилгандан сўнг гуруҳлар қайта ташкил этилади (бу ўринда ҳар бир гуруҳда аввалги бешта гуруҳнинг бир нафар аъзоси бўлиши шарт). Гуруҳлар қайта ташкил этилгандан сўнг ҳар бир ўқувчи ўзи ўзлаштирган маълумотларни қолган ўқувчиларга ҳикоя қилиб беради. Шу тарзда мавзу матн ўқувчилар томонидан ўзлаштирилади.

II. Савол-жавоблар асосида суҳбат ташкил этиш. Ўқувчиларга куйидаги саволлар берилади:

1. Дукчи Эшон қандай шахс?
2. Дукчи Эшон раҳбарлигидаги кўзғолоннинг бошланишига қандай омиллар сабаб бўлди?
3. Дукчи Эшон раҳбарлигидаги кўзғолон қачон бошланди?
4. Ушбу кўзғолон қандай якунланди?
5. Подшо маъмурияти кўзғолончиларни қандай жазолади?

III. “Қора қутн” технологияси ёрдамида ўзлаштирилган тушунчаларни мустаҳкамлаш.

Технология воситасида қуйидаги ҳаракатлар ташкил этилади: ўқувчилар жуфтликка бирикади ва уларга Дукчи Эшон қўзғолоннинг моҳиятини ёритувчи асосий саналарни карточкаларга қайд этиш вазифаси юкланади. Ўқитувчи топшириқнинг гуруҳлар томонидан қандай бажарилганлигини текширади, уни тўғри бажарган жуфтликнинг бир аъзоси ўқитувчи ролини бажаради ва ёзув тахтасига қуйидаги тарихий саналарни ёзади:

1887 йил, 1898 йил 11-май, 1898 йил 18-май

Сўнгра ўқувчилардан ушбу саналар қандай маъно англатишини сўрайди, тўғри жавоб бера олган ўқувчи “Ўқитувчи” ролини ижро этади ва ўқувчилардан мавзу моҳиятини очиб беришга хизмат қилувчи бешта тушунчани карточкаларга ёзишни сўрайди; ўқитувчи ёрдамида жуфтликлар топшириқни қандай бажарганини текширади ва ёзув тахтасига қуйидаги атамаларни ёзади:

Муҳаммад Али, Мингтепа, эшон, Андижон, дор

“Ўқитувчи” ролини бажарётган ўқувчи тенгдошларидан ушбу сўзлар нималарни англатишини сўрайди.

IV. “Бешинчиси ортиқча” технологияси ёрдамида ўзлаштирилган билимларни мустаҳкамлаш.

Ўқувчиларга қуйидаги вазифани бажариш топширилади: берилган рўйхатдан мавзуга тааллуқли бўлмаган тушунчаларни аниқланг ва уларни рўйхатдан чиқаринг, ҳаракатларингиз моҳиятини изоҳланг! Тушунчалар:

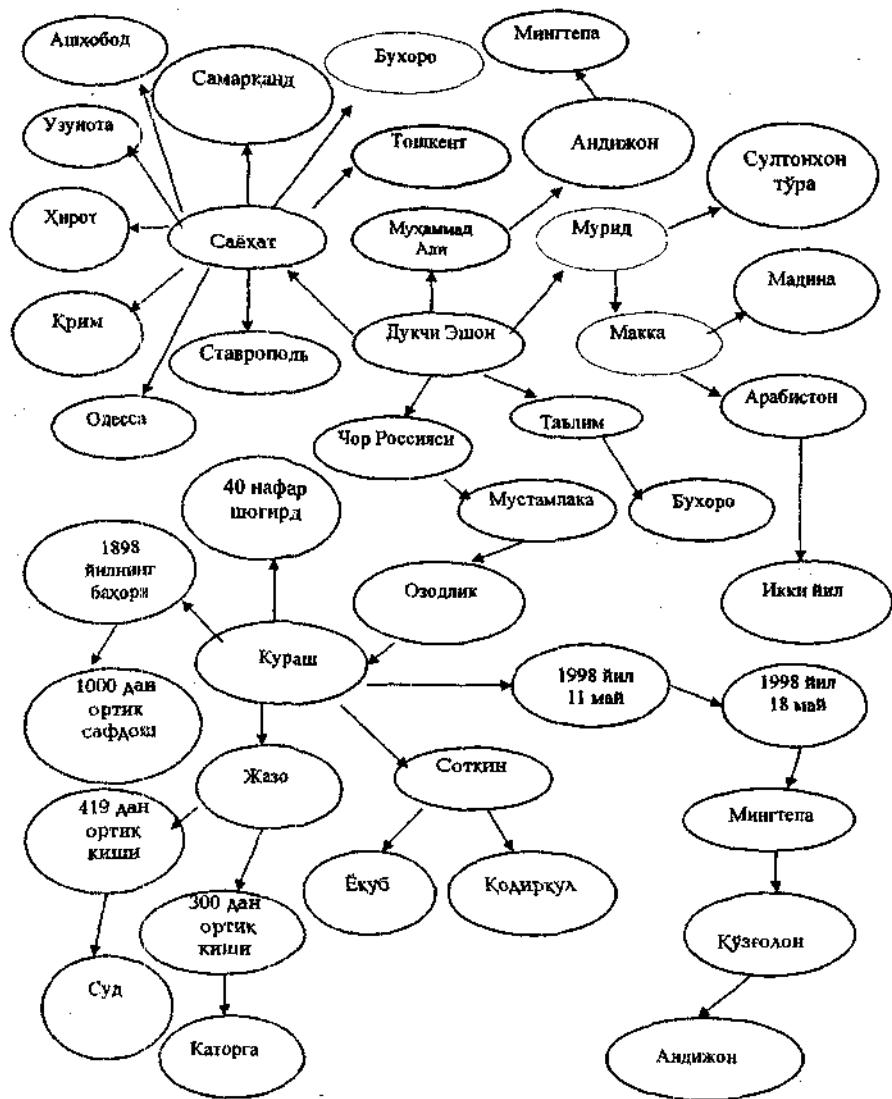
1887 йил, Андижон,
Муқанна, Мингтепа,
дор, Муҳаммад Али

V. “Кластер” технологияси ёрдамида ўзлаштирилган билимларни мустаҳкамлаш.

Ўқувчилар гуруҳларга бўлинади ва уларга белгиланган вақт ичида мавзу бўйича қандай тушунчаларни ўзлаштирган бўлсалар, уларни қоғозга ёзиш вазифаси топширилади. Фикрлар тугагандан сўнг ҳар бир гуруҳ тушунчаларни мантиқий жиҳатдан бир-бирига боғлаб чиқади (кейинги саҳифа).

Вазифани бажариш жараёнида фикрларнинг тўғри ёки нотўғрилигига аҳамият бермаслик, ниманики ўйлаган бўлса, шунини ёзиб бориш талаб этилади. Ёзувнинг техник (орфографик, мантиқий ва ҳоказо) жиҳатларига эътибор бермаслик айтиб ўтилади.

Дукчи Эшон қўзғолони

ҲУҚУҚ ФАНИ БЎЙИЧА

Дарс мавзуси: Ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш давлатнинг устувор вазифаларидан бирига айланиши.

Дарс мақсади: Фуқароларнинг ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятга эга бўлишларининг ижтимоий жамият учун аҳамияти борасида ўқувчиларда тушунчалар ҳосил қилиш орқали уларда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятга эга бўлиш эҳтиёжини қарор топтириш.

Дарс жараёнида ҳал этилиши зарур бўлган вазифалар:

1. Ўқувчиларни жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни шакллантиришга доир давлат сиёсати мазмунидан огоҳ этиш.

2. Ўқувчиларни Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов асарларида баён этилган ҳуқуқий маданият ва уни шакллантириш борасидаги қарашлар билан таништириш.

3. Ўқувчиларга “Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш Миллий дастури” тўғрисида маълумотлар бериш.

4. Ўқувчиларга жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни шакллантиришнинг аҳамияти тўғрисида маълумотлар бериш.

5. Ўқувчиларда ҳуқуқий онг, унинг моҳияти ҳамда хусусиятлари тўғрисидаги тушунчаларни ҳосил қилиш.

6. Ўқувчиларга ҳуқуқий маданият, унинг моҳияти, хусусиятлари, таркиб топши йўллари хусусида батафсил маълумотлар бериш.

7. Ўқувчилар томонидан “қонунийлик”, “ҳуқуқий тартибот”, “ҳуқуқий таълим”, “ҳуқуқий тарбия”, “ҳуқуқий онг” ва “ҳуқуқий маданият” тушунчаларининг ўзлаштирилишига эришиш.

Машғулот мазмуни:

1. Ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни шакллантириш борасидаги давлат сиёсатининг мазмуни.

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов асарларида ҳуқуқий маданиятни шакллантириш борасида илгари сурилган ғоялар.

3. “Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш Миллий дастури” мазмуни.

4. Қонунийлик ва ҳуқуқ тарғиботнинг жамият ижтимоий ҳаётидаги аҳамияти.

5. Ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданият, уларнинг моҳияти, хусусиятлари.

6. Ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни шакллантириш йўллари ва боқичлари.

Дарс жараёнида қўлланилувчи метод ва воситалар: тушунтириш, оғзаки ҳикоя, намоён этиш, ўқув манбалари ва кўрсатмали қуроллар билан ишлаш, машқ қилдириш, суҳбат, муаммоли вазиятларни ҳал этиш, техник воситалардан фойдаланиш, дебат, чизмалар, таркатма материаллар.

Дарс шакллари: маъруза, суҳбат, синф-дарс, муаммоли вазиятларни ҳал этиш.

Усуллар: нутқ, оёқ-қўл ва гавда ҳаракатларидан унумли фойдаланиш.

Мақсаднинг натижаланганлиги: ўқувчиларда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятга эга бўлиш эҳтиёжи юзага келади, агарда машғулот жараёнида қуйидаги дидактик талабларга амал қилинса:

- мақсаднинг аниқлиги;
- машғулот мазмунининг пухталиги, шакл, метод ва воситаларининг самарали эканлиги;
- машғулот жараёнида техник воситалар хизматидан самарали фойдаланиш;
- машғулот жараёнида ўқувчилар ёш ва психологик хусусиятларининг ҳисобга олинганлиги, мустақиллигининг таъминланганлиги;
- ўқувчиларнинг машғулотга бўлган ижобий муносабатлари, фаолликлари ва б.

Назорат ва баҳолаш усуллари: яқка тартибдаги, гуруҳли ва оммавий сўровлар, тест асосида ўқувчилар томонидан мавзунинг ўзлаштириш даражасини аниқлаш.

Назорат учун тавсия этиладиган саволлар:

1. Жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни шакллантиришга он давлат сиёсати мазмунини Сиз қандай тушундингиз?
  2. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов асарларида илгар сурилган “ҳуқуқий маданият” тушунчасига муносабат билдириш.
  3. “Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш Миллий дастури” мазмун нималардин иборат?
  4. Ҳуқуқий онг нима?
  5. Ҳуқуқий маданият деганда Сиз нимани тушунасиз?
  6. Ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни таркиб топтириш йўллари босқичларини айтиб беринг.
  7. Қонунийлик нима?
  8. “Ҳуқуқий тартибот” тушунчаси нимани англатади?
  9. Ҳуқуқий таълим нима?
  10. Ҳуқуқий тарбия қандай ташиқил этилади?
  11. Сиз ўзингизда ҳуқуқий маданият унсурлари мавжуд деб ўйлайсизми?
  12. Фуқаролар томонидан қонунлари беҳурмат қилинадиган жамият тақдирини Сиз қандай белгиланган бўлардингиз?
  13. Юксак даражада ҳуқуқий маданиятли инсон бўлиш мумкинми?
- Ўқувчиларнинг билим, кўникма, малакалари даражаси улар томонида тайёрланган реферат, ёзма иш, оғзаки журнал, деворий газета, чизма ва бошқалар асосида текширилди.
- Ўқувчиларнинг мавзунини ўзлаштириш даражаси умумий рейтинг назорат асосида баҳоланади.

АДАБИЁТ ФАНИ БЎЙИЧА (5-СИНФ)

Дарснинг мавзуси: Ў.Ҳошимовнинг ҳаёти ва ижоди. “Дунёнинг ишлари” асари.

Дарснинг мақсади: Ўқувчиларни Ў.Ҳошимовнинг ҳаёти ва ижоди билан таништириш ҳамда “Дунёнинг ишлари” асарининг моҳиятини ўрганиш.

Дарс жараёнида қўйидаги вазифалар бажарилади:

1. Ўқувчиларга Ў.Ҳошимовнинг ҳаёти ва ижодига оид билимларни бериш.
2. Ўқувчиларни “Дунёнинг ишлари” асарининг мазмуни билан таништириш.
3. Ўқувчилар томонидан асарнинг мазмуни ва моҳиятининг чуқур ўзлаштирилишини таъминлаш.
4. Ўқувчиларда оналарнинг буюк зот эканликлари тўғрисидаги тушунчани қарор топтириш.
5. Ўқувчиларда оналарга нисбатан чексиз хурматни уйғотиш.

Дарс жиҳози: Ў.Ҳошимовнинг портрети, адиб ижоди хусусида маълумот берувчи жадвал, “Дунёнинг ишлари” асарининг нусхаси.

Дарс жараёнида қўлланилувчи технологиялар: суҳбат, савол-жавоб, “5X5X5”, “3/3”, “Тафаккур чўққиси”.

Дарснинг режаси:

1. Ў.Ҳошимов – замонавий ўзбек адабиётининг етук намояндаларидан бири.
2. “Дунёнинг ишлари” асарининг асосий ғояси.
3. Асарда оналарга хос бўлган фазилатларнинг ёритилиши.

Дарснинг бориши:

I. “4X8X4X8” технологияси ёрдамида билимларни ўзлаштириш.

Синф ўқувчилари 4 нафардан бўлиб 8 та гуруҳга бўлинади. Мавзунинг умумий матни 8 қисмга бўлиниб, ҳар бир гуруҳга битта қисм берилади ва матни ўрганиб чиқиш вазифаси топширилади.

Гуруҳларга дарслик матнининг қўйидаги қисмлари тавсия этилади:

1-гуруҳга – Ў.Ҳошимовнинг ҳаёти ва фаолиятга оид қисм.

2-гуруҳга – асарнинг “Оқ, ойдин кечалар” номли банди.

3-гуруҳга – асарнинг “Туш” номли банди.

4-гуруҳга – асарнинг “Гилам пайпоқ” номли бандининг 1-ярми.

5-гуруҳга – асарнинг “Гилам пайпоқ” номли бандининг 2-ярми.

6-гуруҳга – асарнинг “Алла” номли бандининг 1-ярми.

7-гуруҳга – асарнинг “Алла” номли бандининг 2-ярми.

8-гуруҳга – асарнинг “Илтижо” номли банди.

Матн гуруҳлар томонидан ўрганилгандан сўнг, гуруҳлар қайта ташкил этилади (бу ўринда ҳар бир гуруҳда аввалги бешта гуруҳнинг бир нафар аъзоси бўлиши шарт). Гуруҳлар қайта ташкил этилгандан сўнг ҳар бир ўқувчи ўзи ўзлаштирган маълумотларни гуруҳдошларига хикоя қилиб беради. Шу тарзда мавзунинг умумий матни ўқувчилар томонидан ўзлаштирилади.

II. Савол-жавоблар асосида суҳбат ташкил этиш. Ўқувчиларга қўйидаги саволлар берилади:

1. Ў.Ҳошимовнинг ҳаёти ҳақида нималарни билиб олдингиз?

2. Адиб томонидан қандай асарлар яратилган?
3. “Дунёнинг ишлари” асар қандай жанрда ёзилган?
4. Асарнинг асосий қаҳрамонлари кимлар?
5. Асарда оналарга хос бўлган қандай фазилатлар ифода этилган?
6. Асар билан танишиш натижасида қандай таассуротларга эга бўлдингиз?

II. “Қора кути” технологияси ёрдамида ўзлаштирилган тушунчаларни мустаҳкамлаш.

Технология асосида қуйидаги ҳаракатлар ташкил этилади: ўқувчилар жуфтликка бириқади ва уларга адиб Ў.Ҳошимовнинг ҳаёти ҳақида маълумот берадиган тушунчаларни карточкаларга қайд этиш вазифаси юкланади. Ўқитувчи топшириқнинг гуруҳлар томонидан қандай бажарилганлигини текширади, уни тўғри бажарган жуфтликнинг бир аъзоси ўқитувчи ролини бажаради ва ёзув тахтасига қуйидаги тарихий саналарни ёзади: 1941 йил, Тошкент шаҳри, Думбиробод маҳалласи, Ўзбекистон Халқ ёзувчиси, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг депутаты.

Сўнгра ўқувчилардан бу тушунчалар нимани аниқлашнинг сўрайди, тўғри жавоб бера олган ўқувчи “Ўқитувчи” ролини ижро этади. Навбатдаги босқичда ўқувчилардан адиб томонидан яратилган олти асарнинг номини карточкаларга ёзиш сўралади. “Ўқитувчи” ролини бажараётган ўқувчи ўқитувчи ёрдамида топшириқнинг жуфтликлар қандай бажарганини текширади ва ёзув тахтасига қуйидаги тушунчаларни ёзади: “Баҳор қайтмайди”, “Икки эшик ораси”, “Нур борки, соя бор”, “Тушда кечган умрлар”, “Дунёнинг ишлари”, “Урушнинг сўнгги қурбони”. “Ўқитувчи” ролидаги ўқувчи тенгдошларидан тушунчаларнинг маъносини сўрайди.

III. “3/3” технологияси ёрдамида ўзлаштирилган билимларни мустаҳкамлаш.

Ўқувчиларга қуйидаги вазифани бажариш топширилади: берилган тушунчалар рўйхатидан Ў.Ҳошимов томонидан яратилмаган асар номини аниқлаш ва уларни рўйхатдан чиқаринг, ҳаракатларингиз моҳиятини изоҳланг!

Тушунчалар: “Тушда кечган умрлар”, “Жаннат қидирганлар”, “Уфқ”, “Икки эшик ораси”, “Баҳор қайтмайди”, “Ёдгор”.

IV. “Тафаккур чўкқиси” технологияси ёрдамида ўзлаштирилган билимларни мустаҳкамлаш.

Ўқувчиларга мавзу юзасидан мантиқий фикрлашни талаб этувчи қуйидаги саволлар берилади:

1. Сизлар қандай фикрдасизлар: нима учун асар “Дунёнинг ишлари” деб номланган?
2. Сизларнинг фикрингизча, боланинг тушида ўз онасининг чирок кўтариб юрганини кўриши нимани аниқлатади?
3. Айтинглар-чи, алланинг қудрати нимада?
4. Адибнинг “... дунёдаги ҳамма оналар яхши!” деган сўзларининг маъносини қандай изоҳлайсизлар?

БОТАНИКА ФАНИ БЎЙИЧА (5-СИНФ УЧУН)⁴

Дарснинг мавзуси: Хужайра ва унинг таркиби (умумлаштирувчи дарс).

Дарснинг мақсади: ўқувчилар томонидан хужайра, унинг тузилиши, таркибий қисмлари, уларнинг вазифаларига доир билимларини мустаҳкамлаш; ноанъанавий методлар ёрдамида уларда мантикий фикрлаш кўникмаларини ривожлантириш, фан асосларини ўзлаштиришга бўлган қизиқишларини, билиш фаолликларини ошириш.

Дарс жиҳози: Хужайранинг динамик модели, “Ўсимликлар хужайрасининг тузилиши ва ҳаёти” номли диафильм, ўсимликлар хужайраси ва уларнинг моҳияти хусусида ҳикоя қилувчи видеолаваҳа. “Хужайра ва унинг таркиби” мавзуси бўйича назорат варағи.

Дарс жараёнида ҳал этилиши зарур бўлган **вазифалар:**

1. “Хужайра ва унинг таркиби” мавзуси бўйича умумий обзорни ташкил этиш.

2. Ноанъанавий методлар ёрдамида ўқувчилар томонидан “Хужайра ва унинг таркиби” мавзуси бўйича ўзлаштирилган билимларни мустаҳкамлаш.

3. Ўқувчиларни “Хужайра ва унинг таркиби” мавзуси бўйича назорат варағи билан ишлаш қоидалари билан таништириш.

4. Ўқувчиларнинг билимларини умумий тарзда баҳолаш.

Дарснинг бориши:

I. Куйидаги саволлар асосида ўқувчилар томонидан “Хужайра ва унинг таркиби” мавзусини ўзлаштириш даражаси аниқланади:

1. Ўсимликлар организми нималардан таркиб топган?

2. Ўсимлик хужайраларини қандай асбоблар ёрдамида ўрганиш мумкин?

II. Кичик гуруҳлар (жуфтлик)да ишлаш.

Ўқувчиларни кичик гуруҳларга бўлиш асосида фаолият олиб боришда “Расмларни жойлаштир!” номли технологиядан фойдаланиш ўзининг ижобий натижасини беради.

Машғулотда “Расмларни жойлаштир!” номли технологиясини қўллашда куйидаги ҳаракатлар амалга оширилади:

Жуфтликларга ўқитувчи томонидан тайёрланган ҳамда ҳар бир карточканинг бир томонига хужайра таркибий қисмларини англатувчи “Хужайра”, “Хужайра қобиги”, “Протопласт”, “Цитоплазма”, “Мағиз”, “Вакуол” ва “Пластид” каби сўзлар ёзилган карточкалар тўплами топширилиб, шундай кўрсатмалар берилади:

1. Мавзу юзасидан ўзлаштирган билимларингизга таяниб тақдим этилган карточкаларни мантикий кетма-кетликда жойлаштиринг.

2. Карточкаларнинг орқа томонини ўғиринг ва топшириқни тўғри бажарганлигингизни текширинг (агар вазифа тўғри бажарилган бўлса, ҳар бир карточканинг орқа томонида берилган биттадан ҳарф асосида “Ўсимлик” сўзи ўқилади).

⁴ Методик қўлланманинг ушбу бўлимида келтирилган Ботаника, Зоология, “Одам ва унинг саломатлиги”, Физика ва Кимё фанлари бўйича ишланмалар педагогика факультети номзоди, доцент Г.С.Эргашева томонидан тайёрланган.

Топшириқнинг бажарилиш ҳолатига кўра ўқувчилар “Назорат варағи”нинг биринчи поғонасига шахсий фаолиятлари учун баҳо (балл тизимида) қўяди.

III. Саволларга асосланувчи суҳбатни ташкил этиш. Мазкур ҳолатда ўқувчиларга қуйидаги саволлар билан муурожаат қилинади:

1. Ўсимликлар хужайраси қандай қисмлардан иборат?
2. Хужайра протопласти қандай қисмлар мажмуидан ташкил топган?
3. Хужайра қобиги қандай вазифани бажаради?

IV. “Қора кути” технологияси ёрдамида ўзлаштирилган тушунчаларни мустаҳкамлаш.

Ушбу технология воситасида жуфтлик асосида қуйидаги ҳаракатлар ташкил этилади: ўқувчилар навбат билан “Ўқитувчи” ролини бажаради. Синф тахтасига цитоплазма, магиз, вакуоля, пластада, тўқима каби атамалар ёзилади, дастлаб “Ўқитувчи” ролидаги ўқувчи қайд этилган рўйхатга хужайра моҳиятини ёритувчи асосий тушунчалар киритилганлигини текширади. Сўнгра ўқувчилардан синф тахтасида ўз ифодасини топган атамаларга изоҳ беришни сўрайди, тўғри жавоб бера олган ўқувчи “Ўқитувчи” ролини бажаради. Ўқувчилар бу босқичдаги фаолиятлари учун ҳам назорат варағининг иккинчи поғонасига ўзлари учун баҳо қўяди.

V. “Бешинчиси ортиқча” технологияси ёрдамида мавжуд билимларни мустаҳкамлаш.

Ўқувчиларга қуйидаги вазифани бажариш топширилади: берилган тушунчалар рўйхатидан мавзуга тааллуқли бўлмаган тушунчаларни аниқланг ва уларни рўйхатдан чиқаринг, ҳаракатларингиз моҳиятини изоҳланг!

Тушунчалар: нафас олиш, ўсиш, кўпайиш, озикланиш, югуриш.

VI. Видеотопишмоқ.

Изоҳларсиз хужайраларнинг ўсиши ва бўлиниши ҳақида маълумот берувчи иккита видеоларга намойиш этилади.

Ўқувчилар қуйидаги вазифани бажаришлари лозим: ҳар бир лавҳада қандай жараён моҳияти ёритилганлигини изоҳланг ва жараёнларни босқичма-босқич дафтарга қайд этиб боринг!

Бу босқичдаги фаолият ўқувчилар томонидан қуйидаги саволларга жавоб қайтариш билан яқунланади:

1. Хужайралар ўсиш жараёнида қандай ўзгаради?
2. Хужайраларнинг бўлиниш жараёнида магизда қандай ўзгаришлар содир бўлади?

VII. “Қизил ва яшил рангли карточқалар билан ишлаш” технологияси ёрдамида билимларни мустаҳкамлаш.

Технологиянинг моҳияти: ўқувчиларга қизил ва рангли карточқалар тарқатилади. Ўқитувчи томонидан берилган саволларнинг ҳар бирига ўқувчилар қизил (тасдиқ маъносини билдирувчи) ёки яшил (инкор маъносини билдирувчи) рангли карточқаларни кўрсатиш асосида жавоб қайтаради.

Ўқитувчи томонидан қуйидаги саволлар берилиши мумкин:

1. Ўсимликлар хужайралардан таркиб топганми?
2. Хужайраларнинг шакли ва ҳажми бир хил бўладими?
3. Хужайраларда магиз, цитоплазма, қобик, вакуоля каби органонидлар

мавжудми?

4. Хужайранинг хлоропластларида ёруғлик таъсирида фотосинтез жараёни содир бўладими?

5. Цитоплазма хужайрани озик модда ҳамда кислород билан таъминлашга хизмат қиладими?

6. Хужайра нафас оладими?

7. Тўқима турли вазифаларни бажарувчи хужайраларнинг йнгиндисими?

8. Хужайралар бўлиниш йўли билан кўпаядими?

УШ. “Юмалоқланган қор” технологияси ёрдамида билимларни мустаҳкамлаш.

Синф ўқувчилари парталар қаторлари бўйича уч гуруҳга бўлинади. Ҳар бир гуруҳ ўқувчилари турли ўсимлик (помидор, пиёз, чигит ва ҳ.к.)ларнинг тасвири туширилган ва орқа томонида 3 ёки 4 та вазифа ёзилган карточкаларни олади. Биринчи гуруҳ ўқувчилари помидор хужайрасининг тузилиши, иккинчи гуруҳ ўқувчилари пиёз пўсти хужайрасининг тузилиши, учинчи гуруҳ ўқувчилари эса чигит хужайраси тузилишига оид топшириқларни бажаради.

Топшириқ жуфтлик асосида бажарилади: биринчи саволга биринчи гуруҳнинг дастлабки жуфтлиги жавоб қайтаради, иккинчи саволга биринчи гуруҳнинг иккинчи жуфтлиги жавоб қайтаради ва ҳ.к. Фаолият якунида топшириқларнинг бажарилиши юзасидан умумий хулосалар чиқарилади.

Карточкаларда қуйидаги саволлар ўз аксини топиши мумкин:

1-рақамли карточка

1. Расмда тасвирланган ўсимлик хужайраси бошқа ўсимликларнинг хужайраларидан қандай фарқланади?

2. Хужайра қобиги қандай кўринишда бўлади?

3. Унинг хужайраси таркибида қандай рангли пластидлар мавжуд?

2-рақамли карточка

1. Расмда тасвирланган ўсимлик хужайраси қандай шаклга эга?

2. Хужайра қобиги қандай кўринишда бўлади?

3. Унинг хужайраси таркибига кирувчи пластидлар қандай рангда бўлади?

3-рақамли карточка

1. Расмда тасвирланган ўсимлик хужайрасининг узунлиги неча сантиметргача етади?

2. Хужайра қобиги қандай кўринишда бўлади?

3. Унинг хужайраси таркибида қандай рангли пластидлар мавжуд?

IX. “Қарама-қарши муносабат” технологияси асосида ишлаш.

Технология ёрдамида “Хужайра менинг ҳаётимда” ва “Мен хужайралар ҳаётида” мавзуларида матн тузилади. Топшириқни бажариш жараёни қуйидагича амалга оширилади:

1. Хужайраларнинг аҳамиятини эсланг!

2. Хужайралар Сизнинг ҳаётингизда қандай рол ўйнайди? (фикрингизни бир неча сўз бирикмалари асосида баён этинг!).

3. Ўйлаган фикрларни кетма-кетликда ёзинг!

4. Қайд этилган фикрлар орасидан ўз нуқтаи назарингизга кўра энг муҳим деб билганларингизни ажратинг ва қуйида берилган жадвалнинг 1-бандига ёзинг!

5. Иккинчи даражали деб билган ғояларни жадвалнинг 2-бандига ёзинг!

№	Хужайра менинг ҳаётимда	№	Хужайра менинг ҳаётимда
1.	Ҳаётимнинг асоси	1.	Изланувчи
2.	Озиқ манба	2.	Табиатнинг кичик бир бўлаги
3.	Атмосферани кислород билан бойитади	3.	Истеъмолчи
4.	Озиқ-овқат саноати хомашёси	4.	Фойдаланувчи
5.	Ўғит	5.	Яратувчи

6. 4-5 нафар ўқувчи биргаликда шахсий ёндашувни муҳокама қилинг!

Сўнгра синф жамоасининг умумий фикрига кўра синф тахтасида қуйидаги тасвир ифодаланади:

Хужайранинг аҳамияти		
№	Табиатдаги	Инсон ҳаётидаги
1.	Ҳаётнинг асоси	Озиқ-овқат маҳсулоти
2.	Кислород манба	Насл давомчиси
3.	Асосий органик модда манба	Ишлаб чиқариш хомашёси
4.	Ҳаётнинг давомийлигини таъминловчи манба	

X. “Заковатли зукко” технологияси ёрдамида bilimларни мустаҳкамлаш.

Тўплаган баллар нисбатига кўра машгулот жараёнида фаол иштирок этган ўқувчилар ўз хоҳишларига кўра ўқитувчи томонидан бериладиган қуйидаги саволларга қисқа муддатда жавоб қайтаради:

1. Хужайраларни қаерларда учратиш мумкин?
2. Хужайра ким томонидан кашф қилинган?
3. Хужайра қандай асбоблар ёрдамида ўрганилади?
4. Хужайра қандай таркибий қисмларга бўлинади?
5. Хужайрада қандай ҳаётий жараёнлар содир бўлади?
6. Тўқима нима?

XI. Дарсни яқунлаш. Балларни ҳисоблаш. Ўз-ўзини назорат қилиш

варағига яқуний баллар йиғиндисини ёзиш.

Назорат варағи			
№	Интерфаол методлар ёрдамида ташкил этилган босқичлар	Баллар миқдори	Шахсий фаолият учун қўйилган баллар
1.	Расмларни жойлаштир	0 – 3	
2.	Саволларга асосланувчи суҳбат	0 – 2	
3.	Қора кути	0 – 5	
4.	Бешинчиси ортиқча	0 – 2	
5.	Видеотопширик	0 – 3	
6.	Қизил ва яшил рангли карточкалар билан ишлаш	0 – 8	
7.	Юмалоқланган қор	0 – 5	
8.	Қарама-қарши муносабат	0 – 5	
9.	Заковатли зукко	5	

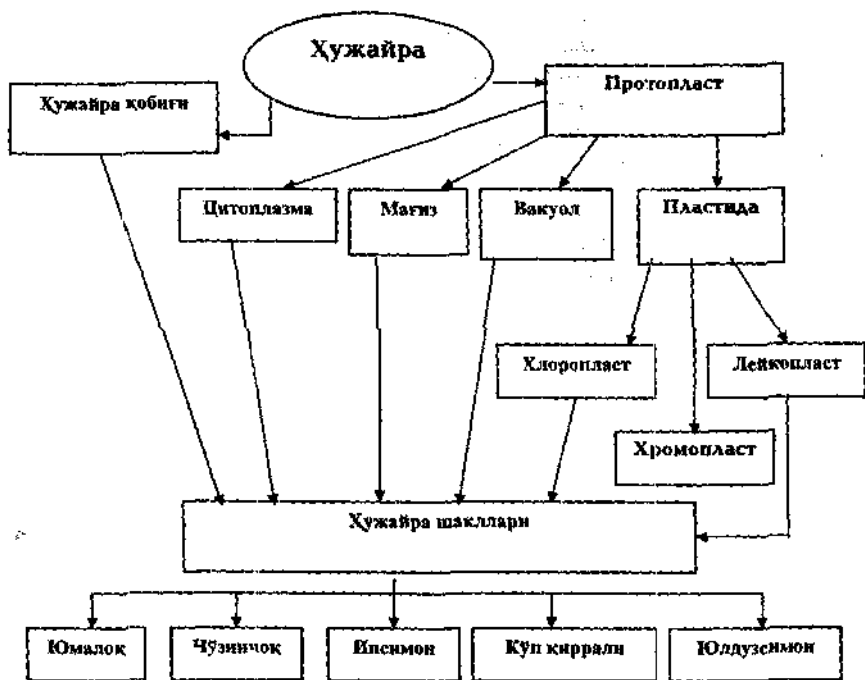
**“Ўсимлик ҳужайрасининг тузилиши”
мавзусига оид асосий тушунчалар**

№	Тушунчалар	Тушунча мазмуни	Билимлар ҳажми
1.	Ҳужайралар	Барча ҳаётий жараёнларни ўзида мужассамлаштирган ўсимлик органларининг таркибий бирлиги усулига кўра: автотрофлар, гетеротрофлар (ҳаракатланадиган, ҳаракатланмайдиган)	1.Тузилишига кўра: бир неча таркибий қисмлардан ташкил топган. 2.Тирик ҳужайрада нафас олиш, озикланиш, ўсish, кўлайиш хусусиятларига эга. 3.Ҳужайралар шакли, ранги, йирик-майдалиги, ички тузилиши ва функциясига кўра фарқ қилади. 4.Кўлайиш усули: бўлиниш йўли билан кўпаяди.
2.	Ҳужайра қобиғи	Ҳужайрани ташқи томондан ўраб туради ва қалин, пишик, ўтказувчан бўлади	Вазифаси: ҳужайра протопластини ташқи таъсирлардан ҳимоя қилади ва озик моддаларни ўтказиш вазифасини бажаради
3.	Протопласт	Ҳужайра таркибига кирган қисмлар мажмуаси	У цитоплазма, бир ёки бир неча ҳужайра магизи, пластида ва вакуоллардан ташкил топган
4.	Цитоплазма	Протопластининг доимий ҳаракатдаги асосий таркибий қисми	Рангига кўра: рангсиз, тиниқ. Ҳолатига кўра: суюқ ёки шиллимиқ. Вазифаси: ҳужайранинг барча қисмларини кислород ва озик-моддалар билан таъминлайди
5.	Магиз	Ҳужайранинг деярли марказида жойлашган таркибий қисм	Шакли, ҳажми, йирик-майдалиги, ёши ва янаш шароитига кўра турлича бўлади. Вазифаси: ҳужайра бўлинишида катта рол ўйнайди
6.	Пластидалар	Ҳужайранинг фақат ўсимликларга хос бўлган асосий таркибий қисмларидан бири	Пластидалар асосан уч хил бўлади: лейкопластлар – рангсиз, хромопластлар – кўнғир-қизил, хлоропластлар – яшил. Пластидалар ўсимлик ва меваларга ранг беради

7.	Вакуол	Цитоплазма ичидаги хужайра шираси билан тўлган пуфакча	Шакли: ҳар хил. Пуфакчани вакуол қобиғи ўраб туради. Хужайра шираси таркибига сув ва унда эритган турли моддалар кирази, меваларнинг таъми айнан шу ширага боғлиқ.
8.	Тўқима	Тузилишига кўра ўхшаш бўлган ва бир хил вазифани бажарадиган хужайралар йиғиндиси	

Машғулот якунида синф тахтасида ўрганилган мавзу моҳиятини ёритишга хизмат қилувчи тушунчалардан иборат қуйидаги схема ўз ифодасини топади:

Хужайра ва унинг таркиби

ЗООЛОГИЯ ФАНИ БЎЙИЧА (7-СИНФ УЧУН)

Дарснинг мавзуси: Ҳайвон организмнинг тузилиши, ҳайвонлар классификацияси.

Дарснинг мақсади: Ўқувчиларга ҳайвон организмнинг тузилиши, ҳайвонлар классификацияси ҳақида умумий маълумот бериш; ҳайвон ҳамда ўсимлик организмнинг ўхшаш ва фарқли жиҳатларини аниқлаш асосида эгаллаган билимларини янада мустақкамлаш.

Дарс жараёнида қўлланилувчи методлар: анъанавий ва интерфаол методлар.

Дарснинг режаси:

1. Ҳайвон организмнинг тузилиши.
2. Ҳайвон органлари ва органлар системаси.
3. Ҳайвонлар классификацияси.
4. Ҳайвон ҳамда ўсимлик организмнинг ўхшаш ва фарқли жиҳатлари.

Дарснинг бориши:

I. Дарснинг дастлабки босқичи “Биламан. Билишни хоҳлайман. Билиб олдим” номи технология асосида ташкил этилади.

Синф ўқувчилари беш гуруҳга бўлинади, ҳар бир гуруҳга ном берилди (номларни ўқувчилар танлайди). Синф тахтаси уч қисмга бўлинади. Биринчи бўлимнинг юқори қисмига “Биламан”, иккинчи бўлимнинг юқори қисмига “Билишни хоҳлайман”, учинчи бўлимнинг юқори қисмига “Билиб олдим” деб ёзиб қўйилади.

Сўнгра ўқитувчи ўқувчилардан янги мавзу юзасидан қандай тушунчаларга эга эканликларини сўрайди, улар томонидан баён этилган тушунчалар “Биламан” номи бандга ёзилади. Бу ҳаракат ўқувчилар фикрларини тугатгунларига қадар давом эттирилади. Мазкур жараёнда барча ўқувчиларнинг фаолиги таъминланиши лозим. Ўқувчилар ниманики ўйласалар, шу фикрни (агар у нотўғри бўлса ҳам) айтишлари мумкин. Зеро, машғулот жараёнида ўқувчиларнинг фаолияти чекланмайди. Бундай ёндашув уларда эркин, мустақил фикрлаш кўникмаларини ҳосил қилиши зарур.

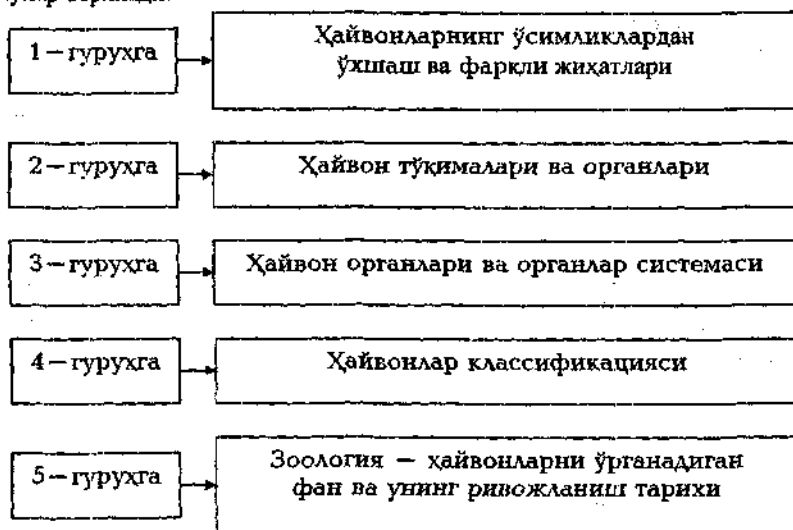
Ўқитувчи ўқувчилардан янги мавзу юзасидан қандай тушунчаларни ўзлаштиришни хоҳлашларини сўрайди ва уларни яна ўйлашга даъват этади. Ўқувчилар томонидан айtilган тушунчалар “Билишни хоҳлайман” номи бандда ўз аксини топади.

Ҳар икки банд бўйича фаолият якунлангач, ўқитувчи ўқувчиларга “Ҳайвон организмнинг тузилиши, ҳайвонлар классификацияси” мавзусига оид матнни тарқатади. Матн мавзу юзасидан ўқувчилар ўзлаштириши лозим бўлган асосий маълумотларидан тузилади. Ўқувчилар матнни ўқиб чиққанларидан сўнг “Янги мавзу бўйича яна нималарни билиб олдим?” деган саволга жавоб топишлари лозим. Ҳар бир гуруҳ ўқувчилари ўзаро фикрлашиб олганларидан сўнг ўзлаштирган янги тушунчаларни баён этади. Улар томонидан қайд этилган тушунчаларни ўқитувчи ёзув тахтасида ўз аксини топган жадвалнинг “Билиб олдим” номи бандига ёзиб боради. Намуна сифатида қуйидаги жадвал келтирилади:

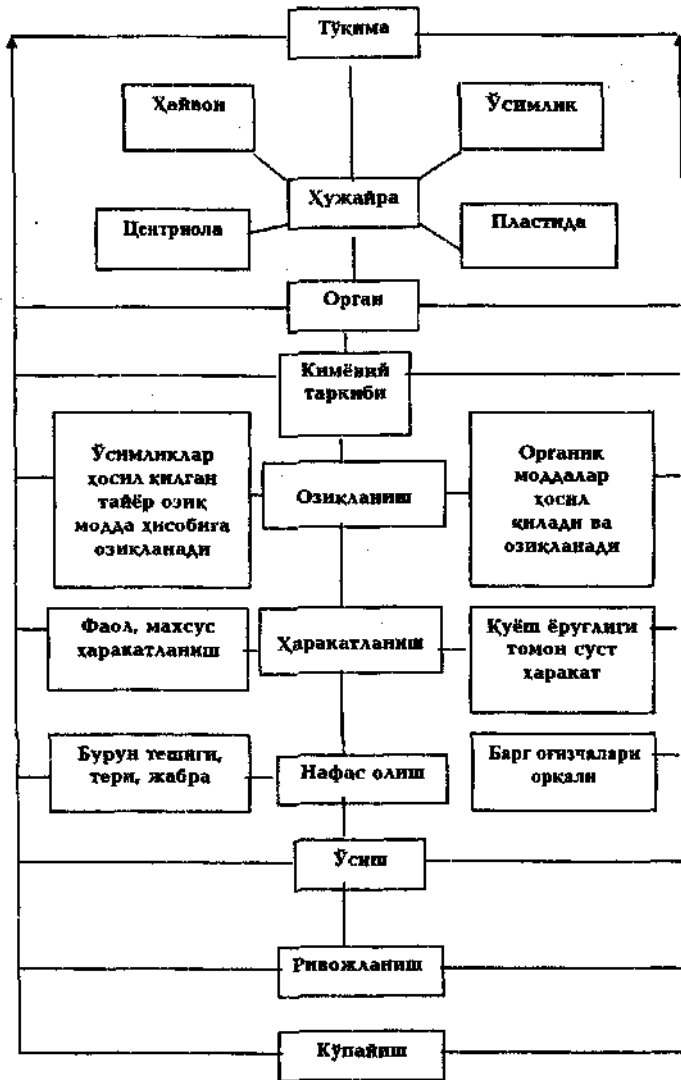
Билмаган	Билишни хоҳлайман	Билиб олдим
Бош, оёқ, ичак, тери, гўшт, суяк, ёғ, туя, оғиз, тил, орган, организм, товук, сигир, эчки, қўй, нафас олади, товуш чикаради, озикланади	Тузилиши, хужайраси, классификацияси, пайдо бўлиши, парвариш қилиш ва кўпайтиришга оид маълумотларни	Ҳайвон хужайраси, унинг тузилиши, ўсимлик хужайраси билан ўхшаш ва фарқли жиҳатлари, ҳайвон организми эпителий, бириктирувчи, мускул ва нерв тўқималаридан ташкил топганлиги, уларнинг тузилиши, вазифаси, органлар, органлар тизими, классификацияси, Зоология фани ва унинг ривожланиш тарихига оид маълумотларни

II. Дарслик билан ишлаш. Гуруҳлар умумий мавзу таркибидан ўрин олган кичик мавзулар билан танишиб чиқади. Гуруҳларга қуйидаги кичик мавзулар берилади:

Ҳар бир гуруҳга улар ўзлаштирадиган кичик мавзуларга оид жадвал ёки схемалар тарқатилади. Мисол учун:

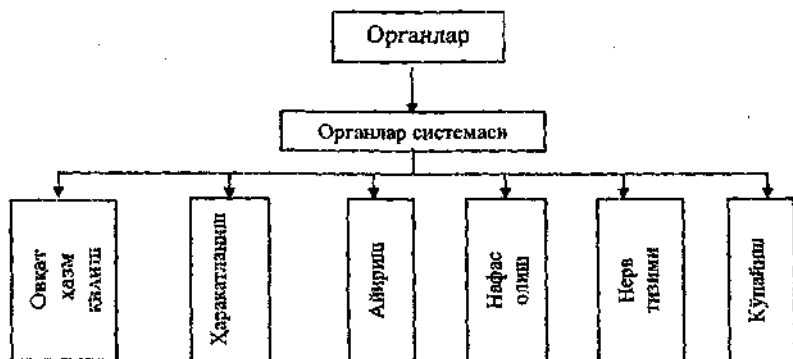
1. Ҳайвон хужайраларининг ўсимлик хужайраларига ўхшаш ва фарқли жиҳатлари (1-тасвир).
2. Ҳайвон тўқималари ва органлари (2-тасвир).
3. Органлар ва органлар системаси (3-тасвир).
4. Ҳайвонлар классификацияси (4-тасвир).
5. Зоология фанининг ривожланиш тарихи (5-тасвир).

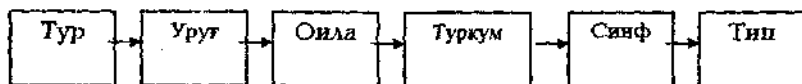
Ҳайвон тўқималари ва органлари

№	Тўқима номи	Вазифаси
1.	Эпителӣй тўқимаси	Яси кубсимон ва цилиндрсимон хужайралардан иборат бўлиб, химоя вазифасини бажаради. Терининг устки қавати ва ичак деворининг ячки қисми эпителӣй тўқимасидан тузилган
2.	Бириктирувчи тўқима	Органлар оралигини тўлдириб туради ва уч хил бўлади: суюқ (дон, лимфа, тўқима суюқлиги), тигиз (суюқ, тоғай, пай), говак (паренхима). Вазифаси: органларни боғлаш, кислород ва озик моддаларни ташиниш, тўплаш
3.	Мускул тўқимаси	Қисқариш хусусиятга эга толалардан тузилган ва ҳаракатланиш вазифасини бажаради
4.	Нерв тўқимаси	Нерв хужайралари ва хужайра оралиги моддасидан иборат. Бош мия, орка мия, нерв тугунлар шу тўқимадан тузилган. Вазифаси: атроф-муҳит ва органлардан келадиган таъсирларни қабул қилиш ва ўтказиш

Органлар ва органлар системаси

Ҳайвонлар классификацияси

Зоология фанининг ривожланиш тарихи

Жаҳон миқёсида		
Олимлар	Давр	Фанга қўшган ҳиссаси
Арасту (юнон)	э.ав. I V аср	500 га яқин ҳайвонга таъриф берган
А.Левенгук (голланд)	XVI охири - XVII боши	Ҳайвонлар органларини микроскоп ёрдамида ўрганиш анъанасини бошлаб берган
К.Линней (швед)		Ҳайвонларни тур, уруг, туркум, синфларга ажратган ҳолда ўрганиш таклифини илгари сурган
Ч. Дарвин (инглиз)	1859 йил	Органик оламнинг ривожланиши ҳақидаги таълимотни яратган
	XIX	Ҳайвонларнинг эмбриологик ривожланиши ва қазилма қолдиқларини ўрганишга оид тадқиқотлар амалга оширилган
	XX	Жаҳон океани ҳайвонот дунёсини ўрганиш соҳасида самарали тадқиқотлар олиб борилган
Ўзбекистон миқёсида		
Д.Н.Кашкаров	-	Ҳайвонлар экологисини ўрганиш бўйича илк тадқиқотларни олиб борган
Р.Ф.Боровский, Л.М.Исаев ва б.	-	Марказий Осиё ҳудудида яшовчи паразит ҳайвонларни йўқотиш бўйича тадқиқотлар олиб борган
Т.З.Зоҳидов, О.Р.Богданов	-	Умуртқали ҳайвонлар, уларнинг ҳаёт тарзи, органларининг тузилиши ва хусусиятларини ўрганган
А.Мухаммадиев, С.Н.Алимухамедов, В.В.Яхонтов, Р.Олимжонов, М.А.Султонов, А.Т.Тўлаганов, Ж.А.Азимов	-	Умуртқасиз ҳайвонлар, уларнинг ҳаёт тарзи, органларининг тузилиши ва хусусиятларини ўрганиш борасида самарали тадқиқотларни олиб борганлар

Гуруҳлар ўзларига ажратилган ўқув материали билан танишиб чиққанларидан сўнг гуруҳларнинг лидерлари жамоани ўрганилган минни мавзуга оид жадвал ёки схеманинг моҳияти билан таништиради. Шу тахлитда янги мавзуга оид билимлар асослари ўзлаштирилади.

ОДАМ ВА УНИНГ САЛОМАТЛИГИ ФАНИ БЎЙИЧА (8-СИНФ УЧУН)

Дарс мавзуси: Инсон танасининг тузилиши ва вазифаларининг эволюцион тараққиёти. Хужайра ҳақида умумий тушунча.

Дарснинг мақсади: Ўқувчиларга одам организми хужайравий тузилиши ҳақида маълумот бериш орқали уларни хужайра органолларининг тузилиши, вазифалари билан таништириш, ўсимлик ва ҳайвон хужайралари ўртасидаги ўхшашлик ва фарқларни таққослаш асосида мантиқий тафаккурни ривожлантириш.

Дарс жараёнида қўлланилувчи методлар: анъанавий ва интерфаол методлар.

Дарс жиҳозлари: хужайранинг тузилиши, шакллари ва кўпайишига оид маълумот берадиган, тўқималарни акс эттирадиган тасвирлар.

Дарснинг режаси:

1. Инсон танасининг тузилиши ва вазифаларининг эволюцион тараққиёти.
2. Хужайранинг тузилиши.
3. Хужайранинг кимёвий таркиби.

Дарснинг бориши:

I. Саволлар асосидаги суҳбатни ташкил этиш.

Ўқувчиларга куйидаги саволларни бериш мумкин:

1. Биз нима учун “Одам ва унинг саломатлиги” фанини ўрганамиз?
2. Инсон организми нималардан тузилган?
3. Инсон организми хужайрасининг таркибий тузилмаси хусусида нималарни биласиз?

II. “Зн-заг” технологияси асосида янги мавзунинг моҳияти очиб берилди.

Синф ўқувчилари 7 та гуруҳга бўлиниб, гуруҳлар номланади. Янги мавзу моҳиятини ёритувчи матн қисмларга ажратилади ва гуруҳларга муайян қисм мазмуни билан танишиб чиқиш вазифаси топширилади. Гуруҳлар матнларни диққат билан ўрганиб, мавзу ўзлаштирилади. Топширилган вазифани бажариш вақтида вақтни тежаш учун ҳар бир гуруҳ ўз лидерини белгилайди. Лидерлар гуруҳ аъзоларига материалнинг моҳиятини тушунтиради (ҳар бир лидернинг фикри гуруҳ аъзолари томонидан тўлдирилиши мумкин). Гуруҳлар томонидан уларга берилган матн ўрганилиб бўлингач, матнлар гуруҳлараро алмаштирилиб, аввалги фаолият такрорланади.

Гуруҳларга куйидаги матнлар тақдим этилади:

1-матн

Хужайра ҳақида умумий тушунча

Ўсимлик, ҳайвон организми хужайралардан тузилгани каби одам организми ҳам хужайралардан таркиб топган. Хужайраларни Цитология фани ўрганади. Унинг маълумотларига кўра одам организмида тахминан 10^{14} - 10^{18} (юз триллион ва ундан кўп) хужайра бор. Бош миёя ярим шарларининг пўстлоқ қисмида ўртача 16 миллиард нерв хужайраси мавжуд.

Хужайраларнинг тузилиши микроскоп ёрдамида биринчи бўлиб инглиз физиги Р.Гук томонидан ўрганилган (биринчи микроскоп 1625 йилда Ф.Стеллутти томонидан ихтиро қилинган).

Электрон микроскопнинг яратилиши хужайранинг илгари маълум бўлмаган қисмларини ўрганишга имкон берди.

Одам организмда турли тўқима ва органларнинг хужайралари турлича, яъни шарсимон, дуксимон, овал, юлдузсимон ва х.к. шаклларда бўлади. Хужайраларнинг ҳажми ҳам турличадир, уларнинг ҳажми 5-10 микрондан 100 микронгача ва ундан катта бўлиши ҳам мумкин.

2-матн

Хужайранинг тузилиши

Барча тўқима ва аъзолар хужайраларининг умумий тузилиши ўхшаш бўлади. Хужайра куйидаги уч қисмдан таркиб топади: мембрана (парда), цитоплазма ва ядро.

Хужайра мембранаси унинг устини қоплаб турадиган юпқа парда бўлиб, оксил ва ёғ (липид)лардан ташкил топган. У хужайраларда моддалар алмашинуви жараёни, яъни хужайранинг озик моддалар ва кислород билан таъминланиши, шунингдек, моддалар алмашинуви натижасида ҳосил бўлган захарли чикиндиларнинг хужайрадан қонга ўтказилишида муҳим аҳамиятга эга. Мембрана хужайра ичи ва ташқарисидаги (хужайралараро) суюқликлардаги ионлар таркибининг мувозанатда бўлишини таъминлайди. Хужайра ичи ва ташқарисидаги суюқликларда ионлар таркибининг ҳар хил бўлиши (хужайра ичидаги суюқликда калий ионлари, ташқарисидаги суюқликда эса натрий ионлари концентрацияси юқори бўлади) хужайрада биологик ток (биоток) ҳосил қилади. Биоток махсус асбоблар ёрдамида аниқланади. Ушбу ҳолат турли тўқима ва органлар фаолиятини ўрганишда муҳим аҳамиятга эга. Хусусан, юрак мускулларининг биотоклари электрокардиограф асбоби ёрдамида махсус лентага ёзиб олинади. Ёзув натижаларига кўра мутахассислар юракнинг фаолияти хусусида хулоса чиқариб, касаллик турини аниқлайди.

3-матн

Хужайра цитоплазмаси

Хужайра цитоплазмаси мембрананинг ичида жойлашган. Цитоплазманинг таркиби органик ва аорганик моддалардан иборат. Цитоплазма органондларига: митохондрия, ички мембрана, лизосома, Гольжи аппарати, рибосома, центрасома кабилар кирди. Бу органондларнинг ҳар бири махсус вазифани бажаради. Митохондрия хужайраларнинг энергия станцияси ёки куч берувчи маркази ҳисобланади, яъни, уларда аденозинтрифосфат кислота (АТФ) ва креатинфосфат кислота (КФ) синтез қилинади ва тўпланади. Хужайра кўзғалиб иш бажарганда, ушбу кислоталар парчаланиб, энергия ҳосил қилади. Рибосомалар хужайрада оксилларни синтезлайди, шунинг учун улар “Оксиллар фабрикаси” деб номланади. Лизосомалар ферментлардан иборат бўлиб, улар хужайрадаги озик моддаларни майда заррачаларга бўлади (парчалайди). Шу тўғрисида улар шартли равишда хужайранинг овқат ҳазм қилиш органи деб

аталади. Центросома ядро яқинида жойлашган бўлиб, ҳужайранинг бўлинишида муҳим роль ўйнайди. Гольжи аппарати тўрсимон шаклда бўлиб, ҳужайранинг бўлинишида, унинг баъзи эскирган қисмларининг янгиланишида иштирок этади.

4-матн

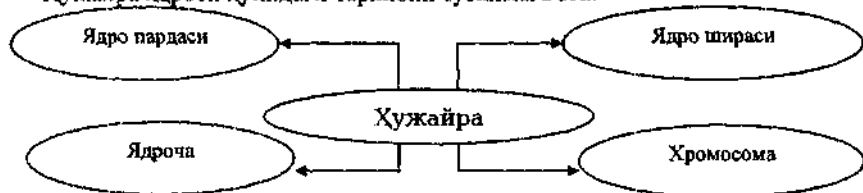
Ядро ва унинг вазифаси

Ядро қизил қон таначаларидан ташқари барча ҳужайраларда бўлади. У қуйидаги вазифаларни бажаради:

1) ҳужайрада моддалар алмашинуви ва оксил синтезни бошқаради;
2) ҳужайрада кечаётган барча физиологик ва морфологик жараёнларни идора қилади;

3) ирсий ахборотларни сақлайди.

Ҳужайра ядроси қуйидаги таркибий тузилмага эга:

Одамнинг соматик ҳужайраларида 46 та, жинсий ҳужайраларида эса 23 та хромосома бўлади. Ҳар қайси хромосома таркибида мингтагача ва ундан ҳам кўпроқ ген бўлади. Хромосома ва генлар ҳужайранинг насл аппарати ҳисобланади.

Ташқи муҳитнинг баъзи зарарли омиллари, яъни, радиация, кимёвий ва наркотик моддалар, спиртли ичимликлар, баъзи касаллик қўзғатувчи микроб ва вирусларнинг захари ҳужайранинг насл аппарати – хромосома ва генларга таъсир этиб, уларнинг фаолиятини бузади ва турли ирсий касалликларнинг келиб чиқишига сабаб бўлади.

5-матн

Ҳужайранинг киёвий таркиби

Ҳужайранинг барча таркибий қисмлари анорганик ва органик моддалардан ташкил топган. Ҳужайра таркибида фосфор, олтингугурт, кальций, калий, натрий, хлор, темир, магний, кремний каби макроэлементлар, йод, мис, кобальт, рух, никел, олтин каби микроэлементлар бўлади. Ҳужайра таркибининг 70 % дан кўпрогини сув ташкил қилади ва у ўзининг эритувчанлик хусусияти билан барча ҳаётий жараёнларда иштирок этади. Сув, макро ва микроэлементлар ҳужайранинг анорганик моддаларидир.

Ҳужайра таркибидаги органик моддаларга оксил, ёғ, углевод ва нуклеин кислоталар киради.

Оксиллар таркибининг асосини углерод, водород, кислород, азот ташкил этади, фосфор, олтингугурт ҳам бўлади. Оксил ҳужайранинг кўпайиши ва эскирган қисмларни тикланишида асосий вазифани бажаради.

Ёғлар, асосан, углерод, водород ва кислороддан иборат бўлиб, пластик ва энергетик вазифани бажаради.

Углеводлар ҳам углерод, водород ва кислороддан ташкил топиб, энергетик аҳамиятга эга.

6-матн

Хужайранинг бўлиниши

Хужайралар икки хил усулда бўлинади: амитоз ва митоз.

Амитоз оддий бўлиниш усули бўлиб, бунда хужайра мембранаси, цитоплазма ва ядро иккига бўлинади. Баъзан фақат ядронинг ўзи, хромосома ҳосил қилмасдан бўлиниб, иккита ва кўп ядроли хужайра ҳосил бўлади.

Амитоз усулида бўлиниш сийдик пуфағи, ҳомила устини қоплаб турувчи юпка (амнион) парда хужайралари, шунингдек, вегетатив нерв тугунлари хужайраларида учрайди.

Митоз бўлинишда хужайра мембранаси, цитоплазма ва ядро узунлашиб, ядро таркибида янги хромосомалар ҳосил бўлади ва иккига бўлинади. Натижада бир хил насл аппаратига эга ёш хужайралар ҳосил бўлади. Митоз бўлинишда хужайралар сонининг ошиши ҳисобига ёш организм ўсади ва ривожланади, нобуд бўлган хужайралар ўрнига янгилари ҳосил бўлади.

Митоз тўхтовсиз кечадиган жараён бўлиб, куйидаги тўрт босқичда давом этади: профаза, метофаза, анафаза ва телофаза. Митознинг давом этиш вақти тўқиманинг тури, организмнинг физиологик ҳолати ва ташқи муҳит шаронтига кўра турлича бўлади.

7-матн

Хужайранинг ҳаётгий жараёнлари

Ҳар бир тўқима ва аъзонинг хужайралари маълум вазифаларни бажаришга хизмат қилади. М: безларнинг хужайраси фермет ёки гормон ишлаб чиқаради. Миянинг хужайраси нерв хужайраларининг таъсирларини қабул этиш, уларни анализ ва синтез қилиш, ишчи органларда ҳаракатларни бошқариш вазифасини бажаради.

Хужайраларнинг мўътадил (нормал) яшashi, ўз вазифасини бажариши, кўпайиши учун уларда узлуксиз равишда моддалар алмашинуви амалга ошади. Овқат ҳазм қилиш органларида парчаланиб қонга сўрилган озиқ моддалар хужайраларга ўтади ва бир гуруҳи хужайра таркибий қисмларининг мунтазам янгиланиб туриши, кўпайиши учун пластик материал сифатида ўзлаштирилади. қолган қисми эса нафас олиш органларидан келган кислород билан оксидланиб, энергия ҳосил қилиши ҳисобига хужайра кўзгалади.

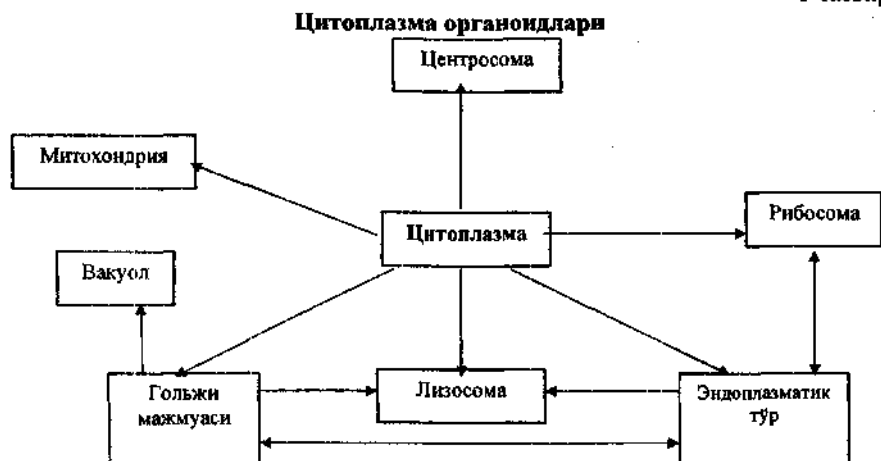
Озиқ моддаларнинг кислород иштирокида оксидланиши ва парчаланиши натижасида ҳосил бўлган қолдиқ моддалар (карбонат кислота, мочевино-аммиак, сийдик кислота, креатинин, минерал тузлар) хужайрадан қонга ўтади ва айириш органлари орқали ташқарига чиқариб юборилади. Бу жараёнлар гормонлар ва нерв системаси орқали бошқарилади.

Шу тарзида барча матнлар мазмуни гуруҳлар томонидан ўрганилиб чиқилгач, ўқувчилар “Хужайра ҳақида умумий тушунча” мавзуси бўйича асосий тушунча (элемент)ларни ажратади, тушунчаларнинг ўзаро мантқий

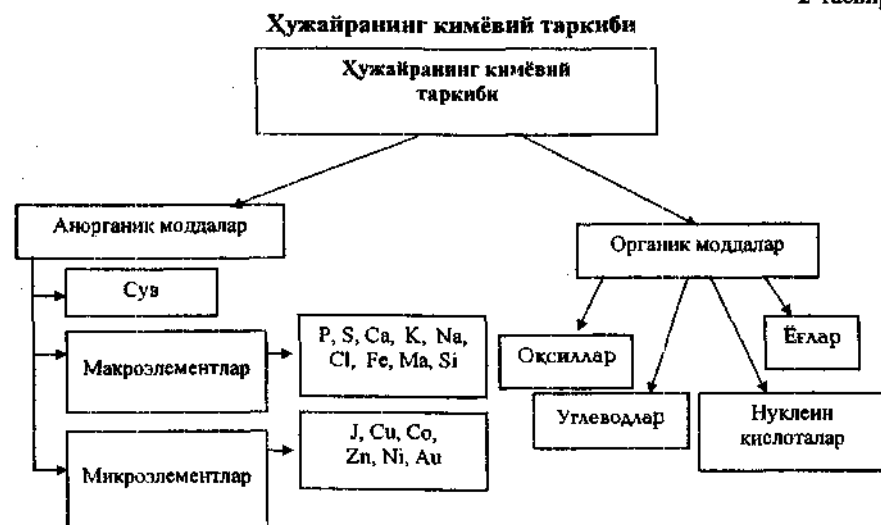

боғлиқлигини аниқлайди, илгари сурилган гоълар асосида мавзуга оид схемани тайёрлайди. Қуйида намуна сифатида “Цитоплазма органондлари” номли схема келтирилади (1- ва 2-таъсвирлар):

1-таъсвир

2-таъсвир

Дастлаб ўқувчилар эътиборига ўқитувчи томонидан ишланган схема ҳавола этилади. Сўнгра ўзлаштирилган билимлар асосида ўқувчиларнинг ўзларига шундай схемаларни ишлаб чиқиш вазифаси топширилади.

БИОЛОГИЯ ФАНИ БЎЙИЧА (9-СИНФ УЧУН)

Дарс мавзуси: Эукариот хужайра.

Дарснинг мақсади: ўқувчиларнинг инсон организмнинг хужайравий тузилишига оид билимларини умумлаштириш ва мустаҳкамлаш.

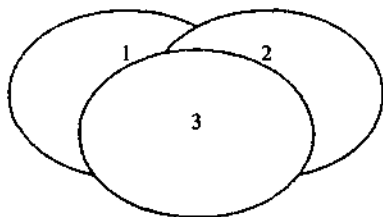
Дарс жараёнида қўлланилувчи методлар: анъанавий ва интерфаол методлар.

Дарс жиҳозлари: микроскоп, ўсимлик, ҳайвон ва инсон организми хужайраларининг микропрепаратлари, ўқув фильмлари, жадваллар.

Дарснинг бориши:

I. “Венн диаграммаси” технологиясини қўллаш асосида ўзлаштирилган билимларни мустаҳкамлаш.

Синф ўқувчилари тўрт гуруҳга ажратилиб, гуруҳлар номланади. Синф тахтасига қуйидаги тартибда учта доира чизилади:

Гуруҳларга қуйидаги топшириқлар берилади:

1-гуруҳ ўсимлик ва ҳайвон хужайраси тузилишидаги ўхшаш ва фарқли жиҳатларни таққослайди. Ўсимлик хужайрасигагина хос бўлган органоидлар диаграмманинг 1-қисмига, ҳайвон хужайрасигагина хос бўлган органоидлар диаграмманинг 2-қисмига ва ҳар иккала организмда учрайдиган органоидлар 1- ва 2-диаграммаларнинг кесишмасидан ҳосил бўлган қисмига ёзилади.

2-гуруҳ ҳайвон ва одам хужайрасининг тузилишини таққослайди ва диаграмманинг 1-қисмига ҳайвон хужайрасигагина хос бўлган органоидлар, 2-қисмига одам хужайрасигагина хос бўлган органоидлар, ҳар иккала организм хужайрасига хос бўлган органоидлар эса 1- ва 2- қисмлар кесишмасига ёзилади.

3-гуруҳ одам ва ўсимлик хужайралари ўртасидаги ўхшаш ва фарқли жиҳатларни топшишга ҳаракат қилади; одам хужайрасигагина хос бўлган органоидлар диаграмманинг 1-қисмига, ўсимлик хужайрасигагина хос бўлган органоидлар диаграмманинг 2-қисмига, ҳар икки организмга хос бўлган органоидлар эса 1- ва 2-қисмлар кесишган жойга ёзилади.

4-гуруҳ ҳар учта доира кесишмасидан ҳосил бўлган марказий қисмига ўсимлик, ҳайвон ва одам организми хужайрасига хос бўлган органоидларни ёзади.

Гуруҳлар томонидан вазифа бажарилиб бўлингач, лидерлар танланади. Лидерлар гуруҳ аъзолари томонидан билдирилган фикрларни умумлаштириб, ёзув тахтасида акс эттирилган диаграммани тўлдирди.

II. Дарслик билан ишлаш.

Ўқувчилар дарсликдан ҳужайра органидлари ва уларнинг вазифалариги оид маълумот берадиган матни диққат билан ўрганади. Умумий матннинг таркибий қисмлари, улар ўртасидаги ўзаро боғлиқликни аниқлаб умумлаштиради (яъни моделлаштиради).

Ҳар бир гуруҳнинг аъзолари ўзаро кенгашиб, ўқув материални моделлаштиради. Моделлаштиришда уларнинг бу жараёнга нисбатан ижодий ёндашувлари, мавзу моҳиятини очиб берадиган асосий тушунчаларни қай даражада ўзлаштирганликлари, улар ўртасидаги ўзаро алоқадорлик боғлиқликни англай олишлари муҳим аҳамият касб этади. Гуруҳлар томонида яратилган моделлар мавзунинг пухта ўзлаштирилганлигини кўрсатувчи муҳим омиллардан бири сифатида намоён бўлади. Мисол учун:

Фаолиятига кўра гуруҳлар рағбатлантирилади. Кейинги босқичда дастлаб ҳар бир гуруҳда, кейин эса барча гуруҳлар томонидан билдирилган фикрлар умумлаштирилади.

ФИЗИКА ФАНИ БЎЙИЧА (9-СИНФ)

Дарс мавзуси: Ёруғликнинг кимёвий ва биологик таъсири. Фотографи Фотосинтез ва унинг аҳамияти.

Дарснинг мақсади: Ўқувчиларга ёруғликнинг кимёвий ва биологик таъсирлари, фотография, фотосинтез ҳодисаси, унинг аҳамиятига оид билимларни бериш, мавжуд билимларни мустаҳкамлаш.

Дарс жараёнида қўлланилувчи методлар: анъанавий ва интерфас методлар.

Дарс жиҳозлари: ёруғликнинг кимёвий ва биологик аҳамияти ҳамда фотосинтез жараёнининг моҳиятини ёритувчи кўргазмали қуроллар.

Дарснинг бориши:

I. Саволлар асосида суҳбат ташкил этиш.

Ўқувчиларга қуйидаги саволлар берилади:

1. Ёруғликнинг табиатдаги аҳамияти қандай?

2. Фотосинтез нима?

3. Фотоминтез қасрда ва қачон содир бўлади?

II. “Инсерт” технологияси асосида билимларни мустаҳкамлаш.

Ўқувчилар гуруҳларга бўлиниб, гуруҳлар номланади. Ўқитувчи ҳар бир гуруҳдан мавзуга оид иккитадан фикр билдиришни сўрайди. Гуруҳлар навбати билан фикр билдиради (бу жараёнда гуруҳнинг барча аъзолари фаол иштирок этишларини таъминлаш мақсадга мувофиқ). Баён этилган фикрлар ёзув тахтасига ёзилади. Фаолият якунлангач, ўқитувчи “Ёруғликнинг кимёвий ва биологик таъсири. Фотография. Фотосинтез ва унинг аҳамияти” мавзусини ёритишга хизмат қиладиган матнни ўқувчиларга тарқатади. Сўнгра шундай топшириқ берилади:

1. Матн билан танишиб чиқинг!

2. Матннинг ҳар бир қаторига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:

Z – матнда гуруҳлар томонидан билдирилган фикр ўз аксини топган бўлса;

S – матида гуруҳлар томонидан билдирилмаган фикр ёритилган бўлса;

D – матида бир-бирига зид фикрлар мавжуд бўлса;

? – матн билан танишишда тушунмовчиликлар юзага келса.

Сўнгра гуруҳ аъзолари шахсий қарашларини ўзаро ўртоқлашиб, гуруҳ буйича белгилар сони умумлаштирилади. Лидерлар бошчилигида ҳар бир белгининг миқдори баён этилади ва изоҳланади. Ўқитувчи гуруҳлар томонидан қайд этилган сонларни уларнинг номлари ёзилган устунга ёзиб боради.

Чунончи:

№	Илгорлар	Лидерлар	Бивафша	Юлдузлар	Зукколар
1.	12	12	12	11	12
2.	18	20	6	10	15
3.	1	4	1	-	3
4.	3	1	-	-	-

Ўқитувчи ҳар бир гуруҳ лидери фикрини тугатгач, юзага келган қарама-қаршилик, тушунмовчиликларнинг ўқувчилар томонидан тўғри ҳал этилиши ва тўғри тушуниб олишларига ёрдам беради.

Шундан сўнг, гуруҳлар дарсликда берилган матн билан танишиб чиқиб, асосий тушунчаларни ажратади ва улар ўртасидаги мантиқий муносабатларни очиб беришга ҳаракат қилади (моделлаштиради). Гуруҳлар томонидан илгари сурилган фикрлар умумлаштирилиб, лидерлар томонидан синф жамоасига етказилади.

КИМЁ ФАНИ БЎЙИЧА (8- СИНОФ УЧУН)

Дарс мавзуси: Табиатда азот. Табиатда азотнинг айланиши.

Дарснинг мақсади: ўқувчиларга азотнинг табиатдаги аҳамияти, айланиш жараёнлари моҳияти хусусида маълумотлар бериш.

Дарс жараёнида қўлланилувчи методлар: анъанавий ва интерфаол методлар.

Дарс жиҳозлари: азотнинг табиатда айланиши ва аҳамиятини ёритувчи кўргазмали қуроқлар.

Дарснинг бориши:

I. Савоқлар асосида ташкил этилувчи суҳбат.

Ўқувчиларга қуйидаги савоқлар берилади:

1. Азот қандай физик, биологик ва кимёвий хоссаларга эга?
2. Табиатда азотнинг қандай бирикмалари мавжуд?

II. “Биламан. Билишни хоҳлайман. Билиб олдим” номли технологияси ёрдамида билгиларни мустаҳкамлаш.

Синф ўқувчилари бешта гуруҳга бўлиниб, гуруҳлар номланади. Ёзув тахтаси уч қисмга ажратилади. Биринчи банднинг юқори қисмига “Биламан”, иккинчи банднинг юқори қисмига “Билишни хоҳлайман”, учинчи банднинг юқори қисмига эса “Билиб олдим” деган сўзлар ёзилади.

Сўнгра ўқитувчи ўқувчилардан мавзу юзасидан қандай маълумотларга эгаликларини сўрайди ва билдирилган фикрларни “Биламан” номли бандга ёзиб кўяди. Бу ҳаракат гуруҳлар томонидан фикрлар тўла баён этилгунга қадар давом этади. Мазкур жараёнда гуруҳларнинг барча аъзолари фаол иштирок этишларига аҳамият бериш зарур. Ўқувчилар томонидан билдириладиган нотўғри фикрлар ҳам инкор этилмаслиги зарур (зеро, бундай ҳаракат ўқувчиларнинг фаоллигига салбий таъсир кўрсатади).

Кейинги босқичда ўқитувчи ўқувчилардан янги мавзу бўйича қандай маълумотларни ўзлаштириш истагида эканликларини сўрайди ва ўқувчиларни яна ўйлашга даъват этади. Гуруҳлардан навбати билан фикр сўралади. Ўқувчилар томонидан билдирилган фикрлар “Билишни хоҳлайман” номли устунга ёзиб борилади.

Сўнги босқичда ўқувчиларга “Табиатда азот. Табиатда азотнинг айланиши” мавзусига оид матнлар тарқатилади. Ушбу матн мавзу бўйича энг асосий тушунчаларни ўз ичига олади. Ўқувчилар матн билан танишиб чиқиб, мушоҳада қилиш асосида мавзуга оид яна қандай маълумотларни ўзлаштирганларини аниқлашлари лозим. Улар ўз хулосалари асосида фикрларини баён этади, бу фикрлар “Билиб олдим” номли устунга ёзиб борилади.

Бу жараён ўқувчиларнинг фан асосларини қай даражада пухта ўзлаштирганларига оид маълумотларга эга бўлиш, уларнинг ўз-ўзини назорат қилишларини таъминлашга имконият яратади.

Намуна сифатида қуйидаги жадвал келтирилади:

Биламан	Билишни хоқлайман	Билиб олдим
Табиатда азотнинг 2 та изотопи учрайди; аммиак, нитрат кислота, азот бирикмалари, азот оксидлари; дуккакли ўсимликларда азотни ўзлаштирувчи азот бактериялар бўлади; азот ўсимликларнинг ўсишига ёрдам беради; ҳаво таркибида 78 %, одам танасида эса 3 % азот бўлади	Табиатда айланиш жараёни, табиатдаги аҳамияти, ўсимликларнинг азотни ўзлаштириш жараёни, амалий жиҳатдан фойдаланиш, инсон организмга таъсирига оид маълумотларни	Ўсимлик ва ҳайвонлар азотни эркин ўзлаштира олмасликлари, ўсимликлар азотни NH_4 ва NO_3 ҳолида ўзлаштиришлари, чакмоқнинг тупроқни азот билан бойитишдаги роли, ҳайвонлар ўсимликларни, инсон эса ўсимлик ва ҳайвонларни истеъмол қилиш орқали азотни ўзлаштириши, азотнинг табиатдаги айланиши, табиат ва инсон ҳаётидаги аҳамиятига оид маълумотларни

III. Дарслик билан ишлаш асосида билимларни мустаҳкамлаш.

Ўқувчилар тўрт гуруҳга бўлиниб, ҳар бир гуруҳга мавзу юзасидан турли кичик матнлар берилади.

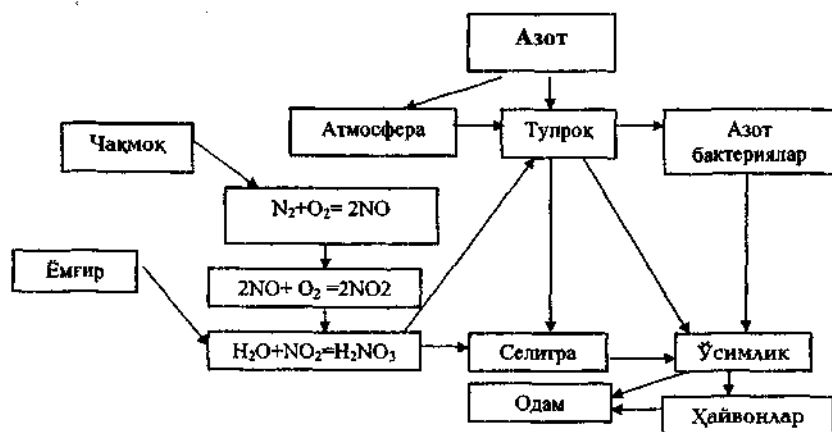
1-гуруҳга матннинг 1-абзаци; 2-гуруҳга 2- ва 3-абзацилар; 3-гуруҳга 4- ва 5-абзацилар ҳамда 4-гуруҳга матннинг қолган қисми.

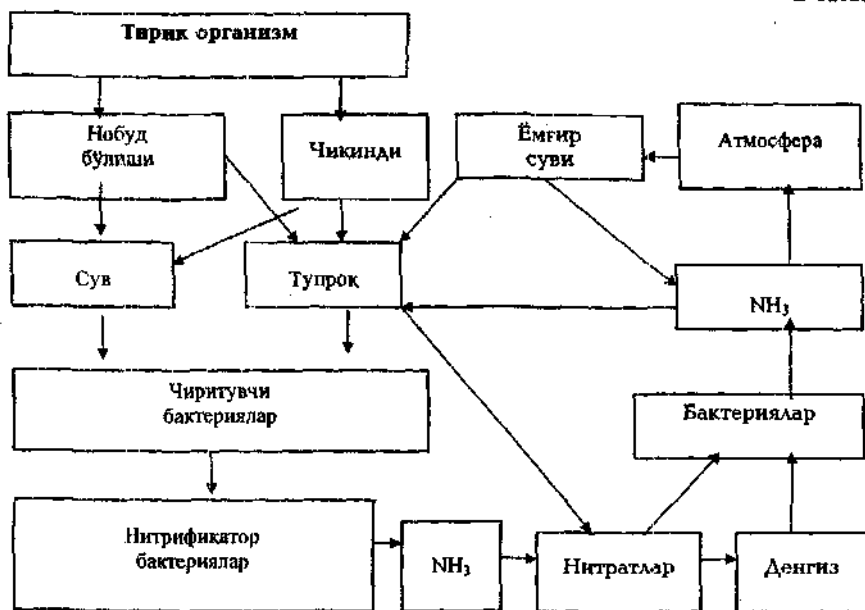
Гуруҳларга улар томонидан ўрганилган ўқув материални лойиҳалаш вазифаси юклатилади.

Гуруҳлар матн билан танишиб, мазмунини гуруҳда муҳокама қилади, фикрлар алмашилади, умумлаштиради. Умумлаштирилган фикрлар лидерлар томонидан жамоага етказилади.

Қуйида мавзу матннинг 1-қисми бўйича 1-гуруҳ томонидан тайёрланиши лозим бўлган лойиҳалардан намуналар келтирилади (1- ва 2-таъсир).

1-таъсир

МУНДАРИЖА

	СЎЗ БОШИ.....	3
I БЎЛИМ.	ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМНИНГ УМУМИЙ ТАВСИФИ.....	4
	Интерфаол таълим ва унинг дидактик имкониятлари.....	-
II БЎЛИМ.	ИНТЕРФАОЛ МЕТОДЛАР ВА УЛАРНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ.....	9
	“Ажурли арра” стратегияси.....	-
	“Аквариум” стратегияси.....	10
	“АЖИЛ” (“Амалий жамоавий ижодий лойиҳалар”) стратегияси	10
	“Асалари галаси” стратегияси.....	12
	“Ақлий ҳужум” стратегияси	12
	“Балиқ скелети” график органайзери	14
	“Барча омилиларни ҳисобга ол!” (Боҳо) методи	15
	“Баҳс-мунозара” стратегияси.....	15
	“Бешиячиси (олтинчиси, еттинчиси, ...) ортиқча” стратегияси.....	16
	“Биламан. Билишни хоҳлайман. Билиб олдим” (БББ) график органайзери.....	16
	“Блиц-сўров” методи	17
	“Бумеранг” стратегияси.....	18
	“Венн диаграммаси” график органайзери.....	19
	“Видеотопишмоқ” стратегияси.....	20
	“Галерея” стратегияси.....	20
	“Тугурт доналари” стратегияси	22
	“Ягона давра” стратегияси.....	23
	“Дебат” технологияси	23
	“Дельфи” стратегияси.....	24
	“Елпиғич” стратегияси.....	24
	“Ёзма иш” стратегияси	25
	“Жадвал” график органайзери.....	26
	“Заковатли зукко” стратегияси	26
	“Зиг-заг” стратегияси	27
	“Зинама-зина” стратегияси	28
	“Ижодий иш” методи	29
	“Инсерт” график органайзери.....	29
	“Интервью” стратегияси.....	30
	Имак (“Ишонтириш мактаби”) стратегияси	31
	КБИ (“Кузатиш, баҳслашиш, ишонтириш”) стратегияси	32
	“Кейс-стади” (ёки “Ўқув кейслари”) методи.....	33
	“Кичик эссе” стратегияси	36
	“Кластер” график органайзери.....	36
	“Концептуал жадвал” график органайзери	37
	“Кубик” график органайзери.....	38

“Кунгабокар” стратегияси.....	38
“Кундалик” стратегияси.....	39
“Кўрғазма” стратегияси.....	40
“Лабиринт” стратегияси.....	40
“Ўқув лойиҳаси” стратегияси.....	41
“Мантқиқий чалкаш занжир” стратегияси.....	42
“Мусбағ, манфий, кизикқарли” (ММК) стратегияси.....	43
“Менга сўз беринг!” стратегияси.....	43
“Моделлаштириш” методи	44
“Муаммоли вазият” стратегияси.....	44
“Муносабат” методи	45
“Муаммо” стратегияси.....	46
“Музёраб” стратегияси.....	48
“Мулоқот” тренинги	48
“Муқобил имкониятлар танлови” (МИТ) стратегияси	49
“Нима учун?” график органайзери.....	50
“Нилуфар гули” технологияси	51
“Олмос” технологияси	52
“Рақамлар” стратегияси.....	53
“Режа” методи	53
“Резюме” стратегияси	55
“Ротация” стратегияси.....	56
“Савол-жавоб” методи	56
“Сад” (учлик – самарали, ахлоқий, дидли) стратегияси.....	57
“SWOT-таҳлил” стратегияси	58
“Сценарий” технологияси	59
“Синквейн” стратегияси	60
“Скарабей” стратегияси	61
“Синдикат” стратегияси	62
“Сухбат” методи	63
“Схема” стратегияси	63
“Тавсиянома” стратегияси	64
“Танишув” тренинги	65
“Ташвиқот гуруҳи” стратегияси	66
“Такдимот” стратегияси	67
“Тест” технологияси	67
“Т-жадвал” график органайзери.....	68
“Тонфалаш” график органайзери.....	69
“ФСМУ” стратегияси	70
“Чархпалак” стратегияси	71
“Юмалоқланган қор” стратегияси	72
“Ялли фикрий ҳужум” стратегияси	73
“Қандай?” график органайзери.....	73
“Қарама-қарши муносабат” стратегияси.....	74
“Қарорлар шажараси” (“Қарор қабул қилиш”)	

стратегияси.....	75
“Қора қути” стратегияси	76
“Қорбўрон” стратегияси	77
“6x6x6” стратегияси	77
“3x4” стратегияси	78
“Олтита фикрловчи калпоқча” (“Олтита ўк”) стратегияси.....	79
ХОТИМА.....	80
ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТ ВА МАНБАЛАР.....	81
ИЛОВА.....	82
ИНТЕРФАОЛ МЕТОДЛАР АСОСИДАГИ ДАРС ИШЛАНМАЛАРИДАН НАМУНАЛАР.....	-

Қайдлар учун

Интерфаол методлар: моҳияти ва қўлланилиши / Методик қўлланма.
Тузувчилар: Д.Рўзиева, М.Усмонбоева, З.Ҳалиқова. – Тошкент: Низомий
номидаги ТДПУ, 2013. – 116 бет.

ИНТЕРФАОЛ МЕТОДЛАР: МОҲИАТИ ВА ҚЎЛЛАНИЛИШИ (Методик қўлланма)

Адади 500 нусха. Ҳажми 7,25 б.т.
Низомий номидаги ТДПУ Ризографида нашр қилинди.